

Latvijas Kultūras akadēmija

Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

SOCIĀLO TĪKLU ANALĪZES IZMANTOŠANAS IESPĒJAS KULTŪRAS IETEKMES
PĒTNIECĪBĀ

PROGRAMMAS „RĪGA 2014” PIEMĒRS

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”

Kultūras socioloģijas un menedžmenta apakšprogrammas

4. kursa studente Līga Grīnberga

(ID Nr. 20103408)

Darba vadītāja:

Dr. sc. soc. Anda Laķe

/paraksts/

Rīga

2014

SATURS

IEVADS	4
1. KULTŪRAS IETEKMES NOVĒRTĒŠANAS PĒTĪJUMU SPECIFIKA.....	8
1.1. Kultūras ietekmes novērtēšanas pamatojums	8
1.2. Kultūras ietekmes novērtēšanas raksturojums.....	10
1.3. Ietekmes novērtēšanas problemātika kultūrā.....	14
1.4. Kultūras ietekmes novērtēšanas vēsture un pētījumi.....	16
1.5. Ekonomiskā kultūras ietekme.....	20
1.6. Sociālā kultūras ietekme	26
2. SOCIĀLO TĪKLU ANALĪZES IESPĒJAS UN INSTRUMENTI.....	30
2.1. Tīkla zinātnes raksturojums un tās starpdisciplināritāte.....	30
2.2. Sociālie tīkli un sociālo tīklu analīze.....	32
2.3. Sociālo tīklu analīzes vēsture tīkla zinātnes kontekstā.....	34
2.4. Sociālo tīklu teorētiskais pamatojums	37
2.5. Sociālo tīklu analīzes instrumenti un kvantitatīvie mēri	39
2.6. Sociālo tīklu analīzes datu ieguves un apstrādes process	46
2.6.1. Datu ieguves veidi un metodes.....	46
2.6.2. Datu apstrādes veidi	48
2.6.3. Tīklu izveides programmatūra.....	49
3. SOCIĀLO TĪKLU ANALĪZE KULTŪRAS IETEKMES PĒTNIECĪBĀ.....	51
3.1. Sociālo tīklu analīze kā ietekmes novērtēšanas pētījuma stratēģijas iespēja.....	51
3.1. Sociālo tīklu analīze ietekmes novērtēšanā: ieguvumi	54
3.3. Sociālo tīklu analīze ietekmes novērtēšanā: riski.....	57
3.4. Programmas ietekmes novērtēšana ar sociālo tīklu analīzi: labdarības fonda piemērs .	60
3.5. Kultūras ietekmes novērtēšanas iespējas ar sociālo tīklu analīzi	63
4. PROGRAMMAS „RĪGA 2014” PIEMĒRS: METODOLOĢIJA UN ANALĪZE	69
4.1. Eiropas kultūras galvaspilsētu programmu novērtēšanas prakse	69
4.2. Programmas „Rīga 2014” mērķu identifikācija.....	71
4.3. Datu ieguves metodoloģija	72
4.3.1. Tīkla elementu un datu ieguves avota izvēles pamatojums.....	72
4.3.2. Datu ieguves un apstrādes procesa apraksts	75
4.3.3. Tīkla virsotņu kategoriju veidošana	76
4.4. Sociālo tīklu analīzes rezultāti.....	78

4.4.1. Analīzē izmantoto tīklu apraksts	78
4.4.2. Tīkla struktūras un elementu analīze	80
4.4.3. Tīkla virsotņu grupēšana un kategoriju analīze	83
4.4.4. Sadarbības saišu novērtēšana	87
4.5. Sociālo tīklu analīzes ieguldījums programmas mērķu izpildes novērtēšanā	89
4.6. Argumentācija sociālo tīklu analīzes izmantojumam kultūras ietekmes pētījumā.....	91
NOBEIGUMS	92
KOPSAVILKUMS	94
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	97
SUMMARY	102
PIELIKUMI.....	103

IEVADS

Darba temats „*Sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējas kultūras ietekmes pētniecībā. Programmas „Rīga 2014” piemērs*” atsaucas uz bakalaura pētījuma pamatproblēmu, kas ir kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības aktualizēšanās. Jautājums par kultūras ietekmi ir arvien aktuāls, īpaši šobrīd, kad sabiedrībā tiek prasīti argumenti par katru publiskā finansējuma piešķiršanu. Kultūras nozare nemitīgi pakļauta diskusijām, vai kultūrai piešķirtais finansējums ir adekvāts, tāpēc kultūras ietekmes novērtēšana ir arguments kultūras un tai nepieciešamā finansējuma pamatošanā.

Pētnieki secinājuši, ka šobrīd no kultūras sektora profesionāļu puses tomēr trūkst izpratne par ietekmes novērtēšanas nepieciešamību, jo pastāv uzskats, ka kultūras vērtība ir pašā kultūrā un tās ietekme netiek apšaubīta.¹ Savukārt sabiedrībā un publiskajos medijos nereti dzirdami neizpratnes pilni komentāri, kāpēc nepieciešams no valsts un pašvaldību budžeta piešķirt finansējumu kultūras pasākumiem, ja valstī ir citi nozīmīgi ekonomiskie un sociālie jautājumi, kurus nepieciešams risināt. Diskusija par kultūras finansējuma atbilstību ir aktuāla arī politiskā līmenī, jo no tā atkarīgi lēmumi, kas skar kultūrpolitiku valstī kopumā. Objektīvā izpētē un datos balstīts kultūras ietekmes novērtējums var būt kā arguments kultūras un tās finansējuma nepieciešamības pamatošanai.

Kultūras ietekmes novērtēšanas jautājums īpaši aktuāls ir šajā gadā, kad norisinās Eiropas kultūras galvaspilsētas (EKG) programma „Rīga 2014” kas ir līdz šim Latvijā lielākā mēroga kultūras programma, un tai piešķirtais apjomīgais finansējums, kas ir 24 milj. eiro², kas izraisījis diskusijas sabiedrībā par tās ekonomisko un sociālo lietderību, piemēram, raidījumā „Suņu būda” Artuss Kaimiņš pauž viedokli, ka programmas projektus veido neprofesionāli amatieri provocējoši iesaka, ka visu projektiem paredzēto finansējumu vajadzētu novirzīt Madonnas uzaicināšanai uz Mežaparka sadziedāšanos ar pasaulē lielāko kori, jo tas radītu lielāku Latvijas atpazīstamību un ietekmi no projekta finansējuma. Var secināt, ka programmas ietekmes novērtēšana ir aktuāla nepieciešamība, lai parādītu tās lietderību un ietekmi. Standartizēta EKG ietekmes novērtēšana sākusies tikai no 2007.gada, un iegūtie dati izmantoti dažādu līmeņu kultūrpolitikas aktivitāšu pamatošanai, kas būs iespējams arī pēc programmas „Rīga 2014” novērtēšanas.

---

¹ Labadi, Sophia. Impact evaluation of cultural projects in Great Britain: the thirty year Hitch. In: *Culture as a tool for development. Challenges of analysis and action*. ACTED, 2009. P.210.

² *Atbalsta valstiski nozīmīgu pasākumu rīkošanu Rīgas – Eiropas Kultūras galvaspilsēta 2014 ietvaros*. Latvijas Republikas Kultūras ministrija.

Pētnieks Gints Klāsons uzskata, ka EKG novērtējuma metodoloģija var kļūt arī par masu pasākumu organizatoru sistemātisku praksi.³ Latvijā veiktie ietekmes novērtējuma pētījumi nav pietiekamā skaitā, lai veidotos kultūras ietekmes novērtēšanas tradīcija. Pēdējos gados ir pētīta kultūras ekonomiskā ietekme tikai atsevišķās jomās kā kultūras mantojums un bibliotēkas, bet pēdējais plašākais pētījums par kultūras ietekmi uz ekonomiku ir 2007.gadā „Kultūras sektora ekonomiskā nozīme un ietekme Latvijā”. Savukārt sociālās ietekmes pētījumi bijuši mazāk, un viens no piemēriem ir 2013.gada pētījums „Dziesmu un deju svētku sociālā ietekme”,⁴ bet kopējās tendences parāda, ka Latvijā trūkst novērtēšanas prakses piemēru.⁵ Novērtēšanas tradīcijas neesamība pamatojama ar nelielo pētnieku skaitu, kas attīstītu novērtēšanas, kā arī nepieciešams meklēt efektīvas metodes, kā veikt ietekmes novērtējumu plaša mēroga programmām, kāda ir „Rīga 2014”, kas sastāv no strukturāli dažādām aktivitātēm.

Programmas „Rīga 2014” novērtēšana notiek, balstoties uz tās mērķiem, kuros būtiskākie atslēgvārdi ir: *dažādu līmeņu saskarsmes; kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbība; sociālais kapitāls; līdzdalība; pilsētvides attīstība; dzīves kvalitāte; radošums un iniciatīvas*. Tajos uzsvars likts uz dažādu līmeņu sadarbību kultūras sektorā un ārpus tā. Programmas aktivitātes veicina šo sadarbību, un no tām veidojas sadarbības tīkls. Tāpēc tiek pieņemts, ka programmas ietekmes novērtēšanu var veikt ar sociālo tīklu analīzi, kas ir pēdējās desmitgadēs attīstījusies pētījumu stratēģija, kurā ar programmatūrā izveidotas vizualizācijas palīdzību tiek veikts tīkla struktūras novērtējums, tādā veidā analīze ļauj novērtēt programmas ietekmi uz kopējo tautsaimniecību un sabiedrību.

Darba pamatproblēma: atsaucoties uz iepriekš minēto, ir pieaugošs pieprasījums pēc kultūras ietekmes novērtējuma, tāpēc aktualizējas nepieciešamība attīstīt un paplašināt kultūras ietekmes novērtējuma prakses, izmantot tādas metodoloģijas un metodes, kas ļauj iegūt ticamus un izsmeltošus datus par kultūras ietekmes dimensijām, atbilstoši kultūras programmas specifikai.

Pētnieciskie jautājumi:

- 1) Kāda ir ietekmes jēdziena izpratne un problemātika kultūras jomā?
- 2) Kāda ir kultūras ietekmes novērtēšanas specifika?
- 3) Kādas ir sociālo tīklu analīzes iespējas un instrumenti?

³ Klāsons, Gints. *Kultūras pasākumu ietekmes novērtējumu iespējas. Rīga – Eiropas kultūras galvaspilsēta 2014 piemērs*. 2014.

⁴ Culturelab. *Pētījumi*.

⁵ Klāsons, Gints. *Kultūras pasākumu ietekmes novērtējumu iespējas. Rīga – Eiropas kultūras galvaspilsēta 2014 piemērs*. 2014.

- 4) Kā sociālo tīklu analīzi izmanto ietekmes novērtēšanā un kāda ir tās izmantojuma specifika kultūras ietekmes novērtēšanā?
- 5) Kā ar sociālo tīklu analīzi iespējams novērtēt programmas „Rīga 2014” ietekmi uz tautsaimniecību un sabiedrību?
- 6) Kādus datus iespējams iegūt no programmas „Rīga 2014” sociālo tīklu analīzes un kādus secinājumus no tiem var izdarīt par stratēģijas izmantošanu kultūras ietekmes novērtēšanā?

Darba **mērķis** ir noskaidrot kultūras ietekmes izpētes specifiku un sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējas tajā.

Mērķa īstenošanai izvirzīti sekojoši **darba uzdevumi**:

- 1) Noskaidrot, kāda ir kultūras ietekmes jēdziena izpratne un problemātika kultūras jomā.
- 2) Noskaidrot, kāda ir kultūras ietekmes novērtēšanas specifika.
- 3) Izpētīt sociālo tīklu analīzes iespējas un instrumentus.
- 4) Izpētīt sociālo tīklu analīzes izmantojuma iespējas ietekmes novērtēšanā un tās specifiku kultūras ietekmes novērtēšanā.
- 5) Izveidot programmas *Rīga 2014* ietekmes novērtēšanas piemēru ar sociālo tīklu analīzi, kas ļauj izmērīt tās ietekmi uz tautsaimniecību un sabiedrību.
- 6) Analizēt piemēra sociālā tīkla rezultātus un izdarīt secinājumus, kā sociālo tīklu analīzi var empīriski pielietot kultūras ietekmes novērtēšanā.

Galvenie pētnieciskie jautājumi ir noskaidrot, kāda ir kultūras ietekmes empīriskās izpētes specifika un kādā veidā ir iespējams kultūras ietekmes pētījumiem piemērot sociālo tīklu analīzi.

Teorētiskais pamatojums veidots saistībā ar diviem tematiskajiem jautājumiem – kultūras ietekmi un sociālo tīklu analīzi. Ietekmes novērtēšanā izmantotas apkopojošas publikācijas, kuru autores ir Sofija Labadī (*Sophia Labadi*) un Mišela Rīvza (*Michelle Reeves*), bet vēsturisks skatījums ņemts no sociālās ietekmes pētnieka Francisa Mataraso (*François Matarasso*) pētījumiem. Sociālo tīklu analīze pamatota tīklu zinātnieku Marka Nūmena (*Mark Newman*) un Alberta-Lazlo Barabasī (*Albert-Laslo Barabasi*) darbos, kā arī izmantoti citu sociālo tīklu pētnieku darbi, piemēram, latviešu izcelsmes speciālista Valda Kreba publikācija. Publikācijas par sociālo tīklu izmantojumu kultūras ietekmes novērtēšanā ir ļoti maz, tāpēc izmantoti dažādi pētījumi par analīzes iespējām novērtēšanā kopumā, bet kultūras novērtēšanā izmantotas Donatellas Sakones (*Donatella Saccone*) un Udo Stabera (*Udo Staber*) publikācijas.

Darbā izmantotā empīriskā pieeja ir sociālo tīklu analīze, kuras izmantošanas iespēju noskaidrošana kultūras ietekmes novērtēšanā ir viens no galvenajiem pētāmajiem jautājumiem, tāpēc darbs balstīts metodoloģijas pārbaudīšanā. Sociālo tīklu analīzes pamatā ir tīklu veidošana no savstarpējām saitēm savienotiem punktiem. Tīkls vizuāli parāda struktūru un ar dažādiem analīzes instrumentiem atklāj jaunas dimensijas, piemēram, grupējumus, saišu ciešumu, centrālos objektus, kuru noskaidrošana ir viens no darba uzdevumiem.

Ar sociālo tīklu analīzi var uzskatāmi parādīt programmas „Rīga 2014” sarežģīto struktūru, kas sastāv no vairākiem simtiem projektu un aktivitāšu. Par tīkla punktiem izvēlēti projekti un to veidošanā iesaistītie aģenti, ar kuriem projekta pieteicēji veic finanšu darījumus, tāpēc par saitēm izvēlētas naudas plūsmas. Tīkla veidošanai nepieciešamas projektu atskaites, no kurām veidoti datu masīvi un ievadīti sociālo tīklu programmā. Rezultātā iegūti dati un vizuāls priekšstats tīkla formā par to, cik plašs cilvēku, institūciju un uzņēmumu skaits iesaistīts programmas īstenošanā, kas ļauj veikt secinājumus par programmas ietekmi.

Datu ieguves process norisinājās 2014.gada aprīlī, bet programma norisinās līdz gada beigām, tāpēc dati iegūti par līdz aprīlim iesniegtajām projektu atskaitēm. Datu apjoma dēļ apskatīti projekti no divām tematiskajām līnijām. Šo iemeslu dēļ iegūtie dati nav uzskatāmi par pilnīgu programmas ietekmes tīklu, bet par reprezentatīvu piemēru kā sociālo tīklu analīzes iespējams izmantot ietekmes novērtēšanā un konkrēti programmas „Rīga 2014” novērtēšanā.

Darba struktūra:

- 1.nodaļā analizēta kultūras ietekmes novērtēšanas problemātika un specifika.
- 2.nodaļā pētītas sociālo tīklu analīzes iespējas un instrumenti tīkla zinātnes kontekstā.
- 3.nodaļā noskaidrots, kāda ir teorētiskā un empīriskā pieredze sociālo tīklu analīzes izmantošanai novērtēšanā un specifiski kultūras ietekmes novērtēšanā.
- 4.nodaļā raksturota sociālo tīklu analīzes datu vākšanas un apstrādes metodoloģija, un analizēti programmas „Rīga 2014” tīkla piemēra rezultāti. Nodaļa papildināta ar pielikumiem, kuros parādīts datu vākšanas process un tīkla vizualizācijas.

1. KULTŪRAS IETEKMES NOVĒRTĒŠANAS PĒTĪJUMU SPECIFIKA

Kultūras ietekmes novērtēšana ir pētījums, kurš noder argumentācijas veidošanai par kultūras un tās aktivitāšu nepieciešamību un nozīmību. Kultūras ietekmes jēdziens bieži tiek interpretēts atšķirīgi un nav iespējams viennozīmīgi pamatot, kāpēc nepieciešams kultūras ietekmes novērtējums. Tāpēc šajā nodaļā tiks skaidrots kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības pamatojums, definīcijas, problemātika un vēsture, kā arī noskaidroti virzieni, kādos iespējama kultūras ietekmes novērtēšana un kā tos var pētīt.

1.1. Kultūras ietekmes novērtēšanas pamatojums

Kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamība ir būtisks šī darba pamatojums, tāpēc pirms kultūras ietekmes specifikas noskaidrošanas tiks apskatīts, kā kultūras ietekmes pētnieki argumentē kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības pamatojumu. Apakšnodaļā analizēti vairāki autori, kuru publikācijas izmantotas arī par pamatu turpmākajai nodaļai, un var secināt, ka šo autoru uzskati par kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamību sakrīt, tāpēc iespējams apkopot tos un izveidot vienotu argumentāciju.

Kultūras projektu ietekmes novērtēšana pasaulē tiek veikta arvien biežāk, jo tā dod vairākus būtiskus ieguvumus kultūras nozares attīstībai. Ar trīs būtiskiem argumentiem, kuri parāda argumentācijas plašo spektru, kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamību pamato kultūras ietekmes pētniece Sofija Labadi (*Sophia Labadi*). Pirmkārt, viens no būtiskākajiem iemesliem tam ir finansējuma nepieciešamība kultūras projektiem, ko var pamatot ar ietekmes novērtēšanas rezultātiem. Otrkārt, ietekmes novērtēšana var palīdzēt arī projekta iekšējā vidē, jo ar to var uzlabot plānošanas un īstenošanas procesus, un saprast, kā sasniegt vēlamos mērķus ar optimāliem resursiem, kā arī var noteikt un samazināt projekta neplānotās sekas, kam var būt negatīva ietekme uz to. Treškārt, novērtēšana palīdz sabiedrībai labāk izprast kultūras projektus, īpaši tai daļai, kas ir gatavi tos finansēt.⁶

Kultūras ietekmes nepieciešamības argumentācija veidojusies tās attīstības gaitā, kas tiks aplūkota turpmāk nodaļā, un tajā iezīmējas divi atšķirīgi virzieni, kuros var novērtēt kultūras ietekmi, no kuriem katrs var būt noderīgs pamatojums novērtēšanas pētījumam. Viens no argumentiem ir kultūras ekonomiskās ietekmes izpētes, jo, kā uzskata kultūras industriju pētnieks Endijs Prats (*Andy Pratt*), ietekmes pētījumi padara investīcijas mākslā

---

⁶ Labadi, Sophia. Impact evaluation of cultural projects in Great Britain: the thirty year Hitch. In: *Culture as a tool for development. Challenges of analysis and action*. ACTED, 2009. [Turpmāk: Labadi]

leģitīmas.⁷ Autors ar to domā, ka uzmanība novērtēšanā jāpievērš netiešās mākslas ietekmes un kultūras industriju analīzei, kas ir papildus ekonomiskā ietekme, kas rodas no mākslām un kultūrām, piemēram, iepirkšanās un ceļošana, transports un naktsmītnes.⁸ Savukārt otrs arguments, kas saistīts ar citu ietekmes virzienu, ir sociālā kultūras ietekme, kuras pētniecības attīstībā lielu ieguldījumu devis Franciss Mataraso (*François Matarasso*) un uzskata, ka, lai gan ekonomisko ietekmi ir svarīgi izmērīt, kultūrā bieži tiek aizmirsts par sociālo ietekmi.⁹

Kultūras ietekmes novērtēšanas aktualitātes Lielbritānijā apkopojusi Mišela Rīvza (*Michelle Reeves*) un autores argumenti ir līdzīgi iepriekš minētajiem S. Labadī pamatojumiem, no kuriem tiek secināts, ka tie kopā ietekmes novērtēšanu padara par vērtīgu lēmumu pieņemšanas instrumentu politikas veidotājiem. Autore atsaucas arī uz Pasaules Bankas nostāju, ka ietekmes novērtēšana ļauj atsaukties uz projekta rezultātiem, lai uzlabotu politikas efektivitāti un padarītu projektus vērtīgus sabiedrības acīs.¹⁰ Arī F. Mataraso uzskata, ka kultūra neatšķiras no citām jomām, kur vērtību un politiskās nepieciešamības pamatojumam efektīva novērtēšana ir ļoti būtiska, jo ar izmērītiem procesiem var atšķirt to sasniegumus no kļūdām, un sasniegumi ir svarīgi, lai, demonstrētu tos citiem un varētu iegūt sabiedrības atbalstu. Novērtēšana ir ļoti būtiska katrā mākslas jomā, ne tikai tāpēc, ka to pieprasa finansējuma piešķirēji, bet tāpēc, ka tas ir process, ar kura palīdzību pieņemta svarīgākā politika un lēmumi.¹¹

Var secināt, ka dažādu autoru uzskatus par kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības pamatojumu var iedalīt piecos būtiskos argumentos:

- Novērtēšana var parādīt gan kultūras ekonomisko, gan sociālo pienesumu, tāpēc tā ļauj veidot plašu un daudzpusīgu argumentāciju par kultūras nepieciešamību.
- Ietekmes novērtēšana ir lēmumu pieņemšanas instruments politikas veidotājiem, kas pamato atbalsta un finansējuma nepieciešamību kultūrā.
- Ar ietekmes novērtēšanu var pamatot dažādiem kultūras finansētājiem, kāpēc nepieciešams atbalstīt kādu konkrētu kultūras projektu.
- Novērtēšana veicina sabiedrības atbalstu un izpratni par konkrētu kultūras projektu, kā arī tā ir iespēja to padarīt vērtīgu sabiedrības acīs.

⁷ Pratt, Andy C. *The Cultural Industries Sector: its definition and character from secondary sources on employment and trade, Britain 1984–91*. London: London School of Economics, 1997.

⁸ Reeves, Michelle. *Measuring the economic and social impact of the arts: a review*. London: the Arts Council of England, 2002. P.8. [Turpmāk: Reeves]

⁹ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. Comedia, 1996. P.2-4.

¹⁰ Reeves, P.31.

¹¹ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. Comedia, 1996. P.2-4.

- Novērtējums noder paša kultūras projekta ietvaros, jo ar to var saprast projekta stiprās un vājās puses, lai varētu samazināt neplānotas sekas un uzlabot procesus, labāk sasniedzot noteiktos mērķus.

Šos kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības argumentus var attiecināt arī uz Latvijas situāciju, tāpēc tie uzskatāmi par pamatojumu šī darba nepieciešamībai izpētīt kultūras ietekmes novērtēšanas specifiku un iespējamās metodes, kā arī parāda, kur iespējams izmantot ietekmes novērtēšanas rezultātus.

1.2. Kultūras ietekmes novērtēšanas raksturojums

Ietekmes pētījumu autori uzskata, ka kultūrā un mākslas pasaulē ir būtiska ietekmes definīcijas loma, jo tā var palīdzēt saprast kultūras un mākslu brīvo dabu un mākslas aktivitāšu efektu ilgspējību.¹² Jāņem vērā, kultūras un mākslas definīcijas nav viennozīmīgi saprotami un noteikti koncepti, bet, kā uzskata Eleonora Belfiora (*Eleonora Belfiore*), tie ir mainīgi gadsimtu laikā, tāpēc to aplūkošana būtu atsevišķs jautājums.¹³ Šajā darbā apkopotās ietekmes novērtēšanas definīcijas ņemtas no to autoru darbiem, kuri fokusējas uz kultūras un mākslas ietekmes novērtēšanu, tāpēc darba autore pieņem, ka kultūras ietekme ietver sevī mākslu un ņem vērā arī tos autorus, kas runā par mākslas ietekmi.

Dažādi autori parāda, ka ietekmes definīcija ir plašs jēdziens un dod vispārīgu skaidrojumu par to, piemēram, kultūras industriju pētnieks Čarlzs Landrijs (*Charles Landry*) ietekmi definē kā „*dinamisku konceptu, kurš iepriekšpieņem cēloņa un sekas attiecības. To var mērīt ar konkrētu aktivitāšu rezultāta novērtēšanu, vai tā būtu iniciatīva, iniciatīvu kopums, kas veido politiku, vai politikas kopums, kas veido stratēģiju*”.¹⁴

Savukārt F. Mataraso dod vēl skaidrāku definīciju, jo uzskata, ka kultūras un mākslas projektu ietekme ir „*ieguvumu un rezultātu summa, visaptveroša rezultātu analīze: atšķirībā no rezultātiem, projekta ietekme var mainīties laikā kā sekojoši pasākumi*.”^{15, 16}

Ietekmes novērtēšanu F. Mataraso definē sekojoši: „*novērtēšana ir process, kurā tiek izrēķināta vērtība. Sarežģītību tajā rada vērtības relatīvā daba, bet tas ir process, kurš turpinās ilgstoši*.”¹⁷ Kā piemēru autors min lēmuma pieņemšanu par to, vai iztērēt 30 mārciņas par džemperu, pārtikai vai ko citu, kādā gadījumā tiek izrēķināta katra cilvēka paša

¹² Reeves, P.21.

¹³ Belfiore, Eleonora and Oliver Bennet. *The Social Impact of the Arts: An Intellectual History*. Palgrave Macmillan, 2008. P.17.

¹⁴ Citēts pēc: Labadi, P.209.

¹⁵ Matarasso, François. *Magic, Myths and Money, The Impact of English National Ballet on Tour*. Comedia, Stroud, 1999.

¹⁶ Citēts pēc: Reeves, P.21.

¹⁷ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. Comedia, 1996. P.3.

relatīvā vērtība, pieņemot labumus, ko no tā iegūsim. Šis autors uzskata, ka novērtēšanai ir tikai divi organizatoriskie mērķi – uzlabot organizācijas spēju sasniegt mērķus efektīvāk, iedarbīgāk un ekonomiskāk, un parādīt organizācijas vērtības tajā iesaistītajiem.¹⁸

Būtisks aspekts ietekmes novērtēšanā ir tās veikšana saistībā ar definētajiem mērķiem un ieguldītajiem resursiem. Ietekmes novērtēšanā svarīgi noskaidrot, vai šīs investīcijas ir adekvātas, lai sasniegtu nepieciešamos rezultātus un vai ietekme saistīta ar vērtēto projektu vai ārējiem faktoriem. S. Labadī uzskata, ka ietekmes novērtēšanā jāidentificē trīs elementi – *mērķi, resursi un rezultāti*.¹⁹

Mērķiem ir jābūt fiksētiem un detalizētiem projekta izstrādes pirmajos posmos - tas ļauj ietekmi analizēt saistībā ar oficiālajiem mērķiem. Problēmas ar mērķiem ir nespēja tos skaidri formulēt un piefiksēt, kā arī nereti mērķi mainās un izvēršas projekta gaitā, bet netiek atzīmēti, līdz ar to projekta novērtēšana var neatpoguļot sākotnējo mērķi. No tā izriet, ka projekta mērķi izvirzīšana sākumposmā ne vienmēr sekmē novērtēšanu, kas īpaši būtiski ir kultūras projektos.²⁰

Resursi, ir tie līdzekļi, kas ieguldīti projekta mērķu sasniegšanai, un tie var būt atšķirīgi, tāpēc svarīga to detalizēta noteikšana un analizēšana, lai varētu novērtēt to apmēru un piemērotību attiecīgo mērķu sasniegšanā.²¹

Rezultāti ir projekta iznākums, kam jābūt analizētam saistībā ar abiem iepriekšējiem elementiem – mērķiem un resursiem. Tajos jāparādās, kāpēc mērķi nav piepildīti, un gadījumā, ja mērķi nav precizēti, tas var būt neiespējami.²²

Nedaudz atšķirīgus identificējamus elementus kultūras ietekmes koncepta izpratnē ņem vērā M. Rīvza – tie ir *ieguldījumi, ieguvumi un rezultāti*. Visgrūtāk identificēt rezultātus, jo tie attiecināmi uz ietekmes jēdzienu un ir jānosaka to kvantitāte un kvalitāte, kas ir problemātiski ietekmes novērtēšanā. Arī šī autore uzskata, ka rezultātu mērīšanā jāsāk ar kultūras aktivitāšu mērķa izpratni, pret kuru var tikt vērtēta to efektivitāte.²³

M. Rīvza mērķus nenosauc pie identificējamajiem elementiem kā S. Labadī, bet abas autore nosauc svarīgākos ietekmes novērtēšanas elementus: mērķi, ieguldījumi jeb resursi un rezultāti. M. Rīvza ieguvumus izdalījusi kā atsevišķus, jo rezultāti var būt gan kā zaudējumi,

¹⁸ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.3.,6.

¹⁹ Labadi, P.210.

²⁰ Turpat.

²¹ Turpat, 211.lpp.

²² Turpat.

²³ Reeves, P.21.,22.

gan kā ieguvumi. Savukārt kultūras ietekmes pētniece Donatella Sakone (*Donatella Saccone*) uzskata, ka ieguvumi ir attiecināmi uz ekonomisko ietekmi, bet rezultāti uz sociālo.²⁴

Ietekmes novērtēšanas galvenā interese ir nevis par to, kas notika, bet kādi bija rezultāti un ko tas maina. Tāpēc F. Mataraso uzskata, ka ietekmes novērtēšanā būtiski noteikt, kā ietekme radās un kāda tā būtu pie atšķirīgiem apstākļiem, un tas savukārt atkarīgs no tā, kā tiek veikta ietekmes novērtēšana.²⁵ Uzmanība jāpievērš pašam ietekmes mērīšanas procesam, jo novērtēšana ir ciklisks process, kas ietver atšķirīgus posmus: mērķu noteikšana, plānošana, kā tos sasniegt, uzsākt darbu un uzraudzīt procesu.²⁶

Svarīgs ir paša kultūras projekta posms, jo, atkarībā no tā, eksistē četri atšķirīgi novērtēšanas laiki, kuri savstarpēji neizslēdz viens otru:

Prognozējošā novērtēšana (ex-ante evaluation) sākas pirms projekta. Tās mērķis ir noskaidrot, vai projekta mērķi ir reāli attiecībā pret plānotajiem resursiem. Tajā notiek pamata datu vākšana, kuri būs nepieciešami novērtēšanā projekta gaitā.

Līdztekus notiekošā novērtēšana (concomitant evaluation) notiek paralēli projekta īstenošanai. Tās mērķis ir novērtēt projektu dažādās īstenošanas fāzēs un labot vai pārorientēt mērķus un mainīt līdzekļus, ja nepieciešams.

Vidējā termiņa novērtēšana (mid-term evaluation) mērķis ir savākt visus nepieciešamos datus projekta vidū un analizēt, vai mērķi ir sasniegti, lai atrastu un izskaidrotu iespējamās problēmas, ar kurām jāstopas, kā arī paredzēt rezultātus un to, vai mērķi būs sasniegti. Šāda veida novērtēšanā svarīgi ir noteikt, ko nepieciešams labot, lai efektīgāk sasniegtu mērķus.

Faktiskā novērtēšana (ex-post evaluation) notiek projekta beigās un ir tiek īstenota visbiežāk. Tā analizē, vai rezultāti atbilst definētajiem mērķiem un investētajiem resursiem.²⁷

Būtisks aspekts ietekmes novērtēšanā ir mērķu un rezultātu apzināšanās. Pirms novērtēšanas un darba sākuma ir jāsaprot, kas tiks darīts un kā tas tiks darīts, ņemot vērā sākotnējos mērķus un gaidītos rezultātus.²⁸ Ja nav zināms, kādi rezultāti tiek gaidīti, kas bieži raksturīgs kultūras jomā, var tikt pieņemti nepareizi lēmumi, kā arī darbs var virzīties citā virzienā. Pēc tam ir nepieciešams noteikt pēc iespējas pietuvinātākus indikatorus gaidāmajiem rezultātiem, lai nodrošinātu novērtēšanas skaidrību.²⁹

Ir neskaitāmas metodes, kā analizēt projekta ietekmi, izmantojot dažādus indikatorus, kas raksturotu ietekmes daudzumu un veidu. S. Labadī uzskata, ka analizē svarīgi noteikt, vai

²⁴ Saccone, Donatella. Development As A Network: A New Perspective To Evaluate Cultural Projects. *Tafterjournal*. Nr.67, 2014. [Turpmāk: Saccone]

²⁵ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. Comedia, 1997. P.5.

²⁶ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.4.

²⁷ Labadi, P.211.

²⁸ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.4.

²⁹ Turpat, 18.lpp.

rezultāti radušies, pateicoties projekta aktivitātēm vai ārējiem faktoriem, tāpēc novērtēšanas indikatoriem projektā ir jābūt salīdzinātiem ar tādiem pašiem novērtēšanas indikatoriem līdzīgā kontekstā, kas neguva labumu no kultūras projekta. Datu trūkuma dēļ tas var būt sarežģīti noskaidrojams.³⁰

Ietekmes novērtēšanas rezultātā iegūtajai informācijai būs pievienotā vērtība un to varēs efektīvi izmantot politikas ietekmēšanā tikai tad, ja būs skaidrs, kāda ir iegūtās informācijas atšķirība, cik bieži tā tiek vākta un kas to vāc.³¹ S. Labadi uzskata, ka ietekmes novērtēšanas elementus var noteikt un analizēt projekta iekšienē, tomēr ārējais novērtētājs būs objektīvāks, tikai jāņem vērā dārgākas izmaksas un iepazīšanās laiks ar projektu un informāciju par to.³²

F. Mataraso novērtēšanas studijas balsta divu veidu informācijā – kvantitatīvajos kvalitatīvajos pierādījumos. Kvantitatīvie izsaka dažādu mēru lielumu un tiek uzskatīti par nozīmīgākajiem, bet tikai daļēji var pastāstīt par ietekmi, jo balstās tajā, ko viegli izmērīt, un to vājība ir šķietamā objektivitāte, kas saistīta ar konkrētu jautājumu adresēšanu un neizprotamu pieņēmumu radīšanu. Kvalitatīvie izsaka subjektīvākus spriedumus par vērtību, un, lai gan ir grūtāk organizējami un novērtējami, tie ir ļoti svarīgi mākslās, kur cilvēka subjektīvajam viedoklim ir galvenā nozīme. Kultūras novērtēšanā uzsvars vairāk likts uz kvantitatīvajiem pierādījumiem, jo tos, tāpat kā citās jomās, ir vieglāk dabūt un lietot, un tie ir autoritatīvāki un atsaucami atmiņā jebkurā diskusijas brīdī.³³ Specifiskas kultūras ietekmes novērtēšanas metodes tiks aplūkotas apakšnodaļās par ekonomisko un sociālo kultūras ietekmi.

Ietekmes pētnieki secinājuši, kādi ir efektīvi novērtēšanas principi, būtiskākie no tiem ir: pilnībā jāsaprot novērtēšanas iemesli, jāidentificē iesaistīto auditorija, jāplāno novērtēšanu pēc iespējas ātrāk, jāveic to pēc konkrētām vajadzībām un vadlīnijām, kurām jābūt saskaņotām ar visiem iesaistītajiem, jāņem vērā, ka kopienu vai indivīdu vajadzības tie identificē labāk paši vai arī sadarbībā ar tiem jāvienojas par kopējiem mērķiem, un jābūt gatavam, ka novērtēšana prasīs papildus laiku un līdzekļus, kā arī jāizmanto visiem saprotama valoda. Mēriem, kas novērtē mākslas aktivitāti, jābūt saprotamiem un nozīmīgiem daudzajiem iesaistītajiem – māksliniekiem, mākslu organizācijām un finansētājiem.³⁴

Šajā apakšnodaļā apkopoti ietekmes novērtēšanas principi, un to raksturojums parāda būtiskākos aspektus, kas jāņem vērā novērtēšanas procesā. Tomēr katrā ietekmes jomā ir sava specifika, īpaši kultūrā, kuras izpēte ir sarežģīts un neviennozīmīgs process, tāpēc ietekmes

³⁰ Labadi, P.211.

³¹ Reeves, P.34.

³² Labadi, P.211.

³³ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.15-17.

³⁴ Reeves, 45.,46.

problemātikas izpratne kultūras jomā ļauj izprast svarīgākos riskus un iespējas kultūras novērtēšanas procesā.

1.3. Ietekmes novērtēšanas problemātika kultūrā

Kultūras ietekmes novērtēšana ir aktualizējusies pēdējās desmitgadēs, tāpēc šobrīd novērtēšanas problemātika ir saistīta ne vien ar kultūras specifiku, bet arī sistemātiskas trūkumu un neprecizitāti, turklāt līdztekus tam problēmas ir saistītas ar paša novērtēšanas procesa nepietiekamu novērtēšanu un izpratnes trūkumu.³⁵ Nozīmīgākie autori kultūras ietekmes pētniecībā, kas aplūkoti šī darba kontekstā, identificējuši līdzīgu problemātiku kultūras ietekmes pētniecībā.

Kultūras ietekmes specifikas galvenais aspekts ir kultūras un mākslas iejaukšanās ekonomikā un sabiedrībā, neatkarīgi no tā, vai ar tām tiek domātas politikas, programmas, projekti vai iniciatīvas. Tātad ietekmes mērīšana fokusējas uz diviem virzieniem – ekonomisko un sociālo ietekmi. Fokusēšanās uz ekonomiskās ietekmes pētīšanu nozīmē novērtēt konkrētas stratēģiskas darbības, politiskas rīcības un iniciatīvas ekonomiskās sekas, kamēr sociālās ietekmes studijas pēta dažāda tipa projektu vai notikumu sociālās sekas.³⁶ Šāds divējāds skatījums ietekmē arī tālāko kultūras ietekmes novērtēšanas problemātiku.

Kultūras ietekmes novērtēšana ir saistīta ar vērtību noteikšanu, jo novērtēšana vienmēr ir relatīvi attiecināma pret kaut ko. Vērtību novērtēšanā svarīgs ir kritērijs, pret kuru tiek mērītas jeb definētas vērtības.³⁷ Tā ir viena no lielākajām problēmām kultūras ietekmes novērtēšanā, jo, attiecībā uz kultūras sektoru, bieži valda uzskats, ka kultūras vērtība ir pašā kultūrā.³⁸ Savukārt kultūras vērtība ir saistīta ar kvalitātes nepieciešamību, kuru pieprasa no kultūras un mākslas organizācijām. Novērtēšanas gadījumā ir nepieciešams kvalitātes definējums, tomēr kultūrā tas ir pilnībā atkarīgs no cilvēka vērtībām - tas, kas vienam būs augstas kvalitātes, citam nebūs, jo cilvēkiem ir atšķirīgi pasaules skatījumi.³⁹ Gan sociālās, gan ekonomiskās kultūras un mākslu ietekmes definīcijas pielietošana praksē nozīmē relatīvu vērtību noteikšanu mākslas aktivitātēm, tāpēc novērtēšanā svarīgs ir atskaites punkts, pret kuru vērtības tiek mērītas un kurš ir nedefinējis šo vērtību.⁴⁰

Kultūras vērtību un kvalitātes definīcijas problēma saistīta arī ar datu trūkumu, jo kultūras netveramības dēļ bieži grūti nedefinēt mērķus un rezultātus, kas ietekmē to

³⁵ Labadi, P.209.

³⁶ Reeves, P.31.

³⁷ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.2.

³⁸ Reeves, P.36.

³⁹ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. P.4.

⁴⁰ Reeves, P.35.

izmērīšanu, tāpēc nereti tiek apšaubīta zinātnisko metožu piemērotība, īpaši to, kas saistītas ar kvantitatīviem mēriem, jo tās nevar attiecināt uz tādām dimensijām kā mākslinieciskā kvalitāte, dzīves kvalitāte vai dzīvi mainoši efekti, kas rodas mākslas projektu rezultātā. Īpaši riskanti tas ir kultūras sociālās ietekmes gadījumā, kas tiks aplūkota nākamajās apakšnodaļās, jo skaidri un izmērāmi rezultāti var neatpoguļot tās specifiku, bet dati par sociālo ietekmi prasa rūpīgu interpretāciju, tāpēc bieži grūti par tiem izdarīt spriedumu.⁴¹

Vēl viena būtiska problemātika kultūras ietekmes novērtēšanā, kas daļēji saistās ar kultūras vērtību un kvalitātes definīcijas trūkumu, ir neizpratne par pašas kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamību, kā rezultātā no tās nav iespējams sasniegt visus iespējamus ieguvumus, kas tika noskaidroti pirmajā apakšnodaļā. Autores M. Rīvza un S. Labadi identificējušas trīs galvenās problēmas, kas kavē izpratni par novērtēšanas svarīgumu.

Pirmkārt, pašu kultūras jomas profesionāļu intereses trūkums par novērtēšanas nepieciešamību, jo nereti tie novērtēšanu uztver negatīvi, uzskatot to par iejaukšanos iekšējās lietās un nevajadzīgu kritiku. Tas traucē attīstīt novērtēšanas sistēmas, tāpēc būtu nepieciešams panākt, ka kultūras jomas pārstāvji ir ieinteresēti novērtēšanas procesā, saprot tā pamatojumu un kāpēc to var izmantot kā labu instrumentu organizācijas prakses uzlabošanā, nevis redzēt datu vākšanas procesu kā apnicīgu un nelietderīgu darbu, kas traucē kultūras projektu ikdienas norisēm.^{42, 43} Arī F. Mataraso uzskata, ka mākslu radītājiem nevajadzētu baidīties no novērtēšanas procesa, jo tie rada realitāti, tāpēc jābūt pārliecinātiem, ka viņi rada jaunas vērtības, kas var noderēt argumentācijā labāk nekā iepriekš.⁴⁴

Otrkārt, ja kultūras jomas pārstāvji pieņēmuši lēmumu par ietekmes novērtēšanas vajadzību, tas bieži tiek veikts nepareizu motīvu dēļ. Nereti ietekmes novērtēšana tiek uztverta kā ārējs un papildinošs projekta elements, un tā primārā motivācija ir finansējuma pamatošana tā piešķirējiem, nevis novērtēšana, piemēram, tam, kādā mērā kultūras aktivitātes ietekmē vietējo kopienu dzīvi dažādos aspektos. Tas saistās ar papildus resursu nepieciešamību, kas ierobežo projekta pamatvajadzības un tā jau bieži nelielo budžetu, liekot kultūras pārstāvjiem uz novērtēšanu skatīties kā uz piespiedu elementu, ne projektu uzlabojošu instrumentu.^{45, 46}

Treškārt, kultūras jomas profesionāļi nav ieinteresēti attīstīt novērtēšanas sistēmu, jo netic tai, pieņemot, ka kultūra dod būtiskas pozitīvas vērtības, kuras ir pārāk netveramas, lai būtu mērāmas. Tas bieži ietekmē nespēju konkrēti definēt kultūras projektu mērķus, lai iegūtu

⁴¹ Reeves, P.31.,37.,38.

⁴² Labadi, P.210.

⁴³ Reeves, P.22.

⁴⁴ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes.* P.3.

⁴⁵ Labadi, P.210.

⁴⁶ Reeves, P.22.

resursus to izpildei, kas arī padara novērtēšanu par bezjēdzīgu.^{47, 48} Uzskats par kultūras netveramo un neizmērāmo dabu rada vienu no lielākajām problēmām ietekmes novērtēšanā, kas ir mērķu neskaidrība, jo bez konkrēti nodefinēta mērķa grūti definēt vēlamos kultūras pakalpojumu rezultātus un novērtēt to, kādā mērā tie ir sasniegti, un tas neļauj raksturot projekta sasniegumus, lai veidotu jaunu politiku.⁴⁹

Kultūras ietekmes novērtēšanas attīstībai traucē gan kultūras vērtību un kvalitātes definīcijas problemātika, gan neizpratne par pašas novērtēšanas nepieciešamību. Tas rada arī metodoloģiskas problēmas, jo ietekmes novērtēšanas pētījumos nereti trūkst sistemātikas, kā arī pret tiem vērsta kritika.^{50, 51} F. Mataraso uzskata, ka plaši pieņemti skatīt mākslu un zinātņi kā atšķirīgas sistēmas, ko var pamatot ar pārliecības trūkumu cilvēkiem radošajās industrijās, kāds nav raksturīgs citās zinātniskās disciplīnās, tāpēc iesaka mākslām un kultūrai mācīties no zinātniskām pieejām, īpaši no sociālo zinātņu pieredzes, bet jāņem vērā, ka jāpiedāvā jūtīgākas, radošākas un uz cilvēkiem mērķētas pieejas novērtēšanā, kas būtu vairāk vērstas uz politisko iniciatīvu rezultātu, nevis uz ieguvumiem kā skatījumu uz kultūras produkciju.⁵²

Metodoloģijas problemātika saistīta ar kultūras ietekmes novērtēšanas neseno vēsturi. Kultūras ietekmes pētniecības vēsture un iepriekšējie pētījumi parādījuši, kā attīstījusies metodoloģija un kā mainījies uzsvars no ekonomiskās uz sociālo ietekmi, tāpēc tā tiks aplūkota nākamajā apakšnodaļā.

1.4. Kultūras ietekmes novērtēšanas vēsture un pētījumi

Kultūras ietekmes novērtēšanas vēsturi nepieciešams aplūkot, lai saprastu kultūras ietekmes attīstību līdz mūsdienām un jau esošos pētījumus, kas to veidojuši. Ņemot vērā, ka Lielbritānija ir viena no valstīm, kur aizsākusies kultūras ietekmes teorētiska un praktiska pētniecība, tajā ir daudz gadījumu, uz kuriem atsaukties, un tā atrodas salīdzinoši tuvu Latvijai, kas ļauj piemērot līdzīgu problemātiku, tāpēc lielāka uzmanība veltīta kultūras ietekmes attīstībai un pētījumiem tieši no šīs valsts.

Kultūras projektu ietekmes novērtēšana Lielbritānijā kļuva nozīmīga 20.gs.60.gados. M.Rīvza uzskata, ka tas notika mākslas radīto sociālo labumu kontekstā, lai noskaidrotu kultūras ietekmi uz kopienas un indivīdu attīstību. Līdz šim laikam pierādījumi par to nebija

⁴⁷ Labadi, P.210.

⁴⁸ Reeves, P.22.

⁴⁹ Turpat.

⁵⁰ Labadi, P.210.

⁵¹ Reeves, P.22.

⁵² Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes.* P.13.

sistemātiski, lai būtu politiski noderīgi.⁵³ Savukārt E. Belfiora uzskata, ka ietekmes novērtēšana svarīga kļuva 70.gadu beigās, kad tika samazināts finansējums kultūras jomā, tāpēc nācās iejaukties kultūrpolitikā. Stratēģijas izveidei, kas pamatotu kultūras nepieciešamību plašākai publikai, bija nepieciešams parādīt tās ietekmi, un tā sastāvēja no diviem aspektiem. Pirmais, kultūrā tika izmantota komerciālāka pieeja, padarot tās ražojumus par *produktiem* un publiku par *patērētājiem*, bet sektora subsīdijas kļuva par *investīcijām*. Otrais, publikācijas ar mērķi novērtēt un parādīt pozitīvu ekonomisko ietekmi uz kultūru, lai aizsargātu esošo valsts un privāto finansējumu un veicinātu jaunas investīcijas kultūras sektorā.⁵⁴ Svarīgākās publikācijas tiks apskatītas šajā nodaļā, lai iezīmētu ietekmes novērtēšanas attīstības virzienu.

Kultūras un mākslas aktivitātes 20.gs.80.gados kļuva par svarīgu sastāvdaļu pilsētvides atjaunošanas programmās Lielbritānijā, jo pilsētas meklēja risinājumus, kā ekonomiski atjaunot un pārstrukturēt pilsētas no tradicionālām ražošanas industrijām.⁵⁵ Mākslu ekonomiskā ietekme Lielbritānijā tika pamatota ar *Arts Council* izdoto „*A Great British Success Story*”⁵⁶ un ievērojamāko tā laika Džona Maierskafa (*John Myerscough*) publikāciju „*The Economic Importance of the Arts in Britain*” (1988).⁵⁷ Pateicoties šīm publikācijām visai mākslas pasaulei bija argumenti, kāpēc nepieciešams valstiski atbalstīt kultūru.⁵⁸ Maierskofs lieto jēdzienu *mākslas sektors*, bet viņa plašā definīcija aptver lielāko daļu kultūras sektora: „*muzeji un galerijas, teātri un koncerti, radošie mākslinieki, mākslas apvienības, daiļamatnieki, ekrāna industrija, pārraides, mākslas tirdzniecība, publicēšana un mūzikas industrija*”.⁵⁹ Šis pētnieks izmantoja kombinētu metodoloģiju, kas ietver aptaujas, intervijas ar profesionāļiem kultūras sektorā, kvantitatīviem un kvalitatīviem datiem, parādot, ka kultūras sektors ir ekonomiski nozīmīgs pats par sevi, tas ierosina pilsētvides atjaunošanos un uzlabo reģiona tēlu un padara labāku vietu, kur dzīvot un strādāt. Pētījumam bija liela loma kultūras sektora ekonomiskā pamatojuma radīšanā, kas lika valsts un vietējās varas pārstāvjiem investēt kultūras projektos.⁶⁰ Pētījuma autors parādīja, ka mākslas ir kā ekonomikas reizinātājs, jo, tērējot mākslās, cilvēki iztērē arī naudu citos ekonomikas sektoros,

⁵³ Reeves, P.7.

⁵⁴ Belfiore, Eleonora. Art as a means towards alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK. *International Journal of Cultural Policy*. Vol.8, no.1, 2002. P.94.

⁵⁵ Reeves, P.7.

⁵⁶ The Arts Council of Great Britain. *A Great British Success Story*. London: The Arts Council of Great Britain, 1985.

⁵⁷ Myerscough, John. *The Economic Importance of the Arts in Great Britain*. London: Policy Studies Institute, 1988.

⁵⁸ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. P.2.

⁵⁹ Citēts pēc: Labadi, P.212.

⁶⁰ Labadi, P.212.

kas pēc tam rada bagātību un darbus, kā arī padara pilsētas pievilcīgākas tās iedzīvotājiem un uzņēmējiem.⁶¹ Neskatoties uz ietekmi, metodoloģija, ko viņš izmantoja, tika kritizēta.⁶²

Skatījums uz kultūras ietekmi kā tīri ekonomisku bija viens no kritikas aspektiem, kurš atbalsojās 20.gs. 90.gadu pārmaiņās kultūras ietekmes pētniecībā, jo šajā laikā uzsvāru sāka likt uz sociālo ietekmi.⁶³ Šīs pārmaiņas notika reizē ar izmaiņām Lielbritānijas pilsētvides atjaunošanas politikā - galvaspilsētas attīstība nespēja sasniegt vietējās kopienas citās valsts daļās, tāpēc uzsvārs atjaunošanas stratēģijās tika likts uz vietējiem iedzīvotājiem. Kultūras sektorā valdīja uzskats, ka kultūras projektu un aktivitāšu vērtība centrēta tikai uz ekonomiskiem labumiem, koncentrējoties uz darba radīšanu un palielinātu produkciju, kas ir tikai daļēja mākslu ietekme, jo neņem vērā tās ieguldījumu tādās jomās kā veselība, izglītība un sociālā kohēzija.⁶⁴ Tāds pētījums kā „*The Art of Regeneration: Urban renewal through cultural activity*”(1996)⁶⁵ parādīja kultūras ietekmes plaši ietverošo aspektu, jo tajā tika analizēti 15 gadījuma analīzes Lielbritānijā un Rietumeiropā, kur kultūras aktivitātes tika izmantotas, lai attīstītu indivīdus un kopienas, dodot pilsētai daudzus labumus, piemēram, uzlabojot sociālo saliedētību, vietējo tēlu, veidojot privāto un publisko sektoru sadarbības.⁶⁶ F. Mataraso uzskata, ka šāda uzsvāra maiņa no ekonomiskās ietekmes uz sociālo ļāva „*sākt runāt par to, ko mākslas var darīt sabiedrībai, nevis ko sabiedrība var darīt mākslām*”.⁶⁷

Pirmais pētnieciskais materiāls, kurš norādīja uz mākslu sociālo ietekmi kā jaunu politisku virzienu, bija F. Mataraso publikācija „*Use or Ornament? The Social Impact of Participation in Arts Programmes*” (1997.)^{68, 69} Par šo pētījumu vēl mūsdienās var runāt kā vienu no ievērojamākiem kultūras sociālās ietekmes pētniecības attīstītājiem. Tā mērķis bija parādīt, ka kultūra var radīt pozitīvus sociālos efektus, kas ir proporcionāli to izmaksām un tādā veidā pamato investīcijas kultūrā. F. Mataraso izstrādāja metodoloģisko teoriju kultūras pasākumu sociālās ietekmes novērtēšanā tā, lai rezultātus varētu vispārināt, piedāvājot indikatorus kultūras sociālās ietekmes noteikšanai.⁷⁰ Pēc šī pētījuma parādījās skaidra potenciālo mākslas sociālo labumu definīcija, kā arī tika izveidota metodoloģija sociālās ietekmes novērtēšanai ar praktiskiem novērtēšanas instrumentiem, lai vadītu politikas plānošanu un attīstību. Pēc pētījuma bija skaidrs, ka kultūras sektors nav izņēmums, jo arī tajā

⁶¹ Reeves, P.8.

⁶² Labadi, P.212.

⁶³ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*.P.iv.

⁶⁴ Reeves, P.13.,14.

⁶⁵ *The Art of Regeneration: Urban renewal through cultural activity*. Charles Landry, L.Green, Francois Matarasso, etc. Comedia, Stroud, 1996.

⁶⁶ Reeves, P.15.

⁶⁷ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. P.iv.

⁶⁸ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. Comedia, 1997.

⁶⁹ Reeves, P.15.

⁷⁰ Labadi, P.213.

nepieciešama ietekmes novērtēšana.⁷¹ F. Mataraso gan tika kritizēts par pietiekama pamatojuma trūkumu, jo nespēja izšķirt ārējo un iekšējo ietekmi, kā arī tika pārņemta rezultātu vispārināšana. Vēl viena sociālās ietekmes novērtēšanas problēma bija tās ilglaicīgā ietekme, jo tā veidojas cilvēka dzīves garumā, bet F. Mataraso pētījumā neatsaucās uz to.⁷²

Būtiska loma kultūras sociālās ietekmes nozīmes atzīšanā bija radošo industriju sektora atpazīstamība 1997. gadā, ko atzina par būtisku spēku ātri mainīgā globālajā ekonomikā. Sociālās ietekmes izplatība saistīta ar pāreju uz pakalpojuma sektora sabiedrību un mainīgajiem sabiedrības sociālajiem modeļiem, kā rezultātā vairāk laika tiek veltīts brīvajam laikam. Politikas veidotāji šādā kontekstā uzskatīja, ka kultūras industrijas var dot efektīvu ieguldījumu bagātības radīšanā, eksportā un nodarbinātībā, tām ir potenciāls mainīt rīcību dažādās jomās, iedrošinot jaunus ražotājus, piedāvājot prasmes un kompetences, kā inovāciju, oriģinalitāti un radošumu, kas var būt efektīvi pārņemtas reģionālajā un vietējā ekonomikā.⁷³

Nesenāki pētījumi fokusējas gan uz kultūras sociālo, gan ekonomisko ietekmi vai arī uz to atsevišķiem aspektiem, un bieži tie ir saistīti ar pilsētvides attīstību plašākā kultūras kontekstā. *Oxford Brookes University* veikusi novērtēšanu programmai *Pilsētas ainavas mantojuma iniciatīva (Townscape Heritage Initiative) (1998-2003)*, kuras mērķis bija atjaunot zonas ar kultūrvēsturisku vērtību noskaidrot sociālo un ekonomisko vajadzību pēc publiskām investīcijām. Datu vākšanai tika izmantotas tādas metodes kā aptaujas, intervijas, pilsētas ainavas novērošana un sekundārie datu avoti, un tās palīdzēja izveidot četrus indikatorus, pēc kuriem vadījās ietekmes novērtēšanā: dzīves kvalitātes pastiprināšanās, pilsētas ainavas uzlabojumi, ekonomiskā reģenerācija un tēla un pārliecības veidošana. Rezultātā tika iegūta nepieciešamā informācija par ekonomiskiem un sociāliem mēriem, ieskaitot attieksmes izmaiņas, fiziskās izmaiņas un statistiskos datus skaitliskā vērtībā, kurus var salīdzināt. Atšķirīgās datu vākšanas metodes palīdzēja noskaidrot atšķirīgo iesaistīto attieksmes un projekta uztveri, jo pētniekiem interesēja plašāka ietekme uz cilvēku dzīvēm.⁷⁴

Šī gadsimta sākumā *Art Council* ar publikāciju „*Addressing Social Exclusion: A Framework for Action*” (2000) parādīja, kā veicināt mākslas nozīmīgumu: pirmkārt, ar pētījumiem, datu vākšanu, publikācijām un citām aktivitātēm, kas parāda mākslu ietekmes praksi un svarīgumu kopienas attīstībā, atjaunotnē, otrkārt, nodrošinot sociālās ietekmes novērtēšanas programmas, lai parādītu ilgtermiņa mākslas novērtēšanas nepieciešamību.⁷⁵

⁷¹ Reeves, P.16.

⁷² Labadi, P.214.

⁷³ Reeves, P.9.,10.

⁷⁴ Labadi, P.214-219.

⁷⁵ Reeves, P.18.,19.

Svarīgākais secinājums par kultūras ietekmes novērtēšanas vēsturi ir divu dažādu ietekmju – ekonomiskās un sociālās – nošķiršana. Abi ietekmes virzieni parāda, cik plašs ir kultūras ietekmes lauks, tāpēc abas ir svarīgas kultūras pamatošanā. Turpmākajās apakšnodaļās detalizētāk tiks aplūkoti ekonomiskās un sociālās kultūras ietekmes raksturojumi un pētniecības iespējas.

1.5. Ekonomiskā kultūras ietekme

Noskaidrots, ka kultūras ietekmes novērtēšana sākotnēji saistīta tikai ar ekonomiskās ietekmes pētījumiem, jo tika pieņemts, ka ekonomiskās ietekmes pētniecība ir ļoti svarīgs instruments kultūras plānošanā, lai informētu par ekonomisko attīstību, radītu stratēģijas vietējām autoritātēm un plašākai sabiedrībai, un galvenokārt efektīvi pamatotu investīciju mākslās un kultūras pasākumos.⁷⁶

Kultūras ekonomisko definēta kā „*fenomena efekts uz tādiem ekonomiskiem faktoriem kā ekonomiskā patērētāju uzvedība, business, tirgus, industrija (mikro); ekonomika kā veselums, nacionālā bagātība vai ienākumi, nodarbinātība un kapitāls (makro).*” (Antonijs Radičs (Anthony Radich)).⁷⁷

Vērtējot ekonomisko ieguvumu no kultūras, jāņem vērā kultūras specifika, kas aprakstīta iepriekš. Ekonomiskās ietekmes pētnieks Deivids O`Braiens (David O`Brien) uzskata, ka ekonomikā izmantotas vērtības, kas balstītas individuālā labumu vai pakalpojumu nodarīšanā un spējā apmierināt, tātad cilvēki attiecīgi ir gatavi par tiem maksāt. Ja šādu pieeju veiksmīgi var izmantot tirgus novērtēšanā, kultūrā bieži nav iespējams noteikt labumu vai pakalpojumu cenu, piemēram, ja muzeju un pasākumu apmeklējums ir bez maksas vai arī vēsturiskai arhitektūrai ir estētiska vērtība.⁷⁸

Kultūras ekonomiskās ietekmes pētniecībā, kas ņem vērā kultūras industrijas dabu, tomēr kultūrā saražoto sauc par produktu, kuru pamatā ir radīšanas vērtība.⁷⁹ Ietekmes pētnieks Deivids Trosbijs (David Throsby) uzskata, ka kultūra un kultūras aktivitātes „*savā saražotajā ietver zināmu radošuma formu, jo tās ir domātas, lai radītu un komunicētu ar simbolu palīdzību, un tās ieguvums ietver vismaz potenciāli noteiktu intelektuālā īpašuma formu.*”⁸⁰ Tradicionāli definētās mākslas kā mūzika, literatūra, deja, drāma un vizuālās mākslas

⁷⁶ Reeves, 23.

⁷⁷ Citēts pēc: Reeves, P.27.,28.

⁷⁸ O`Brien, David. *Measuring the value of culture: a report to the Department for Culture Media and Sport*. DCMS, 2010. P.16.

⁷⁹ Reeves, P.26.

⁸⁰ Citēts pēc: Reeves, P.27.

vien neiekļaujas šajā definīcijā, bet arī filmu veidošana, festivāli, žurnālistika, publicistika, televīzija un radio, kā arī daži dizaina aspekti, jo visiem ir trīs kritēriji.⁸¹

Kultūras sektorā parādās vēl viena būtiska problēma, kas traucē veikt ietekmes novērtēšanu. Nepieciešama kopēja definīcija kultūras un radošo industriju sektoram palīdzētu uzsvērt pašreizējo kultūras sektora nozīmību ekonomikā.⁸² Sarežģītā radošo industriju daba padara to zinātniski grūti definējamu, tāpēc jebkura pieņemtā definīcija sagādā problēmas ar mērīšanu, savukārt vispārēja sektora definīcija nedarbotos ar atšķirīgiem mērķiem, kādus uzstāda pētnieki, politikas veidotāji, akadēmiķi, lai varētu novērtēt ietekmes ilgspēju.

Viens no piemēriem, kas parāda šo problemātiku, ir kultūras standarta definīciju neadekvātums, kas nereti tikai virspusēji parāda sektora dinamiku,⁸³ tāpēc atbilstoša būtu kultūras sektora definīcija, kas ir visaptveroša, piemēram, kultūras sektoru var definēt, izmantojot kultūras industriju jēdzienu, D. O'Braiens kultūras sektoru definē kā: „*pilnīgu nodarbināto skaitu kultūras industrijās un pilnīgu kultūras profesijās nodarbināto skaitu, kas strādā ārpus kultūras industrijām.*”⁸⁴ Kultūras industriju sektoru var definēt arī kā šajā sektorā strādājošo saražoto, attiecīgi E. Prats uzskaita: „*izpildītājmāksla, augstā māksla un literatūra; viņu saražotais, grāmatas, žurnāli, avīzes, filmas, radio, televīzija, ieraksti diskos vai kasetē; aktivitātes, kas saista kopā mākslas formas, kā reklāma. Arī ņem vērā producēšanu, izplatīšanu un drukāšanas procesus, pārraides, arī muzejus, bibliotēkas, teātrus, naktsklubus un galerijas.*”⁸⁵ Šajā definīcijā iekļaujas arī tie nodarbinātie, kas nav mākslinieki bez mākslinieciskām prasmēm un nodarbošanos, lai gan spēlē lomu kultūras industriju atbalstīšanā, bet sports, tūrisms, izklaides industrija ir izslēgti no definīcijas, jo tiem pašiem ir savi sektori.⁸⁶ Definīciju neskaidrība par kultūras un radošajām industrijām iezīmē vēl vienu svarīgu problēmu kultūras ekonomiskajā izpētē, tomēr šī darba ietvaros tā sīkāk netiks pētīta, jo tas ir atsevišķa pētījuma vērts problēmjaudājums.

Ekonomiskās kultūras ietekmes novērtēšanā nepieciešams noteikt, kas ir ekonomiskie labumi, ko tā dod. Kultūras institūcijas, pasākumi un aktivitātes rada vietējā mērogā nozīmīgus ekonomiskos efektus, gan tieši, gan netieši ar dažādiem ekonomiskajiem reizinātājiem, tāpēc kultūras ekonomisko ietekmi var dalīt tiešajā un netiešajā ekonomiskajā ietekmē. Tiešā ekonomiskā ietekme mākslā un kultūrā ir galvenais satura avots kultūras industrijām, mediju un telekomunikāciju industriju pievienotās vērtības pakalpojumiem - tie rada darbus un dod milzīgu ieguldījumu iekšzemes kopproduktam (IKP). Netiešā ekonomiskā

⁸¹ Reeves, P.27.

⁸² Turpat, 42.lpp.

⁸³ Turpat, 23.,24.lpp.

⁸⁴ Citēts pēc: Reeves, P..24.

⁸⁵ Citēts pēc: Reeves, P.25.

⁸⁶ Reeves, P.25.

ietekme mākslās un kultūrā ir mākslas darbi un kultūras produkti, kas rada nacionālu un internacionālu ideju vai tēlu kopumu, ko var izmantot kultūras industrijas, piemēram, reklāmās vai kultūras tūrismā. Mākslas darbi var palielināt un tādā veidā pievienot vērtību pilsētvidei, piemēram, greznojot ēkas un pilsētvidi.⁸⁷

Ekonomiskās ietekmes mērīšanā būtiski ir ekonomiskie reizinātāji jeb multiplikatora efekti (*multiplier effects*), kas ir netiešie efekti no patērēšanas konkrētā ekonomikas zonā, un tiem ir divas formas. Pirmā ir piegādātāju ietekme, kas rodas no tā, ka sektors iegādājas labumus un pakalpojumus no vietējiem piegādātājiem, kas palielina savus ienākumus. Otrā ir radītie efekti, kur mājsaimniecību ienākumi noved pie patērniecības izdevumiem, kas palielina pieprasījumu pēc labumiem un pakalpojumiem vietējā ekonomikā, un šos efektus ir problemātiski noteikt, jo nevar izmērīt noplūdi no sektora. D. Trosbijs šādu daudzkāāršošanās efektu sauc par ārējo efektu tīklu, kas ir nozīmīga kopējās ekonomikas sastāvdaļa, bet to ir ļoti grūti izmērīt.⁸⁸

Šobrīd kultūrā trūkst vienotas metodoloģijas ekonomiskās ietekmes izpētei. Ir ļoti daudz dažādu metožu, kas aizņemtas no ekonomikas, tomēr kultūras nozarē tās ne vienmēr ir pielāgojamas. Vairāki autori iezīmē šo kā būtisku problēmu ekonomiskās ietekmes metožu izvēlē. D. O`Braiens uzskata, ka šīs ekonomikas metodes ir noderīgas lēmuma pieņemējiem, kas ir politiķi, un tie parasti vēlas noteikt kultūras vērtību skaitliskā izteiksmē. Tomēr kultūras novērtēšanu nevar veikt ar nepielāgotām ekonomikas metodēm, ir jāņem vērā kultūras diskurss un tas, vai metode var parādīt kultūras vērtību dimensiju.⁸⁹ Arī M. Rīvza uzskata, ka visvairāk mākslas un radošo industriju ekonomiskās ietekmes mērīšanai metodoloģijās fokusējas uz iznākumiem, kas saistīti ar nodarbinātību, apgrozījumu, sektora un/vai auditorijas vai patērētāju izdevumiem vietējā ekonomikā, kvantificē eksporta ienākumus, uzņēmumu izmēru un skaitu, auditorijas skaitu, ienākumus no nodokļiem, iekšējās investīcijas un, piemēram, mākslas projekta dalībnieku iegūtās prasmes, kas radījušas nodarbinātību, bet šāda fokusēšanās uz tirgus ekonomiku neparāda kultūras plašo ietekmi.⁹⁰

Ekonomiskās kultūras ietekmes metodes ir ļoti daudzveidīgas, tāpēc turpmāk aprakstītās metodes uzskatāmas par piemēriem un ņemtas no dažādu autoru publikācijām par kultūras ietekmes novērtēšanu.

Ekonomisko labumu pētīšanai mākslas un kultūras organizācijām *Art Council* izdevusi vadlīnijas, kurās tiek izdalītas četras pieejas, kas sadalās divās kategorijās. *Izdevumu*

⁸⁷ Reeves, P.28.

⁸⁸ Reeves, P.43.

⁸⁹ O'Brien, David. *Measuring the value of culture: a report to the Department for Culture Media and Sport*. P11.

⁹⁰ Reeves, P.50.

mērīšanas tehnikas (spending-measure), kas skatās uz patiesajiem organizācijas, auditorijas un izpildītāju izdevumiem un to ietekmi uz ekonomiku, ir ekonomiskās ietekmes novērtēšana un ekonomisko ieguldījumu analīze. *Vērtējuma tehnikas (valuation)*, kas mēģina pielīdzināt plašākiem labumiem, ko cilvēki gūst no kultūras, cenu, ir kontingenta vērtēšana un investīciju sociālā atgriešanās.⁹¹

Ekonomiskās ietekmes novērtēšana (economic impact assessment) ir visbiežāk izmantotā metode kultūras sektorā.⁹² Tā saistīta ar kopējās ekonomikas būtisku sastāvdaļu, kas ir jau iepriekš pieminētais multiplikatorais efekts, ko D. Trosbijs sauc par ārējo efektu tīklu.⁹³ Tās pamatā ir pieņēmums, ka mākslas un kultūras organizācijas piesaista apmeklētājus, kuri ne vien tērē naudu biļetei vai ieejas maksai, bet arī apmeklē vietējos restorānus, veikalus vai arī viesnīcas, kuras citādi varbūt neapmeklētu, organizācija arī pirks produktus no vietējām firmām, tās darbinieki tērēs ienākumus vietējā vidē, pēc tam vietējo veikalu darbinieki saņems ienākumus, par kuriem atkal turpinās izdot naudu citās vietās, kas dos labumu vietējai ekonomikai.⁹⁴

Ekonomisko ieguldījumu analīze (economic contribution analysis) fokusējas uz organizācijas aktivitāšu mērīšanu un salīdzināšanu ar nacionālo ekonomiku kā veselumu. Šī pārklājas ar iepriekšējo pieeju, bet reti izmantota kultūras sektorā, novērtējot vienas organizācijas ieguldījumu. To var izmantot, lai mērītu industriju vai sektoru, piemēram, radošās industrijas.⁹⁵

Kontingenta vērtēšana (contingent valuation) mēra plašākus labumus, ko cilvēki iegūst no mākslas un kultūras un iztulko to monetārā vērtībā jeb parāda to ekonomiskās vērtības un iespējas, kuras netiek tieši lietotas.⁹⁶ Metodes mērķis ir novērtēt apjomu, ar kādu patērētāji gūst labumu no produkta vai pakalpojuma, kas stāv pāri cenai, ko tie maksā.⁹⁷ Ar šo metodi var novērtēt lietu vai aktivitāšu vērtību, kas nav noteikta ar tirgus cenu, piemēram, muzeju apmeklējumu, kur nav ieejas maksa.⁹⁸ Tajā izdala trīs vērtības tipus: lietošanas vērtība, ko cilvēki saņem no tiešas produkta vai pakalpojuma lietošanas; izvēles vērtība, ko saņem no pakalpojuma, kas ir pieejams cilvēkiem lietošanā nākotnē; eksistences vērtība, ko saņem no

⁹¹ Art Council. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations.* London, 2012. P.3.

⁹² Turpat, 7.lpp.

⁹³ Reeves, P.43.

⁹⁴ Art Council. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations.* P.7.,8.

⁹⁵ Turpat, 14.lpp.

⁹⁶ Turpat, 19.lpp.

⁹⁷ O'Brien, David. *Measuring the value of culture: a report to the Department for Culture Media and Sport.* P.6.

⁹⁸ Art Council. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations.* P.19.

pakalpojuma pastāvēšanas, pat ja cilvēki tos neizmanto paši. Piemēram, var novērtēt bibliotēkas vērtību rajonā, kaut visi cilvēki to nelietos. Tā tiek izmērīta vērtība, ko daļa iedzīvotāju piešķir mākslas un kultūras organizācijām.⁹⁹

Investīciju sociālā atgriešanās (social return on investment) ir vērtēšanas pieeja ar dažādu metožu sajaukumu, un tā ņem vērā izmaksu un labumu analīzi par aktivitāšu kopumu, tajā skaitā sociālās, kulturālās un vides labumus attiecībā pret izmaksām. Metode mēra un monetarizē sociālos mākslas un kultūras projektu rezultātus, pasakot naudas vienībā, cik daudz publisko investīciju atgriežas kā sociāli rezultāti, tādā veidā tā daļēji attiecas arī uz nākamajā apakšnodaļā aplūkoto sociālo ietekmi, tomēr grūti dod finansiālu vērtību šādiem labumiem, tāpēc bieži to iekļauj ekonomiskās ietekmes novērtēšanas pieejā. Šī metode kultūrā un mākslas sektorā ir izaicinājums, jo lielākā daļa kā primāro mērķi neuzstāda sasniegt sociālus labumus, stiprāki elementi ir izklaide, kultūras bagātināšana vai prieks, tāpēc metodi izmanto vairāk brīvprātīgajā un kopienas sektorā, kur svarīgas sociālas un vides izmaiņas.¹⁰⁰

Citas atšķirīgas ekonomiskās ietekmes novērtēšanas metodes pārskatā par ekonomiskās ietekmes metodēm min M. Rīvza:

Deskriptīvā pētniecības metode jeb kvantitatīvā analīze (descriptive research method/ quantitative analysis) rada datus, kas palīdz izmērīt dažādas sektora īpašības, piemēram, nodarbinātības līmeni. Tas nav stingrs ekonomiskās ietekmes novērtējums, bet pārskats un apraksts par galvenajiem ekonomiskajiem raksturojumiem sektorā, izmanto primāros un sekundāros datus, lai izceltu, kāds ir kultūras sektorā nodarbinātības līmenis un sektora ienākumu ekonomiskā vērtība.¹⁰¹

Finansiālā pārskata modelis (financial survey model) parāda plašu ieskatu iekšējās un ārējās finansiālajās aktivitātēs. Tas balstīts uz finansiālo rēķinu kvantitatīvo analīzi, kases datiem, apmeklētāju vai vietējo uzņēmēju pārskatiem un tirgus novērtēšanu.¹⁰²

Ielaides - izlaides modelis (input - output model) ir visaptverošs veids, kā novērtēt naudas plūsmas starp sektoriem, apakšsektoriem, uzņēmējiem, organizācijām un patērētājiem un noteikt dažādus daudzkārtotāju efektus ekonomikā. Bieži izmanto, lai analizētu makro ekonomiskās izmaiņas vietējā ekonomikā un izpētītu konkrētu sektoru ieguldījumu vietējā ekonomikā. Šādā veidā var identificēt sektora vājības un spēku, iespējas augt un ierosinājumus politikas izmaiņām, lai palielinātu sektora ekonomisko ietekmi.¹⁰³

⁹⁹ Art Council. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations.* P.19.,20.

¹⁰⁰ Turpat, 24.,25.lpp.

¹⁰¹ Reeves, P.51.

¹⁰² Turpat, 53.lpp.

¹⁰³ Reeves, P.54.,55.

Produkcijas ķēdes modelis (production chain model) apraksta radošo produktu attīstības procesu, fokusējās uz dažādiem attīstības līmeņiem, sākot ar idejas ģenerēšanu, līdz izplatīšanai un produkta prezentācijai. Tajā pēta dinamiku, savstarpējo atkarību un saiknes starp apakšsektoriem, un fokusējās uz tiem, kas atbildīgi par radošā satura radīšanu. Šis modelis identificē stratēģijas spēju palielināt sektoru jeb radošās industrijas.¹⁰⁴

Nozares kartēšanas modelis (sector mapping model) nav ekonomiskās ietekmes studijas, bet ietver aprakstošās pētniecības metodes elementus un ieguldījumu - ieguvumu modeli, izmantojot primāros un/vai sekundāros datus, lai kartētu un analizētu kultūras sektoru vai radošās industrijas. To kombinē ar gadījuma analīzi vai apakšsektora analīzi, lai identificētu stratēģiskus jautājumus, kas saistīti ar potenciālo ekonomisko ieguldījumu sektorā kopumā un tā apakšsektoros.¹⁰⁵

Iepriekš minētās metodes ir tikai piemēri tam, kā var mērīt ekonomisko kultūras ietekmi.¹⁰⁶ Nav viena labākā metode, galvenais ir izvēlēties metodi atbilstoši pētāmajam kontekstam, turklāt izvēlē jāņem vērā metodes uzticamība, neatkarība un spēja dot ticamus datus, jo ir daudz tādu pētījumu, kuru rezultātā izteikti pieņēmumi, kuri ir skeptiski vērtējami, ņemot vērā kultūras un mākslas dabu.¹⁰⁷ M. Rīvza uzskata, ka dažādu autoru nosauktās atšķirīgās metodes liecina, ka ekonomiskās kultūras ietekmes novērtēšanai nav viens modelis, kas der visam, un tāpēc parāda nepieciešamību izstrādāt vienotu teoriju ekonomiskās kultūras ietekmes novērtēšanā.¹⁰⁸

Kultūras ekonomiskā nozīmība ir arvien vairāk novērtēta, bet tikai kā finansiāla kultūras aktivitāšu ietekme, kas sagroza patieso to vērtību sabiedrībā. Patiesībā sabiedrība saņem daudz plašākus ekonomiskos labumus no tās ar kultūras sociālo ietekmi.¹⁰⁹ Uz mākslu nevajadzētu skatīties tikai kā uz ekonomikas sastāvdaļu un tirdzniecības politiku, no kuras var iegūt komerciālos labumus, jo māksla var piedāvāt arī identitātes principus, atšķirību, radošumu un līdzdalību.¹¹⁰ M. Rīvza nosauc tādas ierobežojumus kā paļaušanās uz šaurām ekonomiskām vērtībām un ekonomiskiem indikatoriem, kas neder nekvantificējamu rezultātu mērīšanas, netiek ņemta vērā noplūde no vietējās ekonomikas tēriņiem, nespēja nošķirt kultūras patēriņu no citiem ienākumu efektiem, netiek ņemts vērā eksporta jautājums un nekvantitatīvi ekonomiskie efekti uz aktivitāti tādā aspektā kā reģiona tēls.¹¹¹

¹⁰⁴ Reeves, P.56.,57.

¹⁰⁵ Turpat, 62.lpp.

¹⁰⁶ Turpat, 45.lpp.

¹⁰⁷ Art Council. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations.* P.32.

¹⁰⁸ Reeves, P.45.

¹⁰⁹ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts.* P.2.

¹¹⁰ Reeves, P.29.

¹¹¹ Turpat, 42.lpp.

1.6. Sociālā kultūras ietekme

Kultūras ietekmes pētniecībā mūsdienās ļoti būtiski bez ekonomiskā aspekta ņemt vērā arī sociālo, kā tika noskaidrots iepriekšējās apakšnodaļās. Sociālā ietekme ir ilgāka un ietekmē cilvēkus katru dienu, un tieši konkrēta reģiona vai pilsētas vietējie iedzīvotāji ir galvenie, kas iesaistās kultūras projektos, tāpēc ir pamatā projektu veiksmei vai neveiksmei.¹¹² Sociālās kultūras ietekmes attīstība sākotnēji radās, jo tika pamanīta tās nozīmība pilsētvides attīstībā un dzīves kvalitātes uzlabošanā.¹¹³

Sociālo ietekmi Č. Landrijs definē kā „*tie efekti, kas parādās aiz artefaktiem un pasākuma vai performances spēkā stāšanās un ir nemitīga ietekme uz un tieši aizskar cilvēku dzīves*”.¹¹⁴ Saskaņā ar šo definīciju, mākslu sociālā ietekme ir tie efekti, kas rodas aiz reālās mākslas pieredzes un ir kā rezonanse cilvēka dzīves aktivitātēs un procesos.¹¹⁵

Tāpat kā ekonomiskai kultūras ietekmei, arī sociālai var atšķirt tiešo un netiešo ietekmi. Tiešā sociālā ietekmē mākslas un kultūra piedāvā sociāli vērtīgas brīvā laika aktivitātes, paaugstina cilvēku domāšanu un dod psiholoģisku un sociālu labsajūtu un paaugstina viņu jūtīgumu. Netiešā sociālā ietekmē māksla bagātina sociālo vidi ar stimulējošu vai patīkamiem publiskajiem labumiem. Tie ir civilizējošas ietekmes un sociālo organizāciju avots, piemēram, amatiermāksla, bet mākslinieciska aktivitāte, stimulējot radošumu un ignorējot esošos domāšanas modeļus, veicina inovāciju. Mākslas un kultūras institūcijas uzlabo dzīves kvalitāti, un tādā veidā tiek iegūti daudzi sociālie labumi, piemēram, pilsētvidē palielinās personīgā drošība un samazinās noziegumi un huligānisms.¹¹⁶

Pēdējās dekādēs daudz darba ieguldīts sociālās ietekmes metodoloģijā, lai tā parādītu patiesos efektus, kas rodas no iesaistes mākslā un kultūrā. Ir pieaudzis literatūras skaits, empīriskie un konceptuālie pamatojumi, diskusijas par dažādām metodēm un instrumentiem, tomēr E. Belfiora uzskata, ka joprojām sociālās ietekmes novērtēšanas metodoloģijas ir vājas un neapmierina vajadzību pēc kvalitatīviem mākslu sociālās ietekmes novērtējuma.¹¹⁷ Arī M.Rīvza uzskata, ka tās nepieciešams attīstīt, jo tās ir tikai sākotnējā līmenī. Vajadzīgi pierādījumi par ilglaicīgiem efektiem, par rezultātu ilgtspējību, kam nepieciešami longitudinālā izpēte un monitorēšana, lai novērtētu mākslu ieguldījumu kopienas atjaunošanā, veselības uzlabošanā, noziedzības samazināšanā un citās lietās.¹¹⁸

¹¹² Labadi, P.213.

¹¹³ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*.P.7.

¹¹⁴ Labadi, P.213.

¹¹⁵ Reeves, P.29.

¹¹⁶ Turpat, 30.lpp.

¹¹⁷ Belfiore, Eleonora. The social impacts of the arts – myth or reality? In: *Culture Vultures: is UK arts policy damaging the arts?* London: Policy Exchange Limited, 2006. P.29.

¹¹⁸ Reeves, P.67.

M. Rīva identificējusi 5 plašākas metodes sociālās ietekmes novērtēšanai. Parasti tās ietver kombinētus kvalitatīvos un kvantitatīvos mērījumus un analīzi no projektu apmeklējumiem, intervijām, aptaujām, gadījuma analīzēm, fokusa grupu diskusijām, dalībnieku novērošanu un iesaistīto izpēti vai references grupas vai citas metodes, kas apkopo iesaistīto liecības un viedokli un dažos gadījumos ir arī pabeigtā mākslas darba novērtēšana.¹¹⁹

Saliktajā metodē (multiple-method) tiek aprakstīts projektu vai gadījumu kopuma raksturojums un rezultāti, un tā izmantota salīdzināšanai starp dažādiem gadījumiem, lai saprastu sociālā fenomena iemeslus. Saliktā metode ir strukturēta un sistemātiska vākšana un analīze par galvenajiem mainīgajiem (īpašības, uzvedība, attieksmes, ticības) no vismaz diviem gadījumiem vai projektiem. Tā identificē rezultātu zonas un indikatorus, pret kuriem novērtēt projekta rezultātus.¹²⁰

Sociālā auditēšana (social auditing) mēra sociālo ietekmi saistībā ar tās mērķiem un ieinteresētajiem. Saistītas ar organizācijas nekomerciāliem mērķiem, vērtību procesu. Tā ietver salīdzināšanu ar citiem projektiem vai organizācijām, dod atsauksmi iesaistītajiem un publikai par sasniegumiem.¹²¹

Longitudinālā pētniecības metode (longitudinal research method) ir datu vākšana no tā paša gadījuma vairākos laikos, lai noskaidrotu ietekmes attīstību. Tajā var izvēlēties vienu vai vairākus reprezentatīvus paraugus, kas palīdzētu izprast notiekošos procesus.¹²²

Kopienā balstīta daudzu metožu pieeja (community based multi-method approach) attiecības starp mākslu un indivīdu un/vai kopienu labsajūtu pēta ar tādiem faktoriem kā pašcieņa un sociālās saistības, kas palīdz saprast, kāda ir mākslas loma, veidojot sociālo kapitālu.¹²³

Jāņem vērā, ka kultūras un mākslas sociālā ietekme saistīta ar ļoti specifisku problemātiku gan saistībā ar tās dabu, gan ar pētniecības metodēm, kas ļautu noskaidrot tik netveramu ietekmi. Neskatoties uz to, kāda metode tiek izmantota, F. Mataraso uzskata, ka sociālā pētījumā ļoti būtisks jautājums ir par objektivitāti. Nav jāpieņem, ka kultūras un mākslas novērtēšana ir subjektīva tikai tāpēc, ka tā ir vērtību vadīta un izriet no personīgiem apsvērumiem.¹²⁴

Viens no ierobežojumiem pašreizējā literatūrā par mākslu sociālo ietekmi ir pieņēmums, ka viena tipa ietekme būs piemērojama dažādām kultūras aktivitātēm ar atšķirīgiem

¹¹⁹ Reeves, P.67.

¹²⁰ Turpat, 68-71.lpp.

¹²¹ Turpat, 72.lpp.

¹²² Turpat, 73.lpp.

¹²³ Reeves, P.78.

¹²⁴ Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes.* P.14.

dalībniekiem un auditoriju, tāpat ir ar sociālās ietekmes novērtēšanas metodēm, ka daudzas no tām attiecināmas uz vienu projektu vai organizāciju un arī uz plašām programmām, kas noved pie pilsētvides sakārtošanas.¹²⁵ Tāpēc jāatšķir trīs līmeņus sociālās ietekmes novērtēšanā: mikrolīmenis – indivīdu un to uzvedības izpēte, mezolīmenis – projektu, organizāciju, kopienu, tīklu vai sektoru iniciatīvas, makrolīmenis – nacionāla vai internacionāla sociālā struktūra, kur fokusēšanās novērtēšanā pārsvarā notiek uz pirmajiem diviem.¹²⁶

E. Belfiora kritizē visas esošās metodes un uzskata, ka joprojām aktuāls jautājums par to, vai mākslu sociālā ietekme ir mīts vai realitāte, jo pašreizējās novērtēšanas procedūras nespēj dot pietiekami precīzus pierādījumus par to.¹²⁷ Arī F. Mataraso atzīmējis, ka joprojām saglabājas nepieciešamība pēc sarežģītākas datu vākšanas veida, kas atklātu kultūras aktivitāšu sociālo dimensiju, un ir nepieciešams radīt metodi, kas būtu balstīta gan kvalitatīvajās, gan kvantitatīvajās metodēs un novērtēšanas procesā, ņemot vērā iesaistīto pušu subjektivitāti.¹²⁸

Secinājumi

Šajā nodaļā tika aplūkoti kultūras ietekmes novērtēšanas nepieciešamības pamatojumi, definīcijas, specifika, vēsturiskā attīstība, virzieni un tajos pielietojamās metodes. Tika noskaidrots, ka kultūras ietekme ir ļoti plaša, jo tā ietekmē ne vien kopējo ekonomiku, bet arī sociālās dzīves aspektus, kas bieži ir netiešie ietekmes izraisītāji arī ekonomikā, tādā veidā saistot abus ietekmes virzienus. Kultūras ietekmes novērtēšanas vēsturiskajā attīstībā sākotnēji ņemta vērā ekonomiskā ietekme, bet vēlāk arī sociālā, tomēr redzams, ka abas gājušas atšķirīgu attīstības ceļu un tām ir atšķirīga metodoloģija, kā arī tajā, īpaši sociālās ietekmes metodoloģijā, ir nepieciešami uzlabojumi un tālāka attīstība. Secināts, ka abiem ietekmes virzieniem trūkst kopējas novērtēšanas iespējas, kas ļautu skatīt kultūras ietekmi kā vienotu veselumu, kurā ietilptu gan ekonomiskā, gan kultūras ietekme.

Kultūras ietekmes apjoma noteikšanai, lai saprastu, cik lielā mērā tā ietekmē ekonomiskos un sociālos aspektus un kuras ir tās sfēras, ko ietekmē kultūras procesi, ir nepieciešams noskaidrot starppakalpojumu datus, kas ir viens no būtiskākajiem uzdevumiem kultūras ietekmes novērtēšanā. Savukārt E. Prats uzskata, ka kultūras un citu sektoru efektīgu sadarbību var veidot ar radošo industriju dinamiku un procesiem, kas nodrošinātu virzību uz ilgtspēju, tāpēc svarīgi noskaidrot tīklošanās iespējas un kā šādi tīkli strādā, turklāt šādu

¹²⁵ Belfiore, Eleonora. The social impacts of the arts – myth or reality? P.24.

¹²⁶ Reeves, P.68.

¹²⁷ Belfiore, Eleonora. The social impacts of the arts – myth or reality? P.23.,34.

¹²⁸ Reeves, P.38.

jautājumu apskate palīdz plašākas politikas veidošanā.¹²⁹ Arī D. Trosbijs lieto tīkla efekta jēdzienu, raksturojot ekonomisko kultūras ietekmi saistībā ar multiplikatoriem efektiem.¹³⁰

Šajos apgalvojumos redzams pamatojumu jaunas novērtēšanas metodoloģijas nepieciešamībai un tiek pieņemts, ka sociālo tīklu analīze varētu būt piemērota pētījuma pieeja kultūras ietekmes novērtēšanai, jo ļautu atrisināt problēmu ar starppakalpojumu datu trūkumu un apkopošanu, kā arī parādītu kultūras tīklošanās iespējas, kas ļautu novērtēt tās ekonomisko un sociālo ietekmi uz dažādām jomām arī ārpus kultūras sektora. Tāpēc nākamajās nodaļās tiks noskaidrotas sociālo tīklu analīzes iespējas un analizēts tās izmantojums kultūras ietekmes novērtēšanā.

---

¹²⁹ Reeves, P.33.,34.

¹³⁰ Turpat, 43.lpp.

2. SOCIĀLO TĪKLU ANALĪZES IESPĒJAS UN INSTRUMENTI

Iepriekšējā nodaļā tika noskaidrots, ka kultūras ietekmes novērtēšanā nepieciešama jauna pētniecības pieeja, kas ietvertu kultūras ekonomisko un sociālo ietekmi, un tika pieņemts, ka šī pieeja varētu būt sociālo tīklu analīze, tāpēc šajā nodaļā tiks aplūkotas tās teorētiskais pamatojums un pielietojuma iespējas.

2.1. Tīkla zinātnes raksturojums un tās starpdisciplināritāte

Tīklu vienkāršākais skaidrojums ir objektu kopums, kurā daži objektu pāri ir savienoti ar saitēm. Šāda definīcija ir elastīga, jo atkarīga no konteksta – par saitēm var tikt uzskatītas ļoti dažādas attiecību vai saistību formas.¹³¹

Tīklu pētnieks Marks Ņūmens (*Mark Newman*) uzskata, ka tīkla vienkāršākā definīcija ir „*punktu kopums, kas savienots kopā pāros ar līnijām.*”¹³² M. Ņūmens uztver tīklu kā sistēmas vienkāršošanu, jo: „*tīkls ir vienkāršota reprezentācija, kas samazina sistēmu līdz abstraktai struktūrai, paturot tikai savienojuma veida pamatus un maz kā cita.*”¹³³

Tīklu zinātnieks Alberts-Lazlo Barbasī (*Albert-Laslo Barabasi*) tīklu sauc par sistēmas sastāvdaļu komponentu katalogu, kas tiek sauktas par punktiem (*nodes*) vai virsotnēm (*vertices*) un tiešām saiknēm starp tiem, kas tiek sauktas par saitēm (*links*) vai šķautnēm (*edges*).¹³⁴ Šis autors uzskata, ka tīkli ir sarežģītas sistēmas, un šādu sistēmu kontrole ir viens no lielākajiem 21.gs. zinātnes izaicinājumiem.¹³⁵

Sistēmas komponentu jeb punktu skaits parāda tīkla izmēru, un to tīklu literatūrā parasti apzīmē ar burtu N (*node*). Saišu skaits parāda kopējo savienojumu skaitu punktu starpā, un to parasti apzīmē ar burtu L (*link*). Tīkla saites var būt tiešas (*direct*) vai netiešas (*undirect*). Tīkls ir tiešs, ja visas tā saites ir orientētas uz kaut ko, bet netiešas, ja visas saites nav orientētas uz kādu konkrētu. Var būt tīkli ar abu veidu saitēm.¹³⁶ Virsotnes un šķautnes tīklā var būt papildinātas ar informāciju, piemēram, nosaukumiem vai to stiprumu, lai parādītu vairāk sistēmas detaļu, bet pat tad lielākā daļa informācijas ir pazudusi sistēmas samazināšanas procesā, lai radītu tīklu.¹³⁷

¹³¹ Easley, David and John Kleinberg. *Networks, Crowds, and Markets: Reasoning about a Highly Connected World*. Cambridge University Press, 2010. P.2.

¹³² Newman, Mark. *Networks. An Introduction*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010. P.13.

[Turpmāk: Newman]

¹³³ Turpat, 15.lpp.

¹³⁴ Barabasi, Albert-Laslo. *Network Science*. 2012. P.26. [Turpmāk: Barabasi]

¹³⁵ Turpat, 6.,7.lpp.

¹³⁶ Turpat, 26.lpp.

¹³⁷ Newman, P.15.

Tīklā punkti un saites attiecināmi uz reālām sistēmām, piemēram, indivīdiem, ko savieno draudzības vai profesionālās saites, vai globālo tīmekli, ko savieno vienotais resursu vietrādis (*URL*). Tomēr tīklu atspoguļošanas pamatā ir matemātiski algoritmi, un šādu matemātisku tīklu atspoguļojumu sauc arī par grafiku (*graph*).¹³⁸ Ņemot vērā, ka šis darbs balstīts sociālās zinātnēs, tīkla definīcija un aspekti netiks plaši aplūkoti matemātiskā kontekstā, lai gan par to ir ļoti plaša literatūra ikvienā darbā par sociāliem tīkliem.

Tīklu pētniecību sauc arī par tīkla teoriju (*network theory*), un tā pēta grafikus kā simetrisku vai biežāk asimetrisku attiecību saistības starp atsevišķiem objektiem.¹³⁹ Tīklu pētniecība ir nozīmīga, jo parāda saistību veidu konkrētā sistēmā un kā šādu tīklu struktūras konkrētu mijiedarbību veids var ietekmēt sistēmas uzvedību, savukārt sistēmu var izprast tikai tad, ja pilnībā saprotams, kādi ir tās tīkli. Tā kā daudzās zinātnēs interešu objekti var tikt uztverti kā tīkli, tad tīklu pētniecība ir starpdisciplināra joma, kas apvieno matemātikas, fizikas, bioloģijas, datorzinātnes, sociālās zinātnes un daudzas citas jomas.¹⁴⁰

A. L. Barbasī uzskata, ka tīklu zinātnes starpdisciplinārā daba ļauj dažādām disciplīnām mijiedarboties savā starpā. Tīkla zinātnē ir atšķirīgi pētāmie subjekti un metodoloģija, tomēr idejas un instrumenti ir kopīgi. Šis autors tīkla zinātnei pieiet no matemātiskās puses, tomēr uzskata, ka tīkla zinātni un matemātiku atšķir tās empīriskā daba, kas tīkla zinātnē nozīmē fokusēšanos uz datiem un to lietderību. Tīkla zinātnes attīstību var veicināt, apgūstot matemātiskos instrumentus, jo tīkla zinātne ikvienā disciplīnā saistīta ar algoritmu izveidi, datubāzu veidošanu un datu vākšanu.¹⁴¹ Arī M. Ņūmens uzskata, ka dažādie skatupunkti, ko ievieš praktiķi no atšķirīgām disciplīnām, palīdz attīstīt tīklu pētniecību, jo tas dod iespēju tīkla analīzē attīstīt dažādus matemātiskus, programmatūras un statistiskos instrumentus, ar kuriem var izveidot tīkla prezentācijas un ar aprēķinu sistēmu noskaidrot tīkla parametrus un īpašības, un tīklu abstraktā forma ļauj šos instrumentus izmantot gandrīz jebkurai tīkla sistēmai. Kopumā ir ļoti daudz šādu instrumentu, kuri var atbildēt uz dažādiem jautājumiem par konkrētu tīklu, tikai būtiski izvēlēties pareizos katrā situācijā.¹⁴²

Tīkla zinātni iespējams izmantot dažādās jomās. Ekonomikā 21.gadsimta ietekmīgākās kompānijas kā *Google*, *Facebook*, *Apple* un citas balsta savas tehnoloģijas un biznesa modeļus uz tīkliem. Piemēram, *Facebook* ir pirmā kompānija ar ambīciju izveidot visas pasaules sociālo tīklu karti. Veselības jomā 2001.gadā īstenots cilvēku genomu projekts, kas piedāvāja vispilnīgāko sarakstu ar cilvēka gēniem, kas tīkla formā ļauj aplūkot to savstarpējo

¹³⁸ Barabasi, P.26.

¹³⁹ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. 2011. P.77.

¹⁴⁰ Newman, P.10-13.

¹⁴¹ Barabasi, P.10.

¹⁴² Newman, P.15.

mijiedarbību, un šo tīklu sabrukšana nozīmē slimības.¹⁴³ Arī bioloģijā pēdējos gados attīstījusies tīklu pētniecība, jo ir iespējams izveidot fiziskus tīklus, kas attēlo smadzeņu neironu darbību, novērot epidēmiju izplatību vai ekoloģiskos tīklus.¹⁴⁴ Drošības jomā tīklošanās pētīšana palīdz cīņā ar terorismu, jo ļauj ieraudzīt teroristu tīklus un to organizāciju finansiālo tīklu, atklāt to biedru lomas un iespējas, piemēram, Huseina sagūstīšanas piemērs ir lielākais veiksmes stāsts tīklu pētīšanā šajā jomā. Menedžmentā tīklošanos izmanto iekšējās organizācijas struktūras pētīšanā un var palīdzēt atrast komunikācijas problēmas, indivīdus, kuru loma ir mazāk būtiska, parādīt, kur satiekas atšķirīgi departamenti un produkti.¹⁴⁵ Viens no biežāk izmantotajiem tīkla piemēriem ir internets, kur virsotnes ir datori un šķautnes fiziskie datu savienojumi starp tiem, piemēram, optiskie kabeļi vai telefona līnijas, un šāda tīkla izpēte palīdz noskaidrot datu transportēšanas iespējas starp ierīcēm dažādās pasaules malās un attīstīt jaunus komunikāciju standartus.¹⁴⁶

Tīklu piemēri ir neskaitāmi, piemēram, jau minētajā veselības jomā, nacionālās drošības jomā, menedžmentā, globālā tīmekļa pētniecībā un arī sociālās zinātnēs. Iepriekš aplūkotie zinātnieki A. L. Barabasi un M. Nūmens uz tīkla zinātņi skatās vairāk no eksakto virzienu puses, kas ir būtiski tīkla zinātnes attīstībā, bet šajā darbā nepieciešams noskaidrot, kā tīkla zinātne izpaužas sociālās zinātnēs, kurās ar tīkla metodi var saprast, piemēram, sadarbību, sociālā kapitāla nozīmību, sociālo atbalstu, komunikāciju tīklus un daudzas citas lietas, kas tiks noskaidrotas turpmākajā nodaļā.¹⁴⁷

2.2. Sociālie tīkli un sociālo tīklu analīze

Tā kā kultūras tīkli vairāk attiecināmi uz sociālo zinātņu jomu, tad lielāka uzmanība šajā darbā pievērsta tieši sociāliem tīkliem un to analīzei. M. Nūmens uzskata, ka tīklu pētniecība vislabāk attīstīta ir tieši socioloģijā, tāpēc liela daļa matemātisko un statistisko instrumentu pārņemti no tās tiešā vai netiešā veidā.¹⁴⁸

Sociālais tīkls parasti ir cilvēku vai cilvēku grupu tīkls. Cilvēki vai to grupas ir tīkla punkti, bet šķautnes parāda to saistības, piemēram, draudzību vai profesionālās attiecības. Visus pasaules iedzīvotājus var uzskatīt par lielu sociālo tīklu, bet praksē sociālo tīklu dati sadalīti relatīvi mazās grupās. Pēdējos gados tiek vāktas lielākas sociālo tīklu grupas, ko dara

¹⁴³ Barabasi, P.11-13.

¹⁴⁴ Newman, P.16-22,

¹⁴⁵ Barabasi, P.11-13.

¹⁴⁶ Newman, P.16-22,

¹⁴⁷ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. Princeton: Robert Wood Johnson Foundation, 2013. P.5.

¹⁴⁸ Newman, P.20.

ļoti liels pētnieku skaits, bet ar tādiem sociālo tīklu tiešsaistes pakalpojumiem kā *Facebook* var iegūt datus par tīkliem lielā daudzumā.¹⁴⁹

Sociālie tīkli kā sociālo saišu kopums cilvēces vēsturē ir pamazām piedzīvojuši pārmaiņas, kas galvenokārt noticis sarežģītāku tehnoloģisko priekšrocību, ērtās ceļošanas, globālās komunikācijas un digitālo mijiedarbību dēļ. Šādos tīklos parādījušās jaunas dimensijas, savukārt samazinājusies saistība ar kādu konkrētu vietu un tradicionālo vietējo struktūras dabu. Patērētājai informācijai ir līdzīga tīkla struktūra, jo arī tās kļuvušas sarežģītākas, tāpēc svarīgi šajā informācijas vidē saprast veidu, kādā informācija ir pasniegta un piedāvāta citiem ar lielām tīkla saitēm.¹⁵⁰

Šādus sociālos tīklus iespējams pētīt ar sociālo tīklu analīzi (*social network analysis - SNA*), ko sociālo tīklu pētnieks Valdis Krebs definē kā „*attiecību un plūsmu starp cilvēkiem, grupām, organizācijām, datoriem, vienoto resursu vietrāža (URL) un citas saistītas informācijas vai zināšanu vienību attēlošana un mērīšana.*”¹⁵¹

Būtisks jautājums ir sociālo tīklu analīzes vieta kopējā sociālo zinātņu jomā kā pētniecības metodei. Nav vienotības par to, ka sociālo tīklu analīzi var nosaukt par metodi. Tā tiek saukta arī par metodoloģiju, kas pēta saistību vai attiecību datus tīkla kontekstā, jo tā piedāvā instrumentus, kas piemēroti tīkla struktūras mērīšanai. Tomēr sociālo tīklu analīze ir konceptuāli atšķirīga no tradicionālajām metodēm, lai gan vēsturiski tā uzskatīta par kvantitatīvu paradigmu.¹⁵² Kā aplūkots nodaļā par tās teorētisko pamatojumu, tā nav arī formāla teorija. Sociālo tīklu analīze drīzāk ir plaša stratēģija sociālās struktūras izpētei, ko var saukt arī par paradigmu, perspektīvu vai dizainu, kas ir pilnīgi atšķirīga no kvantitatīvajām un kvalitatīvajām paradigmām.¹⁵³

Sociālo tīklu analīze ir saistīta ar tīkla teoriju un, lai gan tās pamati ir dažādās jomās, tajā skaitā matemātikā, ģeometrijā, bioloģijā, ekonomikā, informāciju zinātnē, antropoloģijā un daudzās citās, tomēr sociālo tīklu analīze ir viena no galvenajām tehnikām modernajā socioloģijā,¹⁵⁴ ar kuru var veikt gan vizuālu, gan matemātisku cilvēku attiecību analīzi.¹⁵⁵ Sociālo tīklu analīze atšķiras no dažādām citām tradicionālajām sociālo zinātņu pētīšanas metodēm, jo neskatās uz individuāla aktora īpašībām, bet vairāk uz attiecībām un saitēm starp

¹⁴⁹ Newman, P.20-21.

¹⁵⁰ Easley, David and John Kleinberg. *Networks, Crowds, and Markets: Reasoning about a Highly Connected World*. P.1.,2.

¹⁵¹ Krebs, Valdis. *Social Network Analysis, A Brief Introduction*. 2013. [Turpmāk: Krebs]

¹⁵² *About Social Network Analysis in Evaluation*. America Evaluation Association.

¹⁵³ Emirbayer, Mustafa and Jeff Goodwin. Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. In: *The American Journal of Sociology*, Vol.99, No.6. P.1414.

¹⁵⁴ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.2.

¹⁵⁵ Krebs.

dažādiem aktoriem tīklā.¹⁵⁶ M. Nūmens uzskata, ka tīkli parāda saistību veidu konkrētā sistēmā, un sociālos tīklos tās var būt viedokļu formēšanās, ziņu ievākšana, zināšanu nodošana un cita veida saites.¹⁵⁷ Tomēr V. Krebs uzskata, ka ar tīkla palīdzību var izprast arī indivīdus, saprotot to atrašanās vietu tīklā, kas dod iespēju izpētīt dažādās lomas un grupas tīklā, piemēram, līderus, zināšanu pārnēsātājus, tiltus, izolētos, centrālos un perifēros aktorus.¹⁵⁸

Viena no novērtējamākām lietām sociālos tīklos ir dažādo saišu iespējamība. Tās var būt draudzības saites, profesionālas attiecības, labumu vai naudas apmaiņa, komunikāciju veidi daudzi citi savienojuma veidi.¹⁵⁹ Tādā veidā sociālo tīklu forma kļūst nozīmīga dažādu sociālo sistēmu darbības izprašanā, piemēram, mazāks un ciešāks tīkls var būt ne tik noderīgs tā dalībniekiem kā tīkls ar daudzām vājām saitēm ar dažiem indivīdiem ārpus galvenās tīkla daļas, bet atvērtāki tīkli ar daudzām vājajām saitēm un sociālām saistībām drīzāk būs gatavi pieņemt jaunas idejas nekā slēgti tīkli ar ļoti daudzām saitēm. Šeit kā piemēru var ņemt draugu grupu, kas dara lietas kopā un jau daļa līdzīgus uzskatus un zināšanas, bet tie, kas komunicē arī ar citiem ārpus draugu loka, iegūs plašāku informāciju, tāpēc labāk, ja indivīdam ir pieeja dažādiem tīkliem, nevis tam ir saites tikai vienā tīklā.¹⁶⁰

Šajā apakšnodaļā tika aplūkoti sociālo tīklu joma kā viena no tīkla zinātnes disciplīnām, tomēr to atšķirīgo dabu var labāk izprast sociālo tīklu analīzes vēsturiskās attīstības gaitā un tīkla zinātnes vēstures kontekstā, kas tiks aplūkota nākamajā apakšnodaļā.

2.3. Sociālo tīklu analīzes vēsture tīkla zinātnes kontekstā

Sociālo tīklu analīzes attīstību var aplūkot tīkla zinātnes kontekstā kā atsevišķu tās daļu, kas izmantota sociālo struktūru pētīšanā un kas tīkla zinātnes vēsturiskajā attīstībā ieguvusi svarīgu lomu vispārējā tīkla zinātnes attīstības veicināšanā. Sociālo tīklu vēstures izpratne nepieciešama arī tāpēc, lai saprastu metodes iespējamā teorētiskā pamatojuma saknes.

Tīkla zinātne ir radusies kā jauna disciplīna 21.gadsimtā, bet pats tīkla jēdziens ir ļoti sens, piemēram, metaboliskie tīkli radušies kopā ar dzīvību uz zemes, bet interneta vecums ir 40 gadi. Līdz ar to var secināt, ka tīkliem raksturīga starpdisciplināritāte, jo, kā aplūkots iepriekš, ar tiem nodarbojas tādas disciplīnas kā socioloģija, bioķīmija, matemātika un citas,

¹⁵⁶ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.3.

¹⁵⁷ Newman, P.14.

¹⁵⁸ Krebs.

¹⁵⁹ Newman, P.60.

¹⁶⁰ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.3.

līdz ar to tās tīklu vēsture saistīta ar šīm jomām.¹⁶¹ Ņemot vērā šī darba akcentu uz sociāliem tīkliem, to vēsture tiks aplūkota vairāk socioloģijas aspektā.

Tīkla zinātnes saknes atrodamas matemātikas disciplīnā, respektīvi, grafiku teorijā, kas radusies 1736.gadā, kad matemātiķis Leonards Eulers (*Leonard Euler*) pirmo reizi mēģināja matemātisku problēmu risināt ar grafika palīdzību, pētot tirdzniecības ceļu problēmu pāri tiltiem Prūsijas pilsētā Kēnigsbergā. Tas radīja divus svarīgus atzinumus: pirmkārt, ja problēmas parāda grafikā, tās kļūst vienkāršāk saprotamas; otrkārt, tīkla struktūrā ir paslēptas īpašības, kuras var izprast ar grafika palīdzību.¹⁶² L. Eulera grafiku teorijā turpmākajā tīklu attīstībā balstās to matemātiskie modeļi, kurus izmanto arī sociālo tīklu pētniecībā.¹⁶³

Savukārt socioloģijā atsaucies literatūrā uz sociālo tīklu analīzi ir atrodamas 19.gs.beigās. M. Ņūmens uzskata, ka socioloģija, iespējams, visilgāk un labāk nostiprinājusi kvantitatīvo un empīrisko tīklu tradīciju.¹⁶⁴ Dažādi autori nosauc atšķirīgus sociālo tīklu analīzes priekštečus, tomēr visi iezīmē 19.gs.kā sociālo tīklu aktualizēšanās laiku.

Vieni no nosauktajiem teorētiskajiem priekštečiem ir Emīls Dirkeims (*Émile Durkheim*) un Ferdinands Tennīss (*Ferdinand Tönnies*), kuri uzskatīja, ka sociālās grupas var eksistēt kā personīgas un tiešas sociālās saites, savienojot indivīdus, kas daļa vienas vērtības un ticības vai nepersonīgās, formālās un instrumentālās sociālās saites. E. Dirkeims skaidroja, ka sociālais fenomens rodas no indivīdu mijiedarbības, kas veido realitāti, ko nevar skatīt tikai kā divu individuālu aktoru īpašību, tādā veidā radot sistēmas pamatus. Savukārt dažos avotos kā sociālo tīklu teorētiskais pamatotājs aplūkots Georgs Zimmels (*Georg Simmel*) kā pirmais pētnieks 20.gs.sākumā, kurš domāja sociālo tīklu terminos un norādīja uz sociālo tīklu mijiedarbību.¹⁶⁵

Sociālo tīklu attīstības vēsturi Tomass Frīmels (*Thomas Friemel*) balsta četrās tās definējošās iezīmēs: strukturāla intuīcijā, sistemātiskā datu saistībā, grafiskā reprezentācijā un matemātiskā vai informāciju tehnoloģijās balstītā modelī. Autors uzskata, ka agrās strukturālās intuīcijas saknes atrodamas 19.gs. vidū Augusta Komta (*August Comte, 1853*), Henrija Maina (*Henry Maine, 1861*) un Ferdinanda Tenīssa (*1855*) darbos, bet pirmais dokumentētais sistemātisku empīrisku datu pierādījums ir jau 1802.gadā Pjēra Hubēra (*Pierre Huber*) detalizētais apraksts par kameņu uzvedību. Kā sociālās tīkla analīzes priekšgājēju autors sauc koka struktūrā balstītos attēlus ar attiecību veidiem, kas atrodami Levisa Henrija Morgana (*Lewis Henry Morgan*), Aleksandra Makfarlēna (*Alexander Macfarlene*) un Džona

¹⁶¹ Barabasi, P.8.

¹⁶² Barabasi, P.24.,25.

¹⁶³ Friemel, Thomas (ed.). *Applications of Social Network Analysis*. UVK, 2007. P.13. [Turpmāk: Friemel]

¹⁶⁴ Newman, P.60.

¹⁶⁵ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.3.

Hobsona (*John Hobson*) darbos. T. Frīmels uzskata, ka visi četri definējošie elementi doti 19.gs.beigās, tomēr bija jāpaiet vairākām dekādēm, līdz radās sociometrija, ko var uzskatīt par sociālo tīklu analīzes sākumu.¹⁶⁶

Sociālo tīklu analīzes praktiskās tradīcijas radušās 20.gs. gaitā, sākotnēji ar nosaukumu sociometrija - tā ir metode, kas vēlāk kļuva par sociālo tīklu analīzi un attīstījusies sociālo zinātņu ietvaros. Sociometrijas izveidotājs ir Džeikobs Moreno (*Jacob Moreno*), kurš 20.gs.30.gados interesējās par sociālo mijiedarbību dinamiku starp cilvēkiem grupā. Dž.Moreno veidoja diagrammas par cilvēku mijiedarbībām, ko sauca par sociogrammām, bet teorētiski tie ir sociālie tīkli.¹⁶⁷ Savukārt citi autori uzskata, ka sociālo tīklu analīzes aizsākumi ir nedaudz vēlāk - 20.gs.vidū Džona Bārnsa (*John Barnes, 1954*) un Elizabetes Botas (*Elizabeth Bott, 1971*) darbos.¹⁶⁸

Sociālo tīklu attīstībā nav viennozīmīga virzība, jo pirmās 20.gs.dekādes iezīmē atšķirīgas galvenās sociālo tīklu tradīcijas. Dž. Moreno ar sociometrijas palīdzību koncentrējās uz sociālo mijiedarbību mazās grupās, piemēram, klasēs, savukārt Hārvardas pētnieku grupa pievērsās savstarpējām attiecībām darbavietās. 20.gs.40.gados parādījās nepieciešamība pēc sistemātiskas tīklu pētniecības izpratnes, ko uzsvēra Alfrēds Redklifs-Brauns (*Alfred Radcliffe-Brown*), bet tā tika īstenota vēl pēc 15 gadiem. Gadsimta vidū angļu pētniece E. Bota attīstīja radniecības pētīšanu ar sociālo tīklu analīzes palīdzību, bet Mančesteras Universitātes antropologu grupa uzsāka urbanizācijas pētniecību, pētot kopienu tīklus Āfrikā, Indijā un Lielbritānijā. 20.gs. otrā pusē 60. un 70.gados pieauga sociālo tīklu pētnieku skaits, tāpēc vēl spilgtāk iezīmējas dažādu virzienu un tradīciju veidošanās.¹⁶⁹

T. Frīmels sociālo tīklu izmaiņas 20.gs.beigās salīdzina ar lūzumu 19.gs., kurā bija jau zināmi daudzi centrālie koncepti, tomēr analīzes integrācija dažādās akadēmiskās jomās raksturojama kā mērena. 20.gs.90.gados strauji palielinājās interese par sociālo tīklu analīzi, bet pagrieziena punkts iezīmējas 20.,21.gadsimta mijā, kur vislielāko ievērību tīklu pētniecībā ieguvuši fiziķi un matemātiķi, no kuriem viens ir jau darba ietvaros aplūkotais A. L. Barbasī. Šie autori sniedza ieguldījumu praktiskā tīkla pētniecībā, bet nereflektēja par agrāk izdarīto darbu tīklu jomā, līdz ar to radās liela plaša starp fiziķiem un pārējo sociālo tīklu kopienu, kas iezīmē arī teorētisko tīklu analīzes problemātiku, kas tiks aplūkota turpmākajā apakšnodaļā.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Friemel, P.13.,14.

¹⁶⁷ Newman, P.59.,60.

¹⁶⁸ Emirbayer, Mustafa and Jeff Goodwin. Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. In: *The American Journal of Sociology*, Vol.99, No.6., 1994. P.1411. [Turpmāk: Emirbrayer, etc.]

¹⁶⁹ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.3.,4.

¹⁷⁰ Friemel, P.14.

Pēdējos gados sociālo tīklu analīze arvien vairāk izmantota kā pieeja dažādās zinātniskās disciplīnās.¹⁷¹ Tieši socioloģijā 20.gs.beigās sociālo tīklu analīze parādījusies kā sarežģīta un īpaši noderīga metode, kas tiek izmantota arvien vairāk, piemēram, autors Džordžs Homanss (*George Homans*) tīkla analīzi aprakstījis kā vienu no disciplīnas potenciālāko un jaunāko attīstības iespēju pēdējā gadsimta laikā.¹⁷²

Sociālo tīklu analīze attīstās ļoti strauji, jo pētnieki strādā gan pie metodoloģijas, gan konceptu pilnveidošanas. T. Frīmels uzskata, ka nevar identificēt vienu iemeslu, kāpēc sociālo tīklu analīze kļuvusi ievērtības cienīga, jo palielināto interesi par to var tikai daļēji izskaidrot ar jaunākajām matemātiskajām un tehnoloģiju inovācijām, lai gan T. Frīmels pats tieši lielākās pārmaiņas saredz programmatūras pieejamībā.¹⁷³ Arī Kimberlija Frederiksa (*Kimberly Fredericks*) un Džoanna Karmena (*Joanne Carman*) uzskata, ka pēdējos 15 gados tīkla analīzes metodes izmantošanu pētniecībā un novērtēšanā palielinājusi programmatūru attīstība.¹⁷⁴ Savukārt A. L. Barbasī straujo attīstību pamato ar interneta rašanos un tādējādi iespēju radīt jaunus instrumentus, lai veidotu tīklu kartes un apstrādātu lielu daudzumu nepieciešamo datu.¹⁷⁵

Sociālo tīklu attīstības vēsturē redzams, ka tie attīstās 20.gs. un vairāk aktualizējas 21.gs.tieši saistībā ar praktisko darbību, nevis sociālo tīklu teorētisko pamatojumu, kam priekštečus var meklēt 19.gs., tomēr tie pilnībā nesusaucas ar sociālo tīklu praktisko pētniecību un analīzi, tāpēc svarīgi noskaidrot, kāds ir sociālo tīklu teorētiskais pamatojums un kur tas radies.

2.4. Sociālo tīklu teorētiskais pamatojums

Sociālo tīklu teorētiskais pamatojums ir viena no galvenajām problemātiskām mūsdienu sociālo tīklu pētniecībā, jo publikācijās un pētījumos par sociālo tīklu analīzi nereti trūkst atsauces uz konkrētu teorētisko pamatojumu, tāpēc šajā apakšnodaļā darba autore aplūkos sociālo tīklu teorētiskā pamatojuma jautājumu.

T. Frīmels uzskata, ka sociālo tīklu analīzes popularitāte nav gana spēcīgs arguments tās izmantošanai, jo tai jāspēj jautājumu pētīt ar pienācīgu teoriju un metodoloģiju, tomēr joprojām dažādās zinātnes jomās ir ilglaicīgas diskusijas par to, kā teorētiski pamatot tīkla

---

¹⁷¹ Friemel, P.14.

¹⁷² Emirbayer, etc., P.1411.,1412.

¹⁷³ Friemel, P.13.,14.

¹⁷⁴ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.5.

¹⁷⁵ Barabasi, P.8.

ietekmi uz indivīdiem. Lai gan pati ideja par aktoru ietekmi uz citu aktoru uzvedību nav jauna, tā nav pieņemama sociālo tīklu pētniekiem.¹⁷⁶

M. Emirbraiers un citi autori uzskata, ka tīklu analīze ir viena no daudzsološākajām pētniecības metodēm mūsdienu socioloģijā, tomēr, neņemot vērā tās lielo potenciālu, tā joprojām nav pakļauta teorētiskiem novērtējumiem un kritikai. Sekundārā literatūra iezīmē pamata konceptus, tehniskās procedūras un apkopo empīriskos rezultātus, bet trūkst metodes aplūkojums kādā socioloģijas teorijas ietvarā. Ņemot vērā literatūras par teorētisko tīkla analīzes koncepta trūkumu, sociālie teorētiķi un vēsturiskie sociologi nav pievērsuši uzmanību sociālo tīklu teorētiskā pamatojuma jautājumam. Kā teorētiskos aizsācējus tīkla analīzei bieži nosauc jau minētos E. Dirkeimu un G. Zimmelu, bet tīkla analīze kā dažādu metodoloģisko stratēģiju kopums reti ir sistemātiski pamatota konceptuālās teorijās, ko viņi pārstāvēja.¹⁷⁷

Tīkla analīzes specifika ir skaidrojums konceptuālās teorijas trūkumam, kā uzskata M. Emirbraiers, jo tā nav kā formāla *teorija*, kas norāda atsevišķus likumus, ierosinājumus vai korelācijas, bet plaša stratēģija, lai izpētītu sociālo struktūru, tāpēc to drīzāk var saukt drīzāk par paradigmu vai perspektīvu, nevis paredzošu sociālo teoriju. Tomēr šis autors pieļauj, ka šobrīd tīklu analīzi var skatīt arī kā empīrisku metodi, kas tieši pievērs uzmanību sistēmiskā līmenī un ko atbalsta modernizētas kvantitatīvās tehnikas un metodes.¹⁷⁸

T. Frīmels šim argumentam dod citu skaidrojumu, ka sociālo tīklu analīze mūsdienās kā metodoloģijas jauninājums, kuram parasti vajadzētu raksties no teorētisku jautājumu apskates vai pamatproblēmas, iet apgrieztā virzienā – no metodoloģijas uz teoriju. Tāpēc viens no aktuālākajiem jautājumiem tīkla zinātnē ir attīstīt jaunus pētnieciskos jautājumus un strukturālas teorijas.¹⁷⁹

M. Emirbraiers kritizē sociologus arī par tīkla terminu metaforizēšanu, kā piemēru saucot tādas idejas kā sociāla struktūra, tīkla centralitāte, attālums, blīvums, kas tiks aplūkoti turpmāk, un sociālais tīkls pats par sevi, kas apgrūtina to konsekventu izmantošanu, tāpēc jāņem vērā, kā tās operacionalizē empīriskā izpētē.¹⁸⁰ T. Frīmels arī uzsver, ka būtiski saprast analīzes piemērotību praksē – pētāmiem objektiem ir jābūt iesaistītiem tīklos, kuros aktori ir arvien vairāk atkarīgi no to strukturālās atrašanās.¹⁸¹

Teorijas izveidē jāņem vērā tieši šis tīklus raksturojošais struktūras jēdziens, jo tīkla analīzes pamatā ir konkrēti teorētiski pieņēmumi par fundamentāliem jautājumiem socioloģiskā analīzē kā attiecības starp indivīdu un sabiedrību un sociālās rīcības

¹⁷⁶ Friemel, P.15.

¹⁷⁷ Emirbayer, etc., P.1412.

¹⁷⁸ Turpat,1414.,1417.lpp.

¹⁷⁹ Friemel, P.14.,15.

¹⁸⁰ Emirbayer, etc., P.1414.

¹⁸¹ Friemel, P.15.

strukturēšanu, kas noraida jebkuru mēģinājumu izskaidrot cilvēka uzvedību ar kategoriskiem aktora atribūtiem kā vecums, dzimums, sociālais statuss, šķiras apziņa, politiskā piederība, reliģiskā ticība, etniskums, seksuālā orientācija un tā tālāk, jo indivīda uzvedība radusies sociālo struktūru saistību rezultātā.¹⁸²

Pastāv daudzu tīkla analītiķu pretarguments vienotas teorijas izveidē - tā ir vēlme aprakstīt daudz vairāk par aktoru saistību sabiedrībā, tāpēc tīkla analīzes ierobežošana ar konkrētu teoriju padarītu to mazāk interesantu sociālajiem pētniekiem.¹⁸³

2.5. Sociālo tīklu analīzes instrumenti un kvantitatīvie mēri

Sociālo tīklu analīzes viena no būtiskākajām sastāvdaļām ir vizualizācijas radīšana, kura parasti tiek veidota ar datorprogrammas palīdzību, un, kā uzskata M. Nūmens, šāda vizualizācija spēj parādīt svarīgākās tīkla struktūras iezīmes, kuras no sarindotiem datiem būtu sarežģīti saprast, jo cilvēka acs ir labi pielāgota struktūras izpratnei. Struktūras iezīmju izprašanai ir izveidoti dažādi instrumenti, kas palīdz izmērīt tīkla datus, un tas ir īpaši noderīgi lielās struktūrās arī tad, ja vizualizāciju ir neiespējami saprast. Šādus instrumentus var saukt arī par kvantitatīviem mēriem, kas parāda konkrētas tīkla topoloģijas iezīmes. Tie parasti ir balstīti matemātiskās darbībās, kam tīkla zinātnē ir ļoti liela nozīme, pat ja pēta sociālos tīklus.¹⁸⁴

Sociālais tīkls veidojas no punktiem, ko socioloģijā sauc arī par *aktoriem (actor)* vai *virsoņiem (vertices)* un šķautnēm, ko sauc par *saitēm (ties)*.¹⁸⁵ Turpmāk darbā tiks izmantoti jēdzieni aktori vai virsoņi, apzīmējot punktus tīklā, un saites vai saistības, apzīmējot šķautnes tīklā.

Aktori jeb virsoņi ir tīkla pamatā kā punkti, ko savieno ar šķautnēm jeb saitēm, bet, ņemot vērā, ka tīkls atspoguļo struktūru, nav svarīgi, kā sauc katru virsoņi, galvenais nosacījums virsoņu veidošanā ir iespēja to attiecināt uz vienu unikālu virsoņi.¹⁸⁶

Saites ir noteicošās, kas veido tīkla struktūru. Saite no vienas virsoņi uz otru var būt viena, bet vairāku šķautņu gadījumā izveidojas *daudzšķautne (multiedge)*. Ja virsoņi savienojas pašas ar sevi, kas notiek reti, tad to sauc par *atgriezenisko šķautni (self-edge, self-loop)*. Tīkls, kuram nav atgriezenisko vai daudzšķautņu, tiek saukts par *vienkāršu tīklu* vai *vienkāršu grafiku*.¹⁸⁷

¹⁸² Emirbayer, etc., P.1415.

¹⁸³ Emirbayer, etc., P.1418.

¹⁸⁴ Newman, P.25.

¹⁸⁵ Turpat, 58.lpp.

¹⁸⁶ Turpat, 156., 157.lpp.

¹⁸⁷ Turpat.

Būtisks tīkla saišu veidošanās aspekts ir to virzienā:

Tiešais tīkls (*directed network*) ir tad, ja šķautnei ir viens virziens no vienas virsotnes uz otru, un parasti šādas šķautnes virzienu norāda ar vektoru jeb bultu.¹⁸⁸

Netiešais tīkls (*undirected network*) ir tad, ja tīklā nav norādīts šķautņu virziens un tās ir abpusēji saistītas ar vienādām saitēm.¹⁸⁹

Virsoņiem vai šķautnēm iespējams arī noteikt to izmēru. Tad rodas **svērtie tīkli** (*weighted networks*), kuros virsoņiem vai šķautnēm ir nozīmīga īpašība – stiprums, svars, vai vērtība, kas parasti ir konkrēts skaitlis. Sociālos tīklos tas var būt, piemēram, aktoru mijiedarbības biežums. Svērtās vienības var parādīt arī ar vektoriem šķautņu gadījumā vai tādiem mainīgajiem kā krāsām.¹⁹⁰

Ceļš (*path*) nozīmē attālumu no vienas virsotnes līdz otrai, ņemot vērā šķautnes tīklā. Tīklā var noteikt vidējo ceļa garumu, kas ir vidējais attālums starp visiem virsoņu pāriem.¹⁹¹ Arī ceļi var būt tieši un netieši, ko jāņem vērā, jo nevar doties pretējā virzienā. Ceļa garums tīklā ir šķautņu skaits, ko tas ietver, nevis virsoņu skaits. Šķautnes var šķērsot vairākkārt, tādā gadījumā to šķērsošana katru reizi skaitās kā atsevišķa reize.¹⁹²

Ģeodēziskais attālums (*geodesic distance*) nodefinē attālumu starp divām virsoņiem tīklā, lai tās varētu sasniegt pa minimāli iespējamo saišu skaitu, jeb tas ir tīkla īsākais ceļš. Pārsvārā šis attālums starp virsoņiem ir ļoti īss, un tas attiecas uz visa veida tīkliem. Ir pētnieki, kas uzskata, ka pastāv tāds praktisks koncepts kā *mazās pasaules efekts* (*small world effect*). Piemēram, M. Nūmens uzskata, ka pastāv *sešu pakāpju nošķirtība* (*six degrees of separation*), jo tiek uzskatīts, ka ikvienu pasaulē var sasniegt caur ne vairāk kā piecām savstarpējām paziņām, kas ir seši soļi kopumā, piemēram, baumas izplatīsies ātrāk un tālāk, ja tās veiks sešus soļus, nevis uzreiz būs zināmas simtiem.¹⁹³ Savukārt V. Krebs uzskata, ka *mazā pasaule* ir tikai 3 soļu attālumā, jo galvenajiem ceļiem tīklā ir tikai 1 vai 2 soļi vai ļoti reti trīs, tāpēc svarīgi zināt, kas ir tīklā katra punkta kaimiņš.¹⁹⁴

Tīkla integrācijas (*network integration*) mērs saistīts ar īsāko ceļu, jo pastāv pieņēmums, ka visa informācija vai ietekme tīklā plūst tikai pa īsākajiem ceļiem, bet bieži no dažādiem avotiem tīklā var dzirdēt interesantas lietas, dažādas interpretācijas nāk no atšķirīgiem ceļiem, tāpēc svarīgi būt uz daudziem efektīviem ceļiem tīklā, kas sasniedz

¹⁸⁸ Newman, P.161.

¹⁸⁹ Turpat.

¹⁹⁰ Turpat.

¹⁹¹ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.7.

¹⁹² Newman, P.198.,199.

¹⁹³ Turpat, 27.,28.lpp.

¹⁹⁴ Krebs.

dažādas tīkla daļas. Tie, kas labi integrējušies šādos tīkla ceļos, tiek apgādāti ar vietēju un attālāku informāciju, tāpat tā ir dažādāka.¹⁹⁵

Centralitāte (*centrality*) ir viena no būtiskākajām tīkla īpašībām, kuru var mērīt dažādos veidos, piemēram, *pakāpe*, *tuvums* un *starpniecība*. Tā parāda virsotņu sociālo spēku atkarībā no tā, cik labi tie saistīti tīklā jeb kvantificē, cik svarīgas virsotnes vai šķautnes ir tīklā.¹⁹⁶

Pakāpe (*degree*) ir reižu skaits, cik šķautnes pieskaras virsotnei. Piemēram, sociālā tīklā ar draudzībām starp indivīdiem pakāpe būs draugu skaits tīklā. Pārsvarā šādas virsotnes ar augstu pakāpi tīklā ir ar svarīgu lomu sistēmas funkcionēšanā, tāpēc pakāpes noteikšana var palīdzēt noteikt būtiskākos sistēmas elementus.¹⁹⁷ Kopējā vidējā pakāpe visām virsotnēm var būt nozīmīga tīkla īpašība, kas ir atšķirīga tiešiem un netiešiem tīkliem.¹⁹⁸ Pakāpju skaits ir atšķirīgs tiešos un netiešos tīklos. *Iekšējā pakāpe* (*in-degree*) parāda ienākošās saites, bet *ārējā pakāpe* (*out-degree*) izejošās. Saskaitot savienojumus, ko konkrēta virsotne dabū kā izejošos un kā ienākošos, var saprast, kura no virsotnēm satur vissvarīgāko informāciju.¹⁹⁹

Pakāpes centralitāte (*degree centrality*) ir vienkāršākais centralitātes piemērs.²⁰⁰ Ar tiešo virsotņu savienojuma skaitu, kas ir pakāpes koncepts, tiek mērīta virsotņu aktivitāte. Punkts ar vislielāko savienojumu skaitu ir visaktīvākais tīklā. Lai gan parasti šķiet, ka vairāk saites ir vislabāk, ja runa iet par sociāliem sakariem, tad tā ir ne vienmēr, jo būtiskāk ir, kur ved šie savienojumi un kā tie savienotos, ja nebūtu savienoti savā starpā. Ja ir savienojumi tikai vienas grupas jeb kliķes starpā, kas tiks aplūkotas turpmāk, tad savienojums ir tikai ar tiem, kas jau viens otru pazīst, līdz ar to pakāpes centralitāte nav noteicošā struktūras centrālā elementa noteikšanā.²⁰¹ Tas ir visvienkāršākais veids, kā izmērīt centralitāti, noskaidrojot, cik daudz šķautņu ir virsotnei, tā parādot vissvarīgāko vai centrālo virsotni tīklā. Tiešos tīklos var izmantot gan iekšējo pakāpi, gan ārējo pakāpi, atkarībā no apstākļiem.²⁰²

Tuvums (*closeness*) ir pakāpe, kas raksturo citu virsotņu tuvumu, un tā parāda spēju piekļūt informācijai. Tā ir apgriezta summā īsākajam attālumam starp katru indivīdu un katru personu tīklā. Īsāko ceļu var saukt arī par ģeodēzisko attālumumu.²⁰³

Tuvuma centralitāte (*closeness centrality*) raksturo tīklā tās virsotnes, kurām tiešo un netiešo saišu veids ļauj tām piekļūt citām virsotnēm tīklā daudz ātrāk nekā citām, jo tām ir

¹⁹⁵Krebs.

¹⁹⁶ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

¹⁹⁷ Newman, P.26.

¹⁹⁸ Barabasi, P.28.

¹⁹⁹ Newman, P.26.,27.

²⁰⁰ Turpat, 25.lpp.

²⁰¹ Krebs.

²⁰² Newman, P.254.

²⁰³ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

īsākie ceļi līdz citām un ir vistuvāk citām virsotnēm.²⁰⁴ Tā mēra vidējo attālumu no vienas virsotnes līdz citām. Ja ģeodēziskais ceļš ir īsākais ceļš caur tīklu starp divām virsotnēm, tad šis mērs parāda zemas vērtības virsotnēm, kas ir viena no otras atšķirta ar īsāko vidējo ģeodēzisko attālumu.²⁰⁵ Tā ir laba pozīcija tīklā, lai pārvaldītu informācijas plūsmu, kā arī ir vislabākā pārredzamība par to, kas notiek tīklā.²⁰⁶ Virsotnes ar labāku pieeju informācijai var tiešāk ietekmēt citas virsotnes. Šis centralitātes mērs bieži izmantots sociālo tīklu pētīšanā, jo cilvēka ar zemāku vidējo attālumu līdz citiem viedoklis var sasniegt citus ātrāk nekā viedoklis kādam, kam ir augstāks vidējais attālums. Viena no problēmām, kas traucē izmantot šo mēru, ir mazas starpniecības iespējamība starp lielāko un mazāko attālumu.²⁰⁷

Starpniecība (*betweenness*) ir lielums, kādā mēra virsotnes atrašanos starp citām virsotnēm tīklā. Šis mērs ņem vērā, cik daudz punkts saistīts ar citiem kaimiņiem, augstāko vērtību piešķirot punktiem, kas savieno grupas jeb klasterus. Tas atspoguļo cilvēku skaitu, ar kuru persona ir netieši saistīta caur savām tiešajām saitēm.²⁰⁸

Starpniecības centralitāte (*betweenness centrality*) ir cits atšķirīgs koncepts, kas mēra, cik lielā mērā virsotne atrodas ceļā citām virsotnēm. Sociālos tīklos tās būtu ziņas, informācija vai baumas, kas padotas no vienas personas pie otras. Parasti tiek vienkārši pieņemts, ka katrs virsotņu pāris tīklā apmainās ar ziņām ar vienādu iespējamību skaitu un ka ziņas vienmēr ies īsāko ceļu vai vienu, kas izraudzīts nejauši. Realitātē bieži vien komunikācijā neizvēlas īsākos ceļus. Skaitis, ar kādu ceļo ziņa cauri katrai virsotnei, ir proporcionāls ģeodēziskajam ceļam, tāpēc to sauc par tuvuma centralitāti vai vienkārši tuvumu. Šī centralitāte atšķiras ar to, ka nepasaka, cik labi savienota ir virsotne, bet mēra, kā virsotne atrodas *starp* citiem, jo pašai virsotnei var būt maza saistība ar citiem. Virsotnes ar augstu centralitāti var būt ar lielu ietekmi tīklā, jo kontrolē informācijas nodošanu citiem.²⁰⁹ Tā ir virsotnes īpašība, kam ir spēcīga loma, bet tajā pašā laikā var radīt arī lielu problēmu, jo bez tās var tikt traucēta informācijas nodošana citiem tīklā.²¹⁰

Eigenvektora centralitāte (*eigenvector centrality*) nav populārākais centralitātes veids, tomēr ir gadījumi, kad tā var būt noderīga. Tā virsotnes nozīmīgumu vērtē pēc tā, cik svarīgas ir virsotnes, ar kurām tā saistīta, nevis cik daudz tā pati ir saistīta ar citām virsotnēm. Katrai

---

²⁰⁴ Krebs.

²⁰⁵ Newman, P.277.

²⁰⁶ Krebs.

²⁰⁷ Newman, P.277.,278.

²⁰⁸ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

²⁰⁹ Newman, P.283-288.

²¹⁰ Krebs.

virsoņei tiek piešķirts proporcionāls skaitlis, kas raksturo tā kaimiņu punktu skaitu. To var aprēķināt gan tiešiem, gan netiešiem tīkliem, bet labāk tā darbojas ar netiešajiem.²¹¹

Tīkla centralizācija (*network centralization*) ir pašas tīkla struktūras raksturojoša īpašība, kas nav balstīta vienā izteiktākajā virsoņē. Centralizētam tīklam būs daudz izkliedētu saišu ap vienu vai dažiem punktiem, kamēr decentralizētam tīklam būs maz variāciju starp saišu skaitu katrai virsoņei.²¹² Izteikti centralizētos tīklos dominē viena vai dažas centrālās virsoņes, un, ja tos aizvāc vai traumē, tīkls ātri pārvēršas nesaistītos apakštīklos. Mazāk centralizētam tīklam nav šādu vājo vietu, jo, ja kas notiek ar tās punktiem, tad joprojām ir citi punkti, kas saglabā saites viens ar otru, tāpēc šādiem tīkliem ir mazāka iespēja tikt traumētiem.²¹³ Centralizācija ir process, ar kuru organizācijas aktivitātes, galvenokārt tās, kas attiecas uz lēmuma pieņemšanu, kļūst koncentrētas konkrētā vietā vai grupā.²¹⁴

Tīkla centralizācijā ir divi virsoņņu tipi, kas labi parāda, ka tīkla analīze nav viennozīmīga un vienkārši interpretējama. Parasti tiek mērīta centralitāte atkarībā no tā, cik daudzas citas virsoņes norāda uz konkrētu virsoņi, bet tā nav vienmēr. Tādā gadījumā jāņem vērā šie divi tipi, kas eksistē tikai tiešajos tīklos – centri un autoritātes.²¹⁵

Centri (*hubs*) ir virsoņes augsti centralizētā tīklā - tos visvairāk nosaukuši citi kā saišu saņēmējus jeb tie ir ar augstu pakāpi un starpniecības centralitāti.²¹⁶ Var izmērīt *centra centralitāti* (*hub centrality*), kas ir augsta gadījumā, ja tā norāda uz daudzām virsoņēm ar augstu autoritātes centralitāti, jo tie pasaka, kur ir labākās autoritātes.²¹⁷

Autoritātes (*authorities*) ir punkti, kas satur noderīgu informāciju par interesējošo tematu. Var izmērīt *autoritātes centralitāti* (*authority centrality*), kas ir augsta gadījumā, ja uz autoritāti norāda vairāki centri. M. Nūmens nosauc piemēru, ka citātu tīklā viens apskats var citēt citus autoritatīvus informācijas avotus un pats saturēt relatīvi maz informācijas par nepieciešamo tēmu, bet tas pasaka, kur atrast informāciju, kas padara to par noderīgu. Autoritātes var būt arī centri un otrādi.²¹⁸

Perifērie spēlētāji (*peripheral players*) atrodas tīkla malās, un pārsvarā cilvēki uzskata, ka perifērie punkti nav ļoti būtiski. Ja tie ir indivīdu tīkli, parasti šādi perifērie punkti saistīti ar tīkliem, kas nav kartēti, līdz ar to tiem ir savs tīkls ārpus esošā tīkla, kas padara tādus punktus par būtisku jaunas informācijas piegādātājiem, kas nav pieejama iekšējam tīklam.²¹⁹

²¹¹ Newman, P.255.,258.

²¹² *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

²¹³ Krebs.

²¹⁴ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.59.

²¹⁵ Newman, P.271.,272.

²¹⁶ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

²¹⁷ Newman, P.271.,272.

²¹⁸ Turpat.

²¹⁹ Krebs.

Strukturālā vienlīdzība (*structural equivalence*) parāda, kādā mērā virsotnēm ir kopīgu saišu kopums ar citām virsotnēm sistēmā. Virsotnēm nevajag saites ar citiem, lai būtu strukturāli līdzīgi, šis mērs ļauj kategorizēt virsotnes ar vienādu saišu struktūru.²²⁰

Strukturālais caurums (*structural hole*) ir vietas, kuras var būt stratēģiski aizpildītas, savienojot vienu vai vairākas saites kopā ar citām virsotnēm. Tie ir saistīti ar idejām par sociālo kapitālu: ja kāds savieno divus cilvēkus, kas nav saistīti, tas kontrolē viņu komunikāciju.²²¹

Blīvums (*density*) ir tīkla īpašība, kas parāda vidējo mēru maksimāli iespējamo saišu skaitam, kas varētu eksistēt tīklā. Tie būs atkarīgi no kopējā virsotņu skaita un neatkarīgi no tā, vai tīkli būs tieši vai netieši. Blīvums ir tas, kas palīdz definēt grupas.²²²

Grupu veidošanās tīklā ieņem svarīgu vietu tīkla analizē, jo daudzi tīkli, arī sociālie, dabiski sadalās grupās vai kopienās.²²³ Sociālās kopienas sadalās mazākās apakškopienās jeb apakšgrupās, kas ir ciešās draugu, paziņu, darbabiedru vai biznesa partneru grupas kādas lielākas grupas ietvaros. Piemēram, lielās organizācijās var izvirzīties dažādas grupas ar atšķirīgām interesēm, tāpēc var uzzināt kaut ko par tām un saprast, kādas kopienas tas ietver, ko nevar uzzināt bez tīkla datiem.²²⁴ Tīklā būtiski atpazīt kādas grupas izveidošanos, ko var darīt ar tīklu programmatūras palīdzību.²²⁵ Divi galvenie apakšgrupu veidi ir klasteri un kliķe:

Klasteri (*cluster*) ir cieši saistīta, augsti savienota apakšgrupa. To identificēšana ir viena no svarīgākajām tīkla analīzes funkcijām, jo tā parāda svarīgas iepriekš neatpazītas apakšgrupas. Tas ir kā vietējais reģions tīklā ar relatīvi augstu blīvumu, tam eksistē saites ar citiem klasteriem. Algoritmi ļauj identificēt klasteru mēru variācijas, sākot ar blīvumu un vienas virsotnes saitēm. Dominējošā virsotne centrālajā klasterī ir *kodols* (*core*), savukārt virsotnes, kas maz savienojumiem un pretēju struktūru kā kodoliem, ir *perifērija*.²²⁶

Kliķe (*clique*) ir tāda tīkla apakšgrupa, kas ir maksimālā virsotņu apakškopa netiešā tīklā, kur katrs biedrs ir savienots ar katru citu kopas biedru. Tādā veidā četru virsotņu kopa tīklā ir kliķe tad un tikai tad, ja katra no četrām ir tieša šķautne uz citām trīs un ja nav neviena cita virsotne tīklā, kas varētu būt pievienota, lai izveidotu grupu no piecām virsotnēm, kas saistītas viena ar otru. Kliķes var pārklāties, dalot vienu vai vairāk virsotnes ar citām, un šāda kliķe parāda, ka tīkla apakšgrupa ir ļoti cieši saistīta, piemēram, klasesbiedri vai darbabiedri. Ir dažādas variācijas, kas var būt kliķe, piemēram, kā grupas virsotņu apakšvienība, kur katrai

²²⁰ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.7.

²²¹ Turpat.

²²² Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. *The Leadership Quarterly*. Vol.21., 2010. P.602.

²²³ Newman, P.296.

²²⁴ Turpat, 28.,29.lpp.

²²⁵ Turpat, 296.lpp.

²²⁶ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.601.

ir vismaz tik daudz saikņu ar virsotnēm grupā, cik ārpus tās. Var būt tā, ka daži grupas biedri nav pazīstami, lai gan lielākā daļa citus pazīst.²²⁷

Kohēzija (*cohesion*) ir kliķi raksturojošs elements, jo tas ir līmenis, ar kādu aktori ir tieši saistīti viens ar otru ar vienotām saitēm. Grupas identificē kā kliķes, ja katrs indivīds ir tieši saistīts viens ar otru, bet kā sociālos lokus, ja ir mazāka stingrība starp tiešiem kontaktiem.²²⁸

Klastera koeficients (*clustering coefficient*) ir iespējamības mērs, ka divi vienas virsotnes biedri būs arī savstarpēji biedri. Augstāks koeficients norāda uz lielāku kliķes veidošanās iespējamību. Tas ir noderīgs, jo daudzi tīkli empīriski parāda, ka tiem ir stingra atkarība no pakāpēm, bet virsotnēm ar augstāku pakāpi vidējais koeficients ir zemāks. Īpaši sociāliem tīkliem raksturīgi, ka kaimiņu virsotnes ir saistītas savā starpā, bet dažreiz šādu savienojumu nav. Šādi savienojumi dod spēku centrālajai virsotnei, kuras draugiem trūkst saistību, jo tā var kontrolēt informāciju, kas plūst tai cauri. Šis koeficients mēra to, cik spēcīga ir virsotne, ņemot vērā zemākās vērtības, cik daudz strukturālo caurumu ir tīklam apkārt. Tādā veidā klasteri var būt kā centralitātes mērs.²²⁹

Tīkla apakšgrupas ir iespējams savstarpēji savienot, ko tīklā sauc par *tilta veidošanu* (*bridging*) vai *savienošanu* (*bonding*).²³⁰

Tilts (*bridge*), ir tāda šķautne, kas savieno apakšgrupas tīklā un kuru izdzēšot tā liktu tās saistošajām virsotnēm atrasties dažādos grafika komponentos jeb apakšgrupās.²³¹

Robežu veidotāji (*boundary spanners*), līdzīgi kā tilti, ir tie punkti, kas savieno savu klasteri ar citiem punktiem, tāpēc tie ir vairāk centrāli nekā to tieši kaimiņi, kuru savienojumi vairāk ir savā klasterī. Robežu veidotāji var būt gan kā tilti, gan veidot savienojumus ar savstarpēji pārklātās grupās. Tiem, tāpat kā tiltiem, ir labās pozīcijās, lai būtu novatori, jo tiem ir pieeja informācijai un idejām divos klasteros, tāpēc var kombinēt šīs idejas un zināšanas, kas nāk no dažādām vietām.²³²

Tīkla zinātnē ir iespējami ļoti daudz dažādi tīkla instrumenti un mēri, kurus var identificēt tīklā, izmantojot programmatūras palīdzību. Tīkla analīzes instrumenti un mēri ir nepieciešami, lai analizētu tīkla datus un tajā esošās virsotnes un saites.²³³ Šajā apakšnodaļā tika apskatīti tikai svarīgākie un biežāk pieminētie tīkla literatūrā.

²²⁷ Newman, P.297-298.

²²⁸ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.,7.

²²⁹ Newman, P.311.,312.

²³⁰ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.601.

²³¹ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.6.

²³² Krebs.

²³³ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.7.

2.6. Sociālo tīklu analīzes datu ieguves un apstrādes process

Sociālo tīklu analīzē būtiska ir datu ieguves veida un metožu izvēlē. Savukārt iegūto datu apstrādes process var būt atšķirīgs no tradicionālajām socioloģijas metodēm, turklāt datu pārvēršanai vizuālā tīklā nepieciešama sociālo tīklu programmatūra. Apakšnodaļā noskaidrots teorētiskais datu ieguves un apstrādes process, kura rezultātā iespējams radīt vizuālu tīklu.

2.6.1. Datu ieguves veidi un metodes

Sociālo tīklu analīzē pirms datu ieguves būtiski ir saprast, kādi dati un to raksturojošās īpašības būs nepieciešamas, kas būs tie avoti, no kuriem iegūs datus, cik daudz datu nepieciešams iekļaut tīklā un cik plašs varētu būt tīkls, ko veidos savāktie dati.²³⁴

Jāņem vērā, ka tīkla virsotnes ir atkarīgi paraugi (atšķirībā no tradicionāliem datiem, piemēram, aptaujām), jo vienai virsotnei tiek prasīts identificēt tās saistības, kas iekļūst tīkla datos tās vienas virsotnes dēļ. Tas var izveidot ļoti plašu tīklu. Tāpēc pirms datu iegūšanas ir jāņem vērā divi iespējamie modeļi virsotņu identificēšanā. Pirmais, izvēlēties starp konkrēti izvēlētu virsotņu skaitu un pētīt to savstarpējās saites, kas sniegs vispārīgākus datus un mazāku informāciju par patieso tīkla struktūru. Otrais, izmantot visas iespējamās nepieciešamās saites, kas ir šīm virsotnēm, bet šādi dati var būt grūtāk savācami un ļoti ietilpīgi, tomēr tie parādīs reālu sociālās struktūras raksturojumu.²³⁵

Virsotnēm var būt arī ļoti liels saišu skaits, tāpēc ir divu veidu pētījumi, kas balstīti virsotņu un to saišu plašuma definēšanā: *brīvās izvēles pētījums* - netiek ierobežota virsotņu izvēle, ar kurām ir saites, un tas veido dabīgu tīklu; *fiksētās izvēles pētījums* - tiek ierobežota virsotņu skaita izvēle, ar kurām ir saites, bet netiek ierobežotas virsotnei ienākošās saites. Tie ir praktiskāki, jo samazina darba apjomu, kā arī palīdz saprast respondentiem, kas no viņiem tiek gaidīts, bet ierobežojot nosaukto skaitu, virsotnes tiek mākslīgi samazinātas.²³⁶

Metodes, kā noskaidrot sociālās mijiedarbības, ir ļoti atšķirīgas. M. Nūmens uzskata, ka aptaujas ir visbiežāk pielietotās metodes tīkla struktūras izveidei, kā arī arhīva ierakstu izmantošana ir vēl viena svarīga metode.²³⁷ Turpmāk apkopotas dažādu autoru uzskatos svarīgākās datu iegūšanas metodes, tomēr jāņem vērā, ka sociālo tīklu analīze prasa specifisku pieeju datiem, kas nereti nozīmē dažādu neordināru metožu izmantošanu.

Intervēšana un anketēšana ir visierastākās metodes datu iegūšanai, jo pa tiešo no cilvēka iespējams uzzināt, kas ir viņa draugi vai biznesa partneri. Anketas dod iespēju saprast

²³⁴ Hanneman, Robert and Mark Riddle. *Introduction to Social Network Methods*. University of California, 2005 [Turpmāk: Hanneman and Riddle]

²³⁵ Turpat.

²³⁶ Newman, P.66.

²³⁷ Turpat, 63.lpp.

prasīto pēc iespējas līdzīgāk, saturs būs vienādā secībā un vārdu kārtībā, savukārt intervijā cilvēki nopietnāk uztvers pētījumu un iedziļināsies tajā, līdz ar to nebūs neskaidrās atbildes un neatbildētu jautājumu. Aptaujas un intervijas var ietvert arī saišu stipruma noteikšanu, piemēram, cik bieži notiek mijiedarbība. Šīs datu ieguves metodes ir darbietilpīgas un dārgas, līdz ar to pavirša izpilde var radīt neprecīzus rezultātus, bet ir iespēja izmantot interneta aptaujas, kas palīdz samazināt izmaksas un laiku. Jāņem vērā, ka aptaujas mēdz būt subjektīvas un atšķirīgi interpretētas, bet šī problēma nav unikāla sociālo tīklu metodei.²³⁸

Ar aptaujas palīdzību iespējams pētīt *egocentriskos* tīklus – tas ir galvenais tīkla punkts, ap ar kuru centrēsies visi pārējie.²³⁹ Tie noder, ja nav svarīgi vai iespējams izsekot pilnu tīklu, tāpēc var izvēlēties virsotnes, kuras būs nepieciešamas un tad identificēt citas virsotnes, ar kurām tām ir saites. Šādi dati noder, ja ir liels iedzīvotāju skaits grupā vai nepieciešamas virsotnes ar konkrētām īpašībām, piemēram, tīklam vajadzētu parādīt vīriešu kārtas pārstāvju draudzības saites augstskolā.²⁴⁰

Tiešās novērošanas metodi var izmantot mazu grupu pētniecībā, jo tikai nelielās grupās novērotājiem iespējams saprast, cik bieži grupas ietvarā konkrētie aktori mijiedarbojas viens ar otru.²⁴¹

Sniega pikas izlase ir populāra dažādu sarežģītu kopu pētīšanai, piemēram, tādu devianto grupu kā narkomāni, nelegālie imigranti, noziedznieki, jo parasti šie cilvēki nevēlas tikt atrasti vai sniegt intervijas.²⁴² Katram aktoram tiek prasīts nosaukt citu aktoru vārdus, ar kuriem tiem ir pētījumam nepieciešamās saites, tad šie nosauktie tiek atrasti un prasītas viņu saites, un šāds process turpinās, līdz netiek identificēti jauni aktori vai tiek izlemts apstādināt datu vākšanas procesu.²⁴³ M. Ņūmens piezīmē, ka šī metode ir pielietojama tikai tajos gadījumos, kad problemātiski piekļūt grupai.²⁴⁴

Kontaktu meklēšana (contact tracing) ir līdzīga sniega pikas izlasei, jo šādi datus vāc, piemēram, no AIDS slimniekiem, kur svarīgi katra pozitīvā slimnieka iespējamo kontaktu pārbaude, un, ja tiem atkal ir pozitīvas analīzes, arī šo cilvēku tālākie kontakti tiek izsekoti.²⁴⁵

Arhīva ieraksti vai *dati no trešajām pusēm* izmantoti, lai iegūtu objektīvus datus un detalizētāku nepieciešamo informāciju.²⁴⁶ Vienkāršs piemērs ir adrešu grāmatiņas – vai

---

²³⁸ Newman, P.63-69.

²³⁹ Turpat, 72.lpp.

²⁴⁰ Hanneman and Riddle.

²⁴¹ Newman, P.74.

²⁴² Turpat, 90.lpp.

²⁴³ Hanneman and Riddle.

²⁴⁴ Newman, P.90.

²⁴⁵ Turpat, 92.lpp.

²⁴⁶ Turpat, 75.lpp.

cilvēks A parādās cilvēka B adrešu grāmatiņā. Mūsdienās tādi informācijas avoti ir sociālie tīkli *Facebook* vai *LinkedIn*, kas dod informāciju par kontaktu sarakstu.²⁴⁷

Var secināt, ka datu vākšanas sākumā nepieciešama rūpīga izvērtēšana par to, kāda informācija tīklā būs nepieciešama un cik plaša tā būs, bet objektīvai datu iegūšanai vislabāk izmantot jau esošus dokumentus vai arhīva ierakstus, nevis tieši uzrunāt iesaistītos tīklā.

2.6.2. Datu apstrādes veidi

Sociālo tīklu dati pamatā nav neparasti, bet gala rezultātā iegūtie datu kopumi izskatās atšķirīgi nekā socioloģijā ierasts. Tradicionālajiem socioloģijas datiem raksturīgi taisnstūrī sakārtoti mēri - rindas ir gadījumi, subjekti vai novērojumi, bet kolonnas sastāv no kvantitatīviem vai kvalitatīviem ar aktora punktu skaitu kādā parametrā, toties katra šūna apraksta kādas aktora īpašības novērtējumu skaitliskā ziņā vai jebkā citādi. Savukārt tīkla analīzes datu aprakstīšanā dati tīrākajā formā sastāv no kvadrātā sakārtotiem mēriem. Rindas ir gadījumi, subjekti vai novērojumi, bet kolonnas ir tieši tāds pats datu kopums kā rindas, un katra šūna apraksta attiecības starp aktoriem. Tomēr ir iespējams, ka tīkla analīzes dati izskatās tāpat kā tradicionālie, jo rindās var būt atspoguļoti gadījumi un kolonnās katra aktora īpašības, piemēram, tās pašas saistības var uzskatīt kā katra aktora īpašību.²⁴⁸

Sociālo tīklu analīzē izmanto divus matemātiskus instrumentus, lai atspoguļotu datus par saišu veidiem starp aktoriem, – grafikus un matricas. Grafiki ir jau vizuāli atspoguļoti tīkli, bet matricas ir dati tīrā veidā.²⁴⁹

Tīkli matemātiski tiek saukti par grafikiem,²⁵⁰ bet socioloģijā tos sauc par sociogrammām.²⁵¹ Tās ir tīkla kartes vizuālā izskatā, kas veidojas no punktiem un virsotnēm, bet, lai to izveidotu, nepieciešams īpašs pieraksts. Grafiki jeb sociogrammas matemātiski veidojas no punktiem, kuru kopskaitu apzīmē ar n , un šķautnēm, kuru kopskaitu apzīmē ar m . Ja tiek veidotas šķautnes starp punktiem i un j , kuri var būt jebkuri divi punkti, tie izveido formulu (i, j) , kurā iespējams ievietot jebkuru no tīkla punktiem, tādā veidā iegūstot šķautņu sarakstu, kas ir tīkla jeb n vērtība. Tīkls veidojas pēc sekojoša piemēra: formula $n=6$ nozīmē sešas iespējamās virsotnes, kas var būt saistītas, un divu virsotņu saites var atveidot jau iepriekš aplūkotajā formulā (i, j) . Rezultātā tiek iegūts saraksts $(1,2)$, $(1,5)$, $(2,3)$, $(2,4)$, $(3,4)$, $(3,5)$, $(3,6)$, kas izveido tīklu ar 6 punktiem un šajā gadījumā 7 šķautnēm. Realitātē šāda grafika veidošana var būt sarežģīta, īpaši daudzu virsotņu un saišu gadījumā, tāpēc M.Ņūmens

²⁴⁷ Newman, P.77.

²⁴⁸ Hanneman and Riddle.

²⁴⁹ Turpat.

²⁵⁰ Newman, P.157.

²⁵¹ Hanneman and Riddle.

iesaka šādu variantu neizmantot, tas noder tikai tīkla struktūras veidošanās izpratnei vai dziļi matemātiskam skatījumam uz tīkliem.²⁵²

Matricas jeb datu masīvi ir to elementu kopums, ko ietver tīkli, un šajā gadījumā netiek iegūta vizuāla tīklu forma, bet gan iepriekš aplūkoti tīklu analīzes dati tīrā veidā, kurus pēc tam ar datorprogrammas palīdzību var atspoguļot tīkla formā.²⁵³ Arī tam nepieciešams veidot sarakstu, bet tas ir vienkāršāks nekā grafiku veidošanās principi, lai gan idejiski atspoguļo to pašu. Viens no šādiem uzskatāmiem sarakstu veidošanas piemēriem ir *apkaimes matricas (adjacency matrix)*.²⁵⁴ Tajās rindas un kolonnas ir tik, cik aktoru kopā, un katrs elements rindu un kolonnu saistošajā šūnā parāda konkrēto aktoru saistības. Parasti tīkla datus attiecību esamību apzīmē ar 1 un neesamību ar 0 vai arī ar jebkādu citu skaitli, ja ir svarīgs attiecību lielums vai stiprums.²⁵⁵

Tīklu var iegūt, izveidojot datu masīvu un tad ievadot to datorprogrammā, kas pareizi savādītus datus, atkarībā no katras programmas specifikas, pārvērtīs vizuālos tīklos jeb grafikā.²⁵⁶

2.6.3. Tīklu izveides programmatūra

Viens no sociālo tīklu analīzes aktualizēšanās iemesliem pēdējās desmitgadēs ir tehnoloģiskās inovācijas un programmatūras attīstība.²⁵⁷ Mūsdienās grūti iedomāties sarežģītu datu atspoguļošanu bez tehnoloģiju palīdzības, tāpēc tīkla zinātnē ir izveidotas dažādas datorprogrammas, kas ļauj tīkla datus pārstrādāt digitālā formā un radīt vizuālus tīklus.²⁵⁸

Sociālo tīklu analīzes programmatūra ļauj identificēt, reprezentēt, analizēt, vizualizēt un simulēt punktus un šķautnes no dažāda veida ievades datiem un analizēt tos no dažādiem matemātiskiem sociālā tīkla modeļiem. Bez programmatūras būtu ļoti sarežģīti un pat neiespējami veidot un analizēt tīklus.²⁵⁹ Tās ļauj pētniekiem analizēt liela apjoma datus un ir aprīkotas ar matemātiskām funkcijām, ar kurām var veidot tīkla modeli.²⁶⁰ Programmatūras ļauj datus saglabāt ārējos failos un izmantot pēc tam kā uzskatāmus materiālus.²⁶¹

Parasti tīkla datus atspoguļo grafikā, ko nav viegli nolasīt, un tie neļauj veikt intuitīvu interpretāciju. Tāpēc tīkla vizualizācijai ir liela nozīme, lai saprastu tīkla datus un analizētu

²⁵² Newman, P.157.

²⁵³ Hanneman and Riddle.

²⁵⁴ Newman, P.157.

²⁵⁵ Hanneman and Riddle.

²⁵⁶ Newman, P.157.

²⁵⁷ Friemel, P.13.,14.

²⁵⁸ Barabasi, P.8.

²⁵⁹ *Social Network Analysis. Theory and Applications.* P.12.

²⁶⁰ Turpat, 7.lpp.

²⁶¹ Turpat, 12.lpp.

rezultātus, jo izpēte tiek veikta, atspoguļojot virsotnes un saites dažādās shēmās (*layouts*), krāsās, izmēros un citās uzlabotās īpašībās.²⁶² Vizuālā analīze bieži ir kā papildinošā metode atsevišķai datu analīzei.²⁶³

Programmatūras atšķiras ar pētniecībā, mācībās, biznesā, programmēšanā pielietojamām, atkarībā no operētājsistēmām, sarežģītības pakāpēm un citiem parametriem.²⁶⁴ Šajā pētījumā tiks izmantota programma *Gephi*²⁶⁵, un tās galvenā funkcija ir grafiku izpēte un manipulāciju veikšana. Tā darbojas uz jebkuras operētājsistēmas un ir bezmaksas. Tas ir instruments izpētē un grafiku izpratnē, ar to iespējams radīt interaktīvas vizualizācijas, jo tā kalpo kā izpētes platforma dažādiem tīkliem un kompleksām sistēmām, dinamiskiem un hierarhiskiem grafiem. *Gephi* ļauj manipulēt ar datu vizualizāciju, struktūrām, izmēriem un krāsām, lai parādītu apslēptas īpašības, kā arī vēl tajā ir iespējama grafiku trīsdimensionāla atveide, kas var realitātē parādīt lielus tīklus un paātrināt izpēti.²⁶⁶

Secinājumi

Šajā nodaļā tika apskatīta sociālo tīklu analīzes specifika un iespējas, lai turpmākajā nodaļā varētu analizēt tās izmantojuma iespējas kultūras ietekmes pētniecībā.

Sociālo tīklu analīze nav uzskatāma tikai par pētījuma metodi, bet tā drīzāk ir plaša stratēģija, paradigma, perspektīva vai pētījuma dizains, kas ir pilnībā atšķirīga no kvantitatīvajām un kvalitatīvajām pētniecības metodēm, un kā pierādījums tam ir dažādu citu metožu iekļaušana sociālo tīklu datu ieguvē un ļoti plašs instrumentu klāsts, kas ļauj to uzlūkot vairāk nekā tikai pētījuma metodoloģijas iespēju. Šāds skatījums ļauj izvērst sociālo tīklu analīzi kā stratēģiju ar plašām iespējām ikvienā jomā, tātad arī kultūras ietekmes novērtēšanā.

Sociālo tīklu analīze ir attīstījusies tikai pēdējās desmitgadēs kā empīriski pielietojama pētījumu stratēģija, tomēr tai ir plašs konteksts, kas balstās vairāk nekā simts gadus ilgā vēsturē un dažādās disciplīnās, no kurām nozīmīgākās ir matemātika un socioloģija. Tīklu analīzes starpdisciplinārā daba dod tai plašu instrumentu klāstu un to pielietošanas iespējas, kas prasa specifiskas zināšanas un rūpīgu iedziļināšanos analīzes procesā.

²⁶² *Social Network Analysis. Theory and Applications*. P.7.

²⁶³ Turpat, 12.lpp.

²⁶⁴ *Social Network Analysis. Theory and Applications*. 2011. P.12.

²⁶⁵ *Gephi*. Pieejams: <https://gephi.org/>

²⁶⁶ Turpat, 19.lpp.

3. SOCIĀLO TĪKLU ANALĪZE KULTŪRAS IETEKMES PĒTNIECĪBĀ

Darba pirmajā nodaļā tika noskaidrota kultūras ietekmes nepieciešamība un specifika, kā arī noskaidrots, ka ir dažādas metodes, kā to var izpētīt. Autore secināja, ka ietekmes novērtēšanā nepieciešamas jaunas metodes, kas ietvertu kultūras ietekmes ekonomiskās un sociālās dabas novērtēšanu, un viena no jaunākajām pētījuma stratēģijām ir sociālo tīklu analīze, kuras iespējas tika aplūkotas otrajā nodaļā un secināts, ka tās plašais instrumentu klāsts un daba ļauj to aplūkot kultūras ietekmes novērtēšanas kontekstā.

Šajā nodaļa tiks aplūkotas sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējas novērtēšanas pētījumos kopumā un specifiski kultūras ietekmes novērtēšanā. Jāņem vērā, ka pētījumi un literatūra par šo tēmu ir šobrīd vēl ir neliela, jo tīklu analīzes izmantojums novērtēšanā ir pēdējos gados aktualizējusies pētījumu stratēģija, tāpēc darba autore aplūkos arī tos autorus un pētījumus, kas nav tieši saistīti ar kultūras ietekmes novērtēšanu, bet stratēģijas izmantošanu novērtēšanā kopumā tādās jomās, ko var sasaistīt ar kultūras ietekmes novērtēšanu.

3.1. Sociālo tīklu analīze kā ietekmes novērtēšanas pētījuma stratēģijas iespēja

Novērtēšana ir specifisks pētījuma aktivitātes tips,²⁶⁷ tā ir sistemātiska, datos balstīta sociālo programmu vērtēšana ar mērķi informēt par rīcību un uzlabot lēmuma pieņemšanu. Jebkura projekta novērtētājiem ir jāsaprot iemesls, kāpēc nepieciešama novērtēšana, un, balstoties uz to, jānolemj, ko pētīt un kāda būs labākā pētījuma stratēģija.²⁶⁸ Šajā apakšnodaļā tiks noskaidrots, kas jāņem vērā, ja novērtēšanas pētījumā izlemts lietot sociālo tīklu analīzi.

Jau noskaidrots, ka sociālo tīklu analīze kļūst arvien pazīstamāka un noderīgāka, jo tās programmatūra piedāvā plašas iespējas.²⁶⁹ Līdz ar to sociālo tīklu analīzi novērtēšanā izmanto tikai nedaudz vairāk kā 10 gadus, tāpēc tā ir viena no jaunākajām novērtēšanas metodēm jeb šajā gadījumā stratēģijām.²⁷⁰ Tās izmantojums novērtēšanā vēl nav viennozīmīgs, bet ir redzams tās ieguldījums un potenciālā attīstība novērtēšanas procesā.²⁷¹ Piemērus novērtēšanai ar sociālo tīklu analīzi var atrast tādās jomās kā izglītība un veselība, kā arī tā

²⁶⁷ Davies, Rick. *Social Network Analysis as an Evaluation Tool: Experiences with International Development Aid Programmes*. 2007. P.1.

²⁶⁸ Gregson, Kim and Charlotte Ford. *Evaluation of Community Networks*. Bloomington, 1998.

²⁶⁹ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.18.

²⁷⁰ America Evaluation Association. *About Social Network Analysis in Evaluation*.

²⁷¹ New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation. Jonathon E.Mote, Gretche Jordan, Jerald Hage, etc. *Researc Evaluation*, vol.16., no.3, 2007. P.1. [Turpmāk: New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation.]

izmantota produktu attīstības un zināšanu plūsmu novērtēšanai.²⁷² Savukārt kultūras novērtēšanā tā izmantota tikai pēdējos gados un nereti tikai pastarpināti ar to tiek novērtēta kultūras ietekme.²⁷³

Atšķirību un reizē arī priekšrocību starp sociālo tīklu analīzi un citiem sociālo zinātņu virzieniem pētnieks Riks Deivijs (*Rick Davies*) redz sociālo tīklu analīzes definējošā iezīmē, ka fokuss tiek likts uz attiecību struktūru starp cilvēkiem vai citu vienību, kas tiek izmantota,²⁷⁴ jo citas novērtēšanas metodoloģijas vērstas uz racionālām indivīdu izvēlēm, nevis fokusēšanos uz sociālo kontekstu un uzvedību starp aktoriem.²⁷⁵ Šī attiecību struktūra veido tīklu, un tas dod priekšrocību sociālo tīklu analīzē dažāda veida pētāmos objektus konceptualizēt kā tīklus, un svarīgi, ka ne tikai tos, kas ir aprakstīti kā tīkli, bet visus pētāmos objektus, kas veidojas no vairākiem iesaistītajiem un tādā veidā rada attiecību tīklus, kas darbojas dažādos līmeņos. To atspoguļošana grafikā vai matricā ļauj šīs attiecības un tajās iesaistītos novērtēt vienkāršā un saprotamā līmenī. Sociālo tīklu analīze novērtēšanai var dot ļoti specifiskus datus, ko iegūt ar citām novērtēšanas metodēm būtu neiespējami vai ļoti grūti. Tās daudzdisciplinārā daba piedāvā plašu instrumentu iespējas, kas ir viens no galvenajiem argumentiem tās izvēlē.²⁷⁶

Izmantojot sociālo tīklu analīzes novērtēšanas pētījumā, ir būtiski saprast, vai metodoloģijas noteikumi atbilst prasībām gan par sociālo tīklu analīzi, gan novērtēšanu, tāpēc būtiski apzināties, kas no katras tiek gaidīts un ko tās var dot. Piemēram, sociālo tīklu analīze ir svarīga, lai saprastu saistību datus, bet novērtēšanas jautājumi parasti pēta kurš runā ar ko, kurš strādā ar ko, kurš meklē un dod padomos citiem, kurš dod līdzekļus kuram, kurš ir saistīts ar kuru un kuram ir pieeja kuram.²⁷⁷

Sociālo tīklu analīzi parasti izmanto novērtēšanā, lai izpētītu kādas programmas vai projekta kapacitāti, kas fokusējas uz kompleksām sistēmām caur komponentu daļu un to mijiedarbību pētīšanu, kas veido daudzveidīgu veselumu jeb šajā gadījumā tīklu.²⁷⁸ Parasti tiek pieņemts, ka tīkls spēj novērtēt vienīgi dažādu daļbnieku attiecību daudzumu, bet tas spēj parādīt arī pārmaiņas laikā, jo iespējams, ka saites var norādīt uz potenciāliem ietekmes

²⁷² America Evaluation Association. *About Social Network Analysis in Evaluation*.

²⁷³ Saccone.

²⁷⁴ Davies, Rick. *Network Perspectives In The Evaluation Of Development Interventions: More Than A Metaphor*. P.4.

²⁷⁵ Martens, Krystin. A Review of Social Network Analysis in Program Evaluation. *Jorunal of MultiDisciplinary Evaluation*, No.6. 2006. P.82. [Turpmāk: Martens]

²⁷⁶ Davies, Rick. *Social Network Analysis as an Evaluation Tool: Experiences with International Development Aid Programmes*. P.1.

²⁷⁷ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.16.

²⁷⁸ Martens, P.82.

avotiem, kas noveduši pie šīm pārmaiņām, nevis radušies kādu simptomātisku iemeslu dēļ.²⁷⁹ Tīkli bieži vien aug un attiecības kļūst stiprākas programmas aktivitāšu vai pasākumu īstenošanas laikā, tāpēc var prognozēt, kā tīkla attiecības mainīsies laikā un veikt longitudinālus pētījumus, lai to noskaidrotu, un tāpēc jāidentificē tie faktori, kas uzlabo attiecības laika gaitā.²⁸⁰ Tātad sociālie tīkli spēj parādīt ne vien programmu vai projektu attiecību struktūru, bet arī to attīstību.

Iespējamie novērtēšanas virzieni ar sociālo tīklu palīdzību ir jāņem vērā, izvirzot novērtēšanas mērķus. Tā kā novērtēšanas pētījumu parasti izmanto, lai izmērītu dažādu prakšu efektivitāti, tā galvenais mērķis ir identificēt konkrētā novērtējamā objekta mērķus un nomērīt progresu to sasniegšanā. Tāpēc novērtēšanas pētījuma mērķi var būt gan normatīvi, gan rezumējoši, kā rezultātā sociālo tīklu analīzes izmantojumam novērtēšanā var būt divas formas. Pirmā, novērtēt lomu, ko tīkli spēlē programmas mērķu sasniegšanā, tādā veidā saprotot, vai tie patiesām strādā un ir efektīvi. Otrā, novērtēt tīklu attīstību kā programmas mērķi, kas ietver pieņemumu par tīklu efektivitātes neapšaubāmību, jo to augšana ir pieņemta kā pozitīvs ieguvums.²⁸¹

Sociālo tīklu analīzes izmantojums novērtēšanā nereti tiek apšaubīts, jo novērtēšanas pasūtītāji pieņem, ka tiem ir zināma programmas vai projekta struktūra, tāpēc tīklu analīze tiem nevar pateikt nekā jauna. Bet patiesībā tās daudzie instrumenti un programmatūras spēj parādīt daudz vairāk par to, kas patiesībā notiek organizācijā, nekā ārēji tas redzams. Piemēram, vadītāji var uzskatīt, ka tīkls darbojas kā viens vesels, bet rezultāti var gan sakrist, gan atšķirties no formālās struktūras, kāda tiek gaidīta no konkrētās organizācijas. Tādā veidā ar tīklu analīzes palīdzību var noskaidrot vājos posmus un uzlabot organizācijas efektivitāti, jo tiek izmērītas tās neformālās struktūras, komunikāciju līnijas, komandas līmeņi un grupu kultūra, kas savukārt ļauj izprast komunikācijas barjeras, zemo saistību līmeni vai patiesos līderus un ekspertus organizācijā, kas dod iespēju sociālo tīklu analīzi izmantot kā labu novērtēšanas stratēģiju.²⁸²

Sociālo tīklu analīzes instrumenti var būt noderīgi novērtēšanas pētījumā, jo pateiks daudz labāk par jebkuru citu novērtēšanas metodi dažādus tīkla struktūras raksturojumus, kas ir būtiski ietekmes vai attīstības izmērīšanā, piemēram, kam ir centrālā loma programmā vai organizācijā. Iepriekšējā nodaļā aplūkoti dažādu veidu centralitātes mēri ir labi indikatori

²⁷⁹ Davies, Rick. *Social Network Analysis as an Evaluation Tool: Experiences with International Development Aid Programmes*. P.2.

²⁸⁰ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.16.

²⁸¹ New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation. P.4.

²⁸² Martens, P.82.

zināšanu un informācijas plūsmas novērtēšana Arī tīkla blīvums noder, novērtējot attīstības iespējas, piemēram, ar to var noteikt dažādu produktu attīstības iespējas.²⁸³

Datu iegūšanas process novērtēšanā būtiski neatšķiras no vienkārša sociālo tīklu analīzes pētījuma. Joprojām ir iespējams izmantot dažādas metodes datu vākšanas procesā, galvenais, kas jāņem vērā, ir pēc iespējas maksimālu atbilžu skaita nodrošināšana, lai novērtēšana varētu būt veiksmīga. Virsotnēm jābūt saistītām ar pētāmo programmu, projektu, organizāciju vai to, ko būs izlemts novērtēt, un tām var piemēklēt īpašības no dažādiem informācijas avotiem. Savukārt saišu izvēle būs pamatā tam, kas tiek novērtēts, un to identificēšanai var noderēt dažādi avoti, piemēram, tikšanās uzmetumi, apkopojumi, dati, aptaujas, ziņojumi un citi sekundārie dati, kas dod informāciju par attiecībām un saistībām.²⁸⁴

Novērtēšanas pētījumā svarīgs datu vākšanas laiks - tīklu analīzei nepieciešamie pamata dati jāsaņem vākt projekta plānošanas fāzē, jo tad tos var izmantot atkārtoti projekta gaitā.²⁸⁵ Tas ļauj salīdzināt tīklu, kas radies projekta gaitā un to, kas no tā palicis pēc projekta beigām. Ja pēc projekta dati parāda, ka oriģinālais tīkls ir ne tikai saglabājies, bet arī izpleties, tad var teikt, ka projekts veiksmīgs, jo garantē rezultātu ilgtspēju.²⁸⁶

K. Frederiksa un Dž. Karmena uzskata, ka šobrīd vēl daudzi nav pazīstami ar sociālo tīklu analīzi, tāpēc novērtēšanā iesaistītos noteikti jāinformē par tās izvēli un jānodrošina, ka viņi saprot metodes mērķi, kāpēc tā pielietota novērtēšanā, kā izmantos rezultātus un ka nepieciešami pilnīgi dati.²⁸⁷ Tas nodrošinās dalībnieku uzticību novērtētājiem, un šī uzticība prasa arī ētisku pieeju datu vākšanas un pēcāk arī izmantošanas procesā, kas ir viens no tīklu analīzes iespējamiem riskiem novērtēšanas procesā.²⁸⁸

Var secināt, ka sociālo tīklu analīzi var izmantot kā novērtēšanas pētījuma stratēģiju, jo tai ir atšķirīgas iespējas nekā tradicionālajām metodēm, bet ir arī riska faktori, tāpēc nākamajās apakšnodaļās tiks aplūkotas tīklu analīzes iespējas un riski novērtēšanas pētījumā.

3.1. Sociālo tīklu analīze ietekmes novērtēšanā: ieguvumi

Šajā apakšnodaļā tiks apkopoti dažādu autoru argumenti par to, kādi ir ieguvumi no sociālo tīklu analīzes izmantošanas novērtēšanā, bet jāņem vērā, ka to novērtēšanā izmanto tikai relatīvi nesen, tāpēc informācija par to ir neliela. Novērtēšana veikta dažādās jomās, un

²⁸³ New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation. P.4.

²⁸⁴ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation. P.16.

²⁸⁵ Turpat, 15.lpp.

²⁸⁶ Saccone.

²⁸⁷ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation. P.15.

²⁸⁸ Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. Penuel, William R., Willow Sussex, Christine Korbak, etc. *American Journal of Evaluation*, Vol. 27., no.4, 2006. P.449. [Turpmāk: Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation.]

novērtētāji ietvēruši sociālo tīklu analīzi pētījumos, jo saprot, ka sociālās attiecības un tīkli spēlē būtisku lomu programmas vai iniciatīvas attīstībā, īstenošanā, ietekmē un ilgtspējībā.²⁸⁹

R. Deivijs piedāvā piecus argumentus par labu sociālo tīklu analīzes lietojumam ietekmes novērtēšanā programmām, kas saistītas ar attīstības veicināšanu. Ņemot vērā Eiropas Kultūras galvaspilsētas (EKG) mērķus, kas tiks aplūkoti sīkāk nākamajā nodaļā, šī autora piedāvātos argumentus var attiecināt arī uz programmu „Rīga 2014”. Apkopotie argumenti balstās sociālo tīklu analīzes fundamentālos aspektos, nevis tās instrumentos:

1.Sociālo tīklu analīze vērsta uz sociālām attiecībām. Tās veicina attīstību, jo indivīdi un organizācijas, no kā sastāv tīkli, mērķē uz dzīves uzlabošanu šajos tīklos. Vienkāršākā ideja par tīkliem pieņem, ka jebkurā kultūrā visi ir iesaistīti sociālos tīklos, un tie automātiski nozīmē dažādu iesaistīto perspektīvu. Iesaistītie tiek definēti tipos, saskaņā ar to attiecībām ar projektu, bet šie attiecību tipi ir to intereses daba un to potenciālā ietekme uz projektu.²⁹⁰

2.Sociālo tīklu aprakstīšanā pieļaujamas dažādas metodes. Tās ļauj aprakstīt tīklu struktūru un cilvēku vietas tajos, tāpēc ir daudz iespējas teoriju veidotājiem, kā noteikt izmaiņu tipus, kas varētu notikt tīkla struktūrā, kas ir atkarīgs mainīgais, vai tīkla struktūras tipu, kas būs saistīts ar konkrētām izmaiņām, kas ir neatkarīgs mainīgais. Tīkla struktūras var reprezentēt, izmantojot matricas un tad pārvēršot tās tīklos.²⁹¹

3.Sociālo tīklu teorētiskais pamatojums ir daudzveidīgs. Kā noskaidrots iepriekš, tīkla zinātnē nav saskaņotas, visaptverošas teorijas, kas iekļautu tās konceptuālo, teorētisko un empīrisku darbu, kas ne vienmēr nozīmē ierobežojumus, jo tā var būt arī kā priekšrocība. Pastāv dažādas starpdisciplināras teorijas par izmaiņām tīklos, bet tajā pašā reizē sociālo tīklu analīze ir brīva no jebkādas konkrētas teorētiska skatījuma dominances, tāpēc tā ļauj neatkarīgi spriest, kā tīkli strādā. Var teikt, ka tai ir praktiskā vērtība, lai gan, izvēloties kādu piemērojamu teoriju tīkliem, var atšķirt, piemēram, sociālā kapitāla aspektus, kā tīkla dalībnieku saites pašā tīklā un ārpus tīkla, kas ir iespēja izmantot resursus starp tīklu un plašāku pasauli, īpaši tos, kas nav pieejami citiem tajā tīklā.²⁹²

4.Tīkla analīzi var aplūkot no dažādiem aspektiem. Tīkli var būt gan tik mazi kā cilvēka genoms un metaboliskie tīkli šūnās, gan tik lieli kā globālo korporāciju alianses, internacionālie tirdzniecības un teroristu tīkli. Tieši organizāciju iesaiste lielāku sociālo procesu tīklos nozīmē savstarpēju to ietekmi, kas ļauj vieglāk veidot saites starp dažādiem analīzes līmeņiem kā projektiem, valsts programmām un valdību politikām, kas īpaši

²⁸⁹ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation. P.5.

²⁹⁰ Davies, Rick. *Network Perspectives In The Evaluation Of Development Interventions: More Than A Metaphor.* 2003. P.4.,5.

²⁹¹ Turpat, 5.,6.

²⁹² Turpat, 11.

nozīmīgi ir attīstības veicināšanas programmām, jo tās ar lielākiem tīkliem saista dažādas partnerorganizācijas, tāpēc projektu līmeņos to veiksmē visbiežāk atkarīga nevis no aktivitāšu veida un laika, bet no partneru izvēles. Tīkla struktūra var savienot dažādu līmeņu stratēģijas, no kurām katra var koncentrēties uz atšķirīgiem mērķiem. Svarīgi, cik lielā mērā komandām vajadzētu pārklāties ar dalību katrā grupā un kurš tās saistīs. Viens veids, kā identificēt piemērotu saiti, ir identificēt specifiskus projektus, kas vistuvāk daļa divu grupu mērķus, tad tīklā attēlotie punkti būs savā krāsā, kas atbilstoši atšķirīgiem mērķiem.²⁹³ Šāds gadījums ir programmā „Rīga 2014”, kur kopējo programmu veido dažādi atsevišķi projekti ar atšķirīgiem apakšmērķiem.

5. Sociāliem tīkliem raksturīga daudzu aktoru perspektīva, tie nav lineāri. Tīkla analīzē veidojas vienvirziena un divvirziena saites, no kurām otrās ir visbiežāk izmantotās, tas nozīmē lielu daudzumu atgriezenisko ietekmju un atsauksmju formas ar tīkla savienojumu palīdzību. Aktoru uzvedību ietekmē saišu proporcijas ar citiem aktoriem un to saišu proporcijas, kas ir ar vietējiem un attālākiem aktoriem. Tas parāda, ka tā attīstība nav lineāra, bet komplicētāka attīstība, ko ietekmē daudzi dažādi aktori. To faktoru pētīšana, kas rada tīkla sarežģītību, nav pati būtiskākā lieta, lai novērtētu relatīvi vienkāršas pārmaiņas tīkla attīstībā, bet tie ir faktori, kas jāņem vērā, lai saprastu tīkla nestabilitātes iespējamību un sarežģītākus procesus.²⁹⁴

K. Frederiksa un Dž. Karmena ir apkopojušas, kā novērtētājiem var palīdzēt sociālo tīklu analīze un tās instrumenti:

1. Tīkla kopējā struktūra: ar sociālo tīklu analīzes palīdzību var iegūt vizuāli uzskatāmu programmas vai iniciatīvas tīkla kopējo struktūru un tās elementus, piemēram, blīvumu, centralizāciju, esošās saistības.

2. Tīklā radušās grupas: ar to iespējams identificēt dažādas kopējā tīklā radušās grupas, kopas un apakškopas un galvenās virsotnes tajās, kuras citādi identificēt nebūtu iespējams.

3. Aktoru raksturojums: iespējams identificēt svarīgākos aktorus un to raksturojumus tīklā, piemēram, informācijas nodevēji, uzraudzītāji un izolētie tīklā.

4. Aktoru strukturālās līdzības un atšķirības tīklā: katram aktoram iespējams izmērīt centralitātes un strukturālās līdzības līmeni, lai varētu saprast to strukturālās atšķirības.²⁹⁵

5. Realitātē pastāvošās saites tīklā: sociālo tīklu analīze ļauj saprast projekta sakarus un sadarbību, novērtējot, vai paša projekta iedomātās saites pastāv realitātē.

²⁹³ Davies, Rick. *Network Perspectives In The Evaluation Of Development Interventions: More Than A Metaphor*. 2003. P.12-14.

²⁹⁴ Turpat, 14.lpp.

²⁹⁵ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.5.

6. *Tīklā iegūto sakaru ilgtspēja*: ir iespēja redzēt, vai ir pieejami sakari, ko cilvēki turpina pēc projekta beigām, neatkarīgi no projekta mērķiem, piemēram, padomdevēji, nodarbinātāji, koalīcijas kādu mērķu sasniegšanai, personīgās draudzības un tā tālāk.²⁹⁶

Autoru kolektīvs, kas sociālo tīklu analīzi izmantojis līderības novērtēšanā, uzskata, ka tīklus var izmantot nevis novērtēšanā, bet var novērtēt pašus tīklus, lai izprastu tīkla ietekmi, un viens no tās plusiem ir iespēja to kombinēt ar citām metodēm. Tīklu novērtēšanas galvenie ieguvumi ir iespēja noskaidrot trīs būtiskas lietas:

1. *Elementu saistības*: iespējams noskaidrot tīkla elementu sasaisti, novērtējot, vai tīkla struktūras saistības ļauj efektīgi dalīties ar informāciju, idejām un resursiem, vai tīkls izplešas un aug laikā, cik tālu tas stiepjas, vai tīklā efektīgi savienoti klasteri un kur tīklā ir alianses.

2. *Tīkla kopējā veselība*: tīkla kopējo veselību var novērtēt, izpētot uzticamības līmeni tīklā, noskaidrojot, cik dažāds ir tīkls, vai tā struktūra piemērota, lai tīkls darbotos, kas ir spēka attiecības tīklā un kā lēmumi pieņemti, kā tīkls tiek galā ar konfliktiem un vai tīkls ir balansēts un dinamisks, piemēram, spējīgs augt, saglabājot sadarbības.

3. *Tīkla ietekmīgums*: to var novērtēt, izpētot, vai ir pierādījumi par sadarbību starp līderiem, vai tīkls izmanto iespējamus resursus, lai sasniegtu vēlamos rezultātus, vai tīkls pozitīvi ietekmē lēmumu pieņemšanas politiku un kā izmantoti tā resursi.²⁹⁷

Kopumā sociālo tīklu analīze novērtēšanas pētījumā noder, ja nepieciešams fokuss uz sociālo attiecību struktūru un to elementu saistībām, tādā gadījumā tīkls ļauj izmantot daudzveidīgu teorētisko pamatojumu un metodes, kas ļauj šo tīkla struktūru aplūkot no dažādiem aspektiem. Tīklu analīze ļauj noskaidrot tīkla kopējo struktūru un tās raksturojumu ar dažādiem tīkla instrumentiem, tā apakšgrupas, atsevišķu aktoru raksturojumu un salīdzinājumu ar citiem tīklā. Viens no būtiskākajiem ieguvumiem novērtēšanā no tīklu analīzes ir iegūtās struktūras ilgtspējas novērtēšana.

3.3. Sociālo tīklu analīze ietekmes novērtēšanā: riski

Sociālo tīklu analīzei, kā jebkurai citai pētījumu metodei, ir riska faktori, kuri jāņem vērā novērtēšanas plānošanā, izpildes gaitā un rezultātu analīzē. Lai izprastu tīklu analīzi novērtēšanā, nepieciešams aplūkot dažādus esošos pētījumus. Kā noskaidrots no sekojošiem piemēriem, sociālo tīklu analīzes riski neatšķiras dažādās novērtēšanas jomās, tāpēc var tikt attiecināmi arī uz kultūras ietekmes novērtēšanu.

²⁹⁶ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation. P.6.

²⁹⁷ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.604.,605.

Pētnieki, kas izmantoja sociālo tīklu analīzi izglītības jomas novērtēšanā, veicot skolotāju sadarbības tīklu novērtēšanu 25 skolās, un pētnieki, kuri izmantojuši sociālo tīklu analīzi, novērtējot līderības tīklu veidošanos, uzskata, ka ikviens, kurš novērtēšanā izmanto sociālo tīklu analīzi, saskaras ar šādiem būtiskākajiem riskiem: pirmkārt, novērtēšana no nepilnīgiem datiem; otrkārt, ētiskie jautājumi un privātums; treškārt, rezultātu vienkāršošana un nepilnīga atspoguļošana. Līderības tīklu pētnieki pievieno arī ceturto risku, kas ir tīkla mēru nepareiza lietošana.^{298, 299}

1. *Ētiskie jautājumi un privātuma riski:* ar novērtēšanas pētījuma ētiskajām problēmām ir jāsaskaras gan datu vākšanas, gan rezultātu publiskošanas līmenī, kas saistīts ar sociālo tīklu analīzes specifiku. Jautājumi, kas attiecināmi uz sociālām saitēm, bieži var būt jūtīgi un politiskas dabas, piemēram, kas ir tuvākie kolēģi organizācijā vai no kā iegūst visvairāk informācijas par programmu. Sociogrammas, kas parāda sociālo tīklu saites, bieži neslēpj indivīda atbildes, jo tās tiek attēlotas tīros datos, kas nepalīdz nosargāt individuālo dalībnieku privātumu. Lai iegūtu virsotnes un to saites, indivīdiem ir nepieciešams atklāt savu vārdu un to vārdus, ar kuru to saista attiecības. Tas ir būtiski nepieciešams tīkla analīzē, jo virsotnēm ir jābūt identificētām kā unikālām un to nosaukumam jāsakrīt no dažādiem datu sniedzējiem, lai neizveidotos jauna virsotne no tā paša indivīda. Arī tādā gadījumā, ja indivīdi nepiekrīt piedalīties, nosaucot savas saites, tie var tikt nosaukti no citu dalībnieku puses un tāpat attēloti sociogrammā. Līdz ar to indivīdi nevar būt droši, kas tiks parādīts gala ziņojumā.³⁰⁰ Īpaši mazos tīklos anonimitāti ir grūti nodrošināt, ja sociogrammu redz paši iesaistītie, jo ir iespējams identificēt atsevišķus indivīdus, pat ja vārds nav norādīts.³⁰¹ Tas var būt pretrunā ar galvenajiem novērtēšanas standartiem, kas liek aizsargāt privātuma tiesības.³⁰²

Kā viens no ētisko risku piemēriem ir skolotāju sadarbības novērtēšana skolās, jo tajās ir specifiska vide ar savu struktūru, turklāt tā kopumā ir neliela grupa, kas var radīt anonimitātes problēmas pēc rezultātu publicēšanas.³⁰³ Pētnieki saskārās ar tādām problēmām kā iespējamā informācijas izpaušana par izolētajiem kolēģiem, jo tā varētu veicināt turpmāku izolēšanu, vai skolotāju bailes, ka tīkls atklās tos kā nenoderīgus resursus un iespaidos negatīvi attiecības ar kolēģiem.³⁰⁴

Riskus, kas saistīti ar pētnieka ētiku un anonimitātes nodrošināšanu, ir iespējams novērst, pirmkārt, datu apkopošanas procesā skaidrojot tīkla datu vērtību un to nozīmi gan

²⁹⁸ Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. P.430.,441.

²⁹⁹ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.615.

³⁰⁰ Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. P.438-440.

³⁰¹ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.615.

³⁰² Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. P.439., 440.

³⁰³ Turpat, 444.lpp.

³⁰⁴ Turpat, 447.lpp.

individuālā aspektā, gan tīklā kā veselumā. Otrkārt, pētniekiem ir jāmāk izskaidrot, kas redzēs datus un kas ar tiem tiks darīts, un dažreiz labāk, ka paši iesaistītie tos neredz, īpaši mazu tīklu gadījumos, lai nebūtu iespējas identificēt atsevišķus individuus. Šādā gadījumā var atspoguļot tikai vispārīgus datus par tīklu, piemēram, tā vidējos mērus, un iegūtos secinājumus.³⁰⁵

2. Novērtēšana no nepilnīgiem datiem: jau iepriekš tika aplūkots, ka sociālo tīklu analīzē nepieciešami pilnīgi dati, jo, atšķirībā no citām metodēm, tīkls var izskatīties ļoti neakurāts un neprecīzs bez pilnīgas datu esamības.³⁰⁶ Novērtētājiem jābūt pieejamiem pēc iespējas vairāk tīkla dalībniekiem, jo tikai tā var izprast to saites un tīklu kopumā. Pilnīgs tīkls skaidrāk iezīmē tīkla robežas, ja tās ir nezināmas, ir grūti balstīt analīzi visas grupas attiecību tīklos.³⁰⁷ Tīklu analīzes gadījumā nevar izmantot mazu izlases paraugu, lai novērtētu kopējo tīklu.³⁰⁸

3. Rezultātu vienkāršošana un pārprašana: sociālo tīklu analīze novērtēšanā šobrīd tiek izmantota dažādi, tāpēc viens no lielākajiem pārbaudījumiem ir to izmantot pareizu rezultātu interpretēšanai. Sociālo tīklu analīzes veikšana pieprasa specifiskas iemaņas un pieredzi, tāpēc iegūtie dati ir jāanalīzē ļoti rūpīgi, bet jāņem vērā, ka uz visiem tīklu gadījumiem nevar skatīties vienādi. Nereti tīkla kartes vairāk noder jautājumu radīšanai nekā atbildēšanai. Šobrīd nepastāv vienoti standarti, kas ļautu izmantot sociālo tīklu analīzi novērtēšanā, tāpēc dažādi pētījumi ar atšķirīgu kontekstu ļauj salīdzināt atšķirīgos rezultātus, kas ļauj saprast, vai dati pareizi interpretēti un mēri izmantoti adekvāti.³⁰⁹

Jāņem vērā arī rezultātu atspoguļošanas sarežģījumi, kas saistīti ar jau iepriekš aplūkoto anonimitātes risku. Ja nepieciešams tīklā iesaistītajiem atrādīt pašu sociogrammu, tad no tās jāizņem vārdi un viss, kas saistīts ar indivīdu iespējamo identificēšanu. Dažkārt tā vietā iespējams izmantot publiski pieejamos datus, piemēram, dzīvesgājumu, bet jāreķinās, ka tas var aprūtināt gala analīzi un rezultātu atspoguļošanu.³¹⁰

4. Tīkla mēru nepareiza lietošana: šis risks ar sociālo tīklu analīzes specifiskiem mēriem, jo to nepareiza pielietošana, piemēram, salīdzinot blīvumu dažādu izmēru tīkliem, rada risku nepareizi interpretēt tīklu. Tāpēc risinājums ir sociālo tīklu analīzes izmantošana atbilstoši novērtētāja zināšanām par tīkla specifiku, kā arī salīdzināšanā jāveic ļoti uzmanīgi.³¹¹ Sākot strādāt ar tīklu analīzi, ieteicams novērtēšanā sadarboties ar pieredzējušiem tīklu analīzes ekspertiem, kas saprot tīklu specifiku.³¹²

³⁰⁵ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.615.

³⁰⁶ Turpat.

³⁰⁷ Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. P.439.

³⁰⁸ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.615.

³⁰⁹ Turpat, 616-617.lpp.

³¹⁰ Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. P.440.,441.

³¹¹ Hoppe, Bruce and Claire Renelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. P.616.

³¹² Martens, P.82.

Vēl viena būtiska problēma sociālo tīklu analīzē ir skaidras identifikācijas trūkums, kas ir optimāla tīkla konfigurācija un rezultāti, kas ļautu saprast efektīgāko tīkla struktūru mērķu sasniegšanai. Šo problemātiku kā īpaši būtisku redz autoru kolektīvs, kas pēta tīkla analīzes izmantojumu produktu attīstības novērtēšanā. Gadījumā, kad kā tīkla veidošanas mērķis tiek noteikta attīstība un ja tiek pieņemts, ka tīkli paši par sevi ir efektīvi un rada tikai pozitīvu efektu, pastāv risks sociālo tīklu analīzi interpretēt nepareizi. Trūkst skaidrības par to, kad tīkls tiek raksturots kā efektīvs, jo netiek apšaubīts, ka tīkla iznākumi ir pozitīvi. Parasti sadarbība tīkla ir raksturota pozitīvi, bet pētnieki pieļauj, ka varētu būt kāds saišu skaits, kas liktu tīklam radīt negatīvus efektus. Šo problemātiku palīdzētu risināt vairāk literatūras un pētījumu piemēri par sociālo tīklu izmantošanu novērtēšanā dažādās jomās.³¹³

Sociālo tīklu analīzes izmantošana novērtēšanā saistīta ar vairākiem riskiem. Jāņem vērā ētiskie jautājumi un tīkla iesaistīto privātums, tāpēc rūpīgi jāpieiet datu vākšanas un atspoguļošanas procesam. Datu vākšana var izrādīties darbietilpīgs process, jo tīklu analīzē jāņem vērā novērst datu iztrūkums. Savukārt tīklu analīzes specifika prasa zināšanas gan tīkla mēru izmantošanā, gan rezultātu interpretēšanā, tāpēc pētnieki iesaka sadarboties ar pieredzējušiem tīklu analīzes ekspertiem. Vēl viens risks rezultātu interpretēšanā ir publikāciju un pētījumu trūkums, kas samazina pieejamo literatūru par tīklu iespējamām konfigurācijām un ietekmēm, tāpēc nevar pieņemt, ka sociālo tīklu analīzi varēs veikt, balstoties uz jau esošo pētījumu modeļa.

3.4. Programmas ietekmes novērtēšana ar sociālo tīklu analīzi: labdarības fonda piemērs

Šajā apakšnodaļā tiks palūkots piemērs, kā sociālo tīklu analīze izmantota plaša mēroga programmas novērtēšanā, lai saprastu, kādu reālu labumu dažādos aspektos tā dod šādai programmai un kādu ieguvumu var prognozēt „Rīga 2014”, ņemot vērā abu programmu strukturālo līdzību.

Sociālo tīklu analīzes izmantošanu novērtēšanā analizējušas K. Frederika un Dž.Karmena, izmantojot ASV labdarības biedrības *Robert Wood Johnson Foundation (RWJF)* programmu, kas ietver deviņus iniciatīvu projektus, kuru mērķis ir uzlabot dzīves kvalitāti kopienā. Rezultātā autore noskaidroja sociālo tīklu analīzes pielietojuma iespējas un iespējamus sarežģījumus, kā arī izteica rekomendācijas.³¹⁴ Šis piemērs ir līdzīgs programmai „Rīga 2014”, jo tā arī sastāv no vairākiem atšķirīgiem tematiskajiem virzieniem, kas katrs sevī

³¹³ New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation. P.5.,6.

³¹⁴ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation.. P.3.

ietver ļoti atšķirīgus projektus ar vienotiem kopējiem mērķiem, bet atšķirīgiem apakšmērķiem un ir vērsti uz labuma došanu plašākai sabiedrībai.³¹⁵

Labdarības fonda piemērs ar ļoti atšķirīgiem projektiem parāda tīkla spēju pielāgoties nepieciešamajam kontekstam, jo projektu ieguvumi bija atšķirīgi un atbilstoši to vajadzībām. Piemēram, vienam projektam tā sākumā parādījās ierobežots tīkls, bet to izvērtēšana ļāva tos nostiprināt un aizpildīt tukšos posmus, pievienojot jaunus dalībniekus, kā rezultātā bija iespējams apstiprināt fonda finansētājiem, ka tas dod rezultātus. Citā projektā noskaidrojās, ka svarīgi paļauties ne tikai uz diviem galvenajiem aktoriem, kas bija programmas vadītājs un vietnieks, tāpēc jāpalielina sadarbība un komunikācija arī ar citiem lēmuma pieņēmējiem. Vēl vienam projektam parādījās atbalsta trūkums no augstskolām un uzņēmējiem, kas ļāva to paplašināt nepieciešamajā virzienā.³¹⁶

Bez katra projekta individuālajiem ieguvumiem no sociālo tīklu analīzes tika noskaidroti arī kopējās programmas ieguvumi. Programmas vadītājiem tika jautāts, kā sociālo tīklu analīze ir unikāla un kā tā veido pievienoto vērtību atšķirībā no citām novērtēšanas metodoloģijām, rezultātā vadītāji nosauca vairākus argumentus tīklu analīzes izmantojumam:

1. Sarežģītu programmu strukturēšanas iespēja: programmām ar tīkla struktūru nepieciešams saprast to raksturu, izskatu, tā iekšējos un ārējos elementus, centrālos punktus un to saites tīklā, stiprākās sadarbības un informācijas pārvietošanos, un to izmaiņas laikā.³¹⁷

2. Programmas vadības nozīme: tīkli parāda, kur pati programma atrodas tīklā, kādas ir tās saites ar citiem projektiem un cik tās vadībai ir liela ietekme uz tiem.³¹⁸

3. Citu sektoru aptveršana: tā palīdz saprast, cik lielā mērā tiek aptverti citi sektori, kas ietekmē programmas darbību valstī, piemēram, uzņēmējdarbība, transports, izglītība, un kuri ir tie sektori, kuros jādibina jauni kontakti.³¹⁹

4. Interesantāki novērtēšanas rezultāti: sociālo tīklu analīze ir kā vēl viens papildinošs instruments vai metodoloģija, kas padara novērtēšanas rezultātus interesantākus, bet to nevar izmantot tikai tad, ja pētāmajam objektam ir tīkla struktūra.³²⁰

Programmu vadītāji nosauca arī trīs būtiskākos izaicinājumus un problēmas saistībā ar sociālo tīklu analīzi:

1. Nepieciešamība pēc pilnīgiem datiem: lai pilnībā saprastu tīklus, nepieciešami 100% dalībnieku, autores uzskata, ka 75% ir pietiekami, lai saglabātu tīkla derīgumu, jo tam

³¹⁵ Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*.

³¹⁶ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*. P.8-10.

³¹⁷ Turpat.

³¹⁸ Turpat.

³¹⁹ Turpat.

³²⁰ Turpat.

nepieciešama pilnīga informācija, kurā, atšķirībā no citām datu vākšanas metodēm, neder dažu datu iztrūkums.³²¹

2. *Liela izmēra tīkli sadārdzina novērtēšanu*: liels tīklu izmērs var sadārdzināt pētījuma izmaksas, tāpēc tas var tikt uzskatīts par mīnusu, ja ir pārāk daudz tīklā iesaistīto. Daudziem projektiem tīkla vēriena un izmēra novērtēšana projektā bija problēma, jo bija jāsamazina jautājumu skaits vai respondenti, kā arī jāpārbīda fokuss no indivīdiem uz organizācijām.³²²

3. *Sociālo tīklu analīzes speciālistu trūkums novērtēšanā*: tā prasa īpašas prasmes, un joprojām šajā jomā ir par maz konsultantu vai akadēmisko spēku, kuri regulāri izmanto sociālo tīklu analīzi novērtēšanas mērķiem, tāpēc atrast īsto var būt sarežģīti, ņemot vērā, ka metode tikai attīstās.³²³

Noslēgumā projektu vadītājiem un programmu vadītājiem jautāts, kā viņi izmantoja sociālo tīkla analīzes datus. Daži to izmantoja kopsavilkumā, daži veidoja rekomendācijas finansējuma piešķirējiem, bet bija tādi, kas nezināja, ko ar to iesākt.³²⁴

Rezultātā K. Frederiksa un Dž; Karmena apkopojušas svarīgākās rekomendācija par sociālo tīklu analīzes izmantošanu novērtēšanā, ko ieguvušas pēc šī piemēra izpētes:

Pirmkārt, svarīgi saprast sociālo tīklu analīzes specifisko dabu un jāņem vērā, ka pagaidām ir maz tīkla analīzes ekspertu, kā arī nepieciešamas specifiskas datorprogrammas.

Otrkārt, programmu vadītājiem jāiepazīstas vairāk ar šo metodi, jo tas palīdzētu saprast, vai tā ir atbilstoša projektam izmēra un vēriena ziņā un kāda informācija nepieciešama.

Treškārt, svarīgi nodrošināt, lai pētījuma rezultāti ir noderīgi un ar tiem var kaut ko iesākt. Tīkla analīze parāda projekta vērtību un vizualizāciju, kas noder, prezentējot projekta iekšējos un ārējos atklājumus, jo to var uzskatāmi iekļaut prezentācijā.³²⁵

Autores uzskata, ka katrs šāds pētījums palīdz labāk atspoguļot sociālo tīklu analīzes iespējas novērtēšanā,³²⁶ tāpēc šis piemērs palīdz saprast svarīgākos aspektus, ieguvumus un riskus novērtēšanā, izmantojot tīklu analīzi. Šī darba autore saskārās problēmu, ka ir ļoti maz pieejamās literatūras un pētījumu aprakstu par sociālo tīklu analīzes izmantošanu novērtēšanā, bet no esošajiem piemēriem daudzi ir tikai netieši attiecināmi uz kultūru, tomēr ir iespējams no tiem iegūt vērtīgas rekomendācijas tīklu analīzes izmantošanā. Pavisam neseni publikāciju piemēri kultūras ietekmes novērtēšanā tiks apskatīti nākamajā apakšnodaļā.

Šis piemērs ļauj redzēt iepriekš publikācijās neiekļautus ieguvumus novērtēšanā no sociālo tīklu analīzes. Piemēram, ar tīklu novērtēšanu iespējams saprast, vai nepieciešams

³²¹ Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. Using Social Network Analysis in Evaluation. P.10-12.

³²² Turpat.

³²³ Turpat.

³²⁴ Turpat, 13.lpp.

³²⁵ Turpat, 14.lpp.

³²⁶ Turpat, 15.lpp.

paplašināt programmas pārvaldību, lai to nevadītu tikai viens aktors ar savām sociālajām saitēm, bet būtu iespējas tās paplašināt, piesaistot vēl kādu ekspertu, bet tīklu atkārtota novērtēšana ļauj to nostiprināt un veicināt trūkstošās sadarbības saites un aptvert tos sektorus, ar kuriem sadarbība līdz šim nav izveidojusies. Savukārt programmas vadītāji apstiprina, ka tīkli ir iespēja strukturēt sarežģītas programmas, un tas ļauj saprast, kāda viņiem pašiem šajā tīklā ir nozīme, kā arī tīklu veidošana padara novērtēšanas rezultātus interesantākus. Programmas vadītāji apstiprina, ka nepieciešamība pēc pilnīgiem datiem un tīklu analīzes speciālistu trūkums ir riski, kas sadārdzina sociālo tīklu analīzes izmantošanu novērtēšanā. Pētījuma apkopotājas rekomendē, ka jāveicina sociālo tīklu analīzes izplatība, lai varētu piesaistīt vairāk ekspertus, kā arī jāiepazīstina ar to novērtēšanas pasūtītāji, turklāt novērtētājiem jāspēj pamatot rezultātu lietderību, lai sociālo tīklu analīzes rezultāti būtu izmantojami vairāk nekā tikai labi vizuālās uzskates materiāli.

3.5. Kultūras ietekmes novērtēšanas iespējas ar sociālo tīklu analīzi

Publikācijas par sociālo tīklu izmantošanu kultūras ietekmes novērtēšanā ir ļoti maz, jo, kā noskaidrots iepriekš, sociālo tīklu analīze novērtēšanā kopumā ir izmantota tikai pēdējos gados dažās citās jomās, līdz ar to kultūras ietekmes pētniecībā tā ir ļoti jauna tēma, kura tikai šobrīd nokļūst pētnieku uzmanības lokā.

Sociālo tīklu novērtēšanai kultūras industrijās idejisku pamatojumu devis Udo Stabers (*Udo Staber*) un aprakstījis, kāpēc tieši kultūras sektoru var saistīt ar tīkla struktūru, tātad arī attiecīgi tā pētīt. Kultūras industrijas ir plaši definētas kā industrijas, kas rada nemateriālus labumus, no kuriem viens ir radošums, kas veido visu kultūru industriju tīklu, tāpēc sociālo tīklu ietvaros ir svarīgi saprast radošumu, jo sociālās attiecības dod līdzekli, ar kuru tas izplatās, līdz ar to tīkli ir kā stratēģisks avots, kas indivīdu radošumu, talantu un iztēli pārvērš kolektīvā radošumā. Tādā veidā kultūras industrijās saistības starp dažādiem aktoriem ir iespējamās kopējās tīkla struktūras dēļ. Tīkls ir svarīgs ideju izplatībai, kas veicina radošumu un inovāciju, jo indivīdi tīklā darbojas kā sava individuālā talanta nesēji, bet to radošais darbs veicina dažādu ideju pārklāšanos. Kultūrā ir būtiskas jaunas idejas un inovācijas, jo to veido dažādu ideju bagātība, un tīkls tās veicina ar dinamisku attīstību, tāpēc būtiski novērtēt tīkla spēju pilnveidoties vai sarukt laika gaitā. Tīkla struktūras pieeju kultūrā var izmantot tāpēc, ka tā der nestabiliem procesiem, kas ļauj uztvert pārmaiņas tīklā, nevis tādiem, kas ir stabili un kurās tīkla biedri uzskata sevi par piederīgiem un labi piesaistītiem.³²⁷

³²⁷ Staber, Udo. Network Evolution in Cultural Industries. *Industry and Innovation*. Vol.15, no.5, 2008. P.571.,575.

U. Stabers uzskata, ka šāda ideju apmaiņa kultūrā ir saistīta ar kādu konkrētu vietu, tāpēc kultūras industrijas ģeogrāfiski ir koncentrējušās klasteros, un šie kultūras klasteri sastāv no dažādiem citiem resursu sektoriem, kas savstarpēji sadarbojas.³²⁸ Līdz ar to var secināt, ka U. Stabers redz kultūras sektora tīklu darbību sadarbības kontekstā ar citiem sektoriem, kas ir būtiski kultūras ietekmes novērtēšanā, lai saprastu tās sadarbību ar citiem tautsaimniecības sektoriem. Šādu kultūras sektora tīklošanās dabu ar citiem tautsaimniecības sektoriem redz arī autoru kolektīvs, kurš pētījis kultūras sociālās ietekmes novērtēšanu ar tīkla analīzes palīdzību. Pētnieku uzdevums bija izpētīt kultūras organizāciju sociālo ietekmi kopienā, jo tika pieņemts, ka kultūras organizācijas ir kā kopienu pamats, kas dod iespēju tai mijiedarboties un veidot saiknes ar citiem sektoriem, kas rezultātā veicina kopienas attīstību.³²⁹

Kultūras organizāciju sociālās ietekmes pētnieki uzskata, ka sociālo tīklu analizē svarīgi noskaidrot, vai kultūras organizācijas veido saites ar citiem kopienas sektoriem un kas ir šīs saites, jo caur tām var mēģināt izprast, kā kultūras organizācijas ir iesaistītas kopienu sociālās dzīves uzlabošanā vai to mērķis ir tikai ekonomikas veicināšana.³³⁰ Tādā veidā kultūras organizāciju tīklu pētīšana ietver sevī ne vien kultūras un mākslas projektus, muzejus, bet arī pilsētas pārvaldi, policiju un ugunsdzēsējus, skolas un augstskolas, veselības organizācijas, sociālos pakalpojumus un labdarības organizācijas, reliģiskās organizācijas, profesionālos birojus un dažādus nodarbinātos. Autoru kolektīvs uzskata, ka pēc iespējas pilnīgāki dati, kas ietver visu kopienu, var dot pārlicinošāku informāciju par kultūras tīklu uzbūvi.³³¹ Vēl viens aspekts, kas jāņem vērā, ir to komunikācija ar sabiedrību, pārvaldi un tās finansētājiem, kas palīdz saprast to vērtību saistības. Izveidojot šādu vērtību saistību tīklu, tās var izmantot arī citas kultūras organizācijas kā iespējamus sadarbības modeļus.³³²

Kultūras tīkli kā vietējās attīstības veicinātāji aplūkoti arī vienā no jaunākajām publikācijām par sociālo tīklu analīzes izmantošanu kultūras ietekmes pētniecībā un vistiešāk sasaucas ar šo darbu. D. Sakones publikācija „*Attīstība kā tīkls: jauna perspektīva kultūras projektu novērtēšanā*” („*Development As A Network: A New Perspective To Evaluate Cultural Projects*”)³³³ vērsta uz tīkla perspektīvas izmantošanu kultūras projektu novērtēšanā un parāda to kā novatoru stratēģiju kultūras ietekmes novērtēšanā.

³²⁸ Staber, Udo. Network Evolution in Cultural Industries. P.570.

³²⁹ *Nework Analysis and the Social Impact of Cultural Arts Organizations*. Kay Oehler, Stephen C. Sheppard, Blair Benjamin, etc. North Adams: C³D, 2007. P.2.

³³⁰ Turpat, 16.lpp.

³³¹ Turpat, 2.lpp.

³³² Turpat, 16.lpp.

³³³ Saccone.

D. Sakone tīkla analīzi aplūko kā labu instrumentu to kultūras projektu novērtēšanā, kas mērķē uz vietējās attīstības veicināšanu un uzskata, ka tā ir inovatīva pieredze, lai pārbaudītu potenciālo vai esošo ilgspējību tīklu radīšanā, uz kura pamata var radīt ilgspējīgu radošu atmosfēru.³³⁴ Arī „Rīga 2014” programmas mērķos kopējā iezīme ir attīstības veicināšana, jo to definēšanā lietoti tādi vārdi kā saskarsmes veicināšana, kultūrtelpas bagātināšana, dzīves kvalitātes uzlabošana, pilsētas ilgspējība, nozaru sinerģija, ilgspēja, līdzdalība, jaunrade, kas liecina par attīstības veicināšanas virzienu, tāpēc D. Sakones publikācija ir tieši attiecināma uz šī darba piemēru.³³⁵

Publikāciju tās autore pamato ar nepieciešamību pēc jaunas metodes kultūras ietekmes novērtēšanā, jo tradicionālās pieejas parasti nozīmē projekta efektivitātes novērtēšanu saistībā ar ekonomisko vai sociālo ietekmi, tajā notiek pārbaude starp plānoto un paredzēto, starp sasniegtajiem un uzstādītajiem mērķiem, bet tajās ir vairāki trūkumi:

Pirmkārt, sociālās ietekmes novērtēšanu apgrūtina balstīšanās uz kvantitatīviem rezultātiem, kas izslēdz iespēju novērtēt sarežģītākas sociālās un kultūras notikumu dimensijas, kas ietver tādus grūti raksturojamus elementus kā radošuma līmenis, kultūras atmosfēra, ko rada iesaistīto aktoru mijiedarbība un sadarbība.³³⁶ Kā konstatēja U. Stabers, kultūras tīklu pamatā ir tieši radošuma un dažādu ideju izplatīšanās.³³⁷

Otrkārt, ekonomiskās ietekmes novērtēšana ir nepilnīga, jo ekonomiskie reizinātāji ņem vērā gala rezultātus, bet neparāda dinamiku, kas noved pie šiem efektiem, piemēram, kā notiek izplatība caur aktoru saitēm vietējā sistēmā vai kā jaunā uzņēmējdarbība vai projekti ir radīti kā blakusprodukti.³³⁸ U. Stabers un kultūras sociālās ietekmes pētnieki secināja, ka tīkli dod iespēju noskaidrot šo kultūras industriju dinamisko attīstību tās iekšienē un saistībā ar citiem sektoriem, tādā veidā novērtējot arī ekonomisko ietekmi uz tiem.^{339, 340}

Treškārt, tradicionālās novērtēšanas pieejas tikai daļēji var novērtēt ilglaicīgus projekta rezultātus, jo parāda kultūras radītās ietekmes attīstību vietējā reģionā tikai konkrētā laika periodā, kas parasti ir paša projekta ilgums, bet nevar kvantitatīvi novērtēt, vai projekta ekonomiskie un sociālie labumi ir ilglaicīgi un var izdzīvot pēc projekta beigām. Šo trūkumu D. Sakone uzskata par galveno nepieciešamību pēc jaunas metodes kultūras projektu ietekmes novērtēšanā, jo tai jāspēj novērtēt ilglaicīgo ietekmi, kas parādītu realitātē, kā attīstība tikusi

³³⁴ Saccone.

³³⁵ Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*.

³³⁶ Saccone.

³³⁷ Staber, Udo. *Network Evolution in Cultural Industries*. P.569.

³³⁸ Saccone.

³³⁹ Staber, Udo. *Network Evolution in Cultural Industries*. P.575.

³⁴⁰ *Network Analysis and the Social Impact of Cultural Arts Organizations*. Kay Oehler, Stephen C. Sheppard, Blair Benjamin, etc. P.16.

vecināta, un sociālo tīklu analīzi uzskata par iespēju parādīt kultūras projektu ietekmes ilglaicīgu attīstību.³⁴¹

Kultūras projekta ilgspēja ir cieši saistīta ar jaunu tīklu radīšanu un sociālo dinamiku, jo kultūras tīkli ir tie, kas nodrošina ar ilgspējīgu ideju pamatu. Kultūras sektors var tikt skatīts kā aktoru tīkls, kas balsta radošo atmosfēru un aktivitātes, kas ir savstarpēji cieši saistītas un atkarīgas, tādā veidā tīkli nodrošina kultūras izplatīšanos un ilgspējību.³⁴²

Arī kultūras projektu D. Sakone redz kā tīklu, kurā ietverti visi tajā iesaistītie un to saites, un tīkla analīze var simbolizēt projekta strukturālo un attiecību dimensiju. Kultūras projektā virsotnes reprezentē visus aktorus, kas iesaistīti projektā, un tās var būt atsevišķas personas, uzņēmumi, grupa, institūcijas un organizācijas. Katru reizi, kad divi aktori mijiedarbojas, starp tiem tiek radīta tiešā saikne, bet visas saiknes, ko tie iegūs caur kādu trešo aktoru, pašiem neesot saistītiem, ir netiešās saites. Aktoru saites var norādīt uz attiecību intensitāti, parādot to, cik reizu divi aktori mijiedarbojušies viens ar otru, līdz ar to var pieņemt, ka augstāka attiecību intensitāte nozīmē augstāku iespējamību, ka aktori sadarbosies atkal nākotnē.³⁴³ Būtiski ir identificēt arī jaunās atkoru saites un novērtēt to stiprumu, jo tā ar tīkla analīzi var parādīt vietējā reģiona attīstību, kura ir sarežģīti atspoguļojama, bet ar ekonomiskajiem mainīgajiem kā tīkla punktiem var atspoguļot, piemēram, nodarbinātības pieaugumu vai uzņēmējdarbības iniciatīvas, kā arī jaunu organizāciju rašanos.³⁴⁴

Sociālo tīklu analīzes pievienoto vērtību kultūras ietekmes novērtēšanā D. Sakone redz tās iespējā parādīt strukturālās un attiecību dimensijas projektā un noteikt tā ilgspējību. To autore pamato ar faktu, ka kultūras projektiem jābūt spējīgiem radīt jaunus tīklus, kas nostiprina to veicinātos ieguvumus arī pēc tā beigām, lai uzlabotu vietējās kopienas attīstību un radītu pamatu nākotnes sadarbībai.³⁴⁵

D. Sakone atzīmē, ka pieeja nav kā pamata, bet drīzāk papildinoša kultūras projektu novērtēšanā. Rezultāti, kas radušies no tīkla analīzes, var tikt lietoti, lai plānotu, uzraudzītu un pārprogrammētu norises gaitā, tāpat kā notvertu un parādītu taustāmos un netaustāmos kultūras projekta sasniegumus.³⁴⁶

D. Sakone secina, ka sociālo tīklu analīze var atbildēt uz vismaz 4 jautājumiem:

1. Kas ir bijuši galvenie aktori un galvenie labuma guvēji no projekta un vai tie ir saistīti ar sākotnējo projekta mērķi? Ar tīkla analīzi var izpētīt cik un cik lielā mērā iesaistītie ir mijiedarbojušies ar projektu, kas palīdz izšķirt galvenos projektā iesaistītos. Jau projekta

³⁴¹ Saccone.

³⁴² Turpat.

³⁴³ Turpat.

³⁴⁴ Turpat.

³⁴⁵ Turpat.

³⁴⁶ Turpat.

plānošanas, izstrādes un izpildes gaitā var saprast, vai projekts ietver visus būtiskos vietējos iesaistītos vai tieši pretēji, dažas ieinteresētās puses ir par maz iesaistītas projekta tīklā. Nosakot projekta centrālos aktorus, var redzēt, kuri no tiem nākotnē varētu nodrošināt projekta ilgtspēju. Novērtējot projektu tā sākumā un beigās, var salīdzināt sākuma mērķus ar īstajiem projekta ieguvējiem.³⁴⁷

2. Kuram tīklam ir potenciāls, kad projekts būs beidzies? Ja aktori vienreiz ir mijiedarbojušies, ir potenciāla iespēja, ka tas notiks atkal nākotnē. Tāpēc svarīgi zināt, cik reižu tie mijiedarbojušies jeb kāda ir to attiecību intensitāte. Jo augstāka tā ir, jo lielāka iespēja, ka aktori mijiedarbosies nākotnē. Kultūras projekta vēlamais rezultāts var būt vietējā reģiona sadarbības tīklu uzlabošana nākotnē un radošās atmosfēras saglabāšana, tāpēc svarīgi, ka projektā iesaistītie būtu arī savstarpēji saistīti, ne vien caur vadību ar netiešām saitēm. Lai noteiktu tīklus ar potenciālu pēc projekta beigām, no tīkla jāizņem īslaicīgos aktorus, lai noteiktu, kuri vietējie tīkli saglabātos, kad projekts būs pabeigts.³⁴⁸

3. Vai projekts radījis patstāvīgus tīklus? Būtiski ir radīt patstāvīgus un ilgstošus tīklus, lai nodrošinātu, ka projekta radītie efekti turpinās, kad tas beigsies. Ja projektu var novērtēt pēc tā beigām, tad var saprast, vai tas ir spējis radīt jaunus kontaktus. Vissarežģītākais šajā procesā ir datu trūkums, tāpēc kopš projekta sākuma nepieciešama datu vākšana, lai sekotu tīklam gadu vai divus pēc tā beigām.³⁴⁹

4. Kādas aktivitātes un politikas būtu jāveic, lai uzlabotu ilgtspējību? Tīkla analīze var būt noderīga gan projekta vidējā termiņa novērtēšanā, gan beigu novērtēšanā. Vidējā termiņa novērtēšanā var pārlicināties, vai projekts rada tīklus un vai tie ir potenciāli ilgtspējīgi. Periodiski novērojot tīkla rašanos un tās nākotnes potenciālu projekta īstenošanas fāzē, var saprast, kā tos labot un uzlabot, un vai mērķauditorijas grupas ir iesaistītas tīklā, kas varētu izdzīvot nākotnē. Beigu novērtēšanā tīkla analīze ir svarīgs un papildinošs instruments, lai apkopotu labākās rīcības un mācības, kas jāņem vērā ilgtspējas iegūšanai.³⁵⁰

Sociālās ietekmes pētnieki uzskata, ka, lai nākotnē uzlabotu sociālo tīklu analīzes iespējas kultūras ietekmes novērtēšanā, vajadzētu veidot tīklošanās tipoloģiju, kas varētu parādīt, kādos veidos šādas kultūras organizācijas sadarbojas, jo ir iespējams, ka tās veido dažādas koalīcijas un ir spējīgas sadarboties, bet var būt tādas, kas izolējas no jebkādam sadarbības iespējām. Katrs pētījums kultūras ietekmes novērtēšanā palīdzētu veidot plašāku

---

³⁴⁷ Saccone.

³⁴⁸ Turpat.

³⁴⁹ Turpat.

³⁵⁰ Turpat.

kultūras tīklošanās tipoloģiju un veicināt tās izpēti,³⁵¹ līdz ar to sociālo tīklu analīzes izmantojums kultūras ietekmes pētīšanā kļūtu saprotamās un pilnīgāks.

Kultūras ietekmes novērtēšana ar tīklu palīdzību ir idejiski pamatojama, jo radošuma un jaunu ideju izplatība, kas nepieciešama kultūras procesos, var tikt veicināta tikai efektīgā tīkla struktūrā, līdz ar to sociālo tīklu analīze var būt kā ļoti atbilstoša metode kultūras ietekmes noskaidrošanai. Tradicionālās metodes nespēj aptvert tādas kultūru balstošus fenomenus kā radošums, ideju izplatība un atmosfēra, kas neļauj izmērīt kultūras sociālo ietekmi, savukārt ekonomiskās ietekmes novērtēšanā ar tradicionālajām metodēm nevar saprast ekonomisko reizinātāju izplatību un attīstību saistībā ar citiem sektoriem, tāpēc nepieciešama jauna metode, kas spētu novērtēt kultūras ilglaicīgu ietekmi gan sociālā, gan ekonomiskā aspektā. Sociālo tīklu analīze kultūras novērtēšanā ļauj redzēt tās strukturālās un attiecību dimensijas un noteikt to ilgtspējību. Tīklu analīze ļauj noskaidrot tos pašus jautājumus, ko citās jomās, piemēram, galvenos labuma guvējus, potenciālu pēc projekta beigām, cik stabili ir radītie tīkli un kā varētu uzlabot to ilgtspējību, bet kultūrā tīkli ir specifiski, jo ļauj redzēt ideju izplatību un veicina radošuma attīstību, kas ļauj izmantot kultūras ietekmi ļoti plašā mērogā.

Secinājumi

Šajā nodaļā būtiski bija noskaidrot, vai sociālo tīklu analīzi var izmantot kultūras ietekmes novērtēšanā, tāpēc sākotnēji tika noskaidrots, ka sociālo tīklu analīzi ir iespējams izmantot novērtēšanas pētījumos kopumā, un to pamato piemēri no dažādām jomām. Sociālo tīklu analīzei ir daudzas iespējas un arī riski, kas jāapzinās, bet būtiskākie ieguvumi no tīklu analīzes izmantošanas novērtēšanā ir novērtējamā objekta ietekmes struktūras izpratne un iespēja novērtēt ietekmes ilgtspējību.

Kultūras ietekmes novērtēšanā sociālo tīklu analīze šobrīd ir ar ļoti lielu potenciālo, jo kultūra ietver sevī tīklu ideju, pa kuriem izplatās tai nepieciešamās jaunās idejas un radošums, līdz ar to tīkla struktūra var atspoguļot gan sarežģīti izpētāmo sociālo ietekmi, gan ekonomiskās ietekmes attīstību. Darba autore secina, ka šo iemeslu dēļ sociālo tīklu analīze var būt izmantojama kultūras ietekmes novērtēšanā, tikai jāņem vērā, ka katrs no tiem būs individuāls un atsevišķi pielāgojams, kas pamatojams ar kultūras un tās pasākumu dažādo dabu, turklāt šobrīd trūkst pētījumi šajā jomā, tāpēc sociālo tīklu analīzes izmantošana kultūras ietekmes pētniecībā var būt ļoti radošs process.

---

³⁵¹ *Network Analysis and the Social Impact of Cultural Arts Organizations*. Kay Oehler, Stephen C. Sheppard, Blair Benjamin, etc. P.16.

4. PROGRAMMAS „RĪGA 2014” PIEMĒRS: METODOLOĢIJA UN ANALĪZE

Iepriekšējās nodaļās tika teorētiski analizēta iespēja veikt kultūras ietekmes novērtēšanu ar sociālo tīklu analīzi. Šajā nodaļā tiks pārbaudītas sociālo tīklu analīzes empīriskās pielietojšanas iespējas ietekmes novērtēšanas pētījumā. Kā piemērs izmantota Eiropas kultūras galvaspilsētas programma (EKG) „Rīga 2014”, tāpēc nodaļas sākumā aplūkota EKG novērtēšanas pieredze un programmas mērķi, kuros tiks balstīta ietekmes novērtēšana.

Nodaļā aprakstīta programmas „Rīga 2014” sociālā tīkla datu iegūšanas un apstrādes metodoloģija, kas pielikumos papildināta ar datu masīviem un atšifrējumiem. Sociālo tīklu analīze veikta, balstoties uz 10 tīkliem, kas aplūkojami darba beigās. Tīkla novērtēšana dalīta trīs grupās: vispārējā tīkla struktūra, tīkla virsotņu grupēšana un sadarbības saišu novērtēšana.

Nodaļas noslēgumā veikti secinājumi par sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējām programmas „Rīga 2014” novērtēšanā un kultūras ietekmes novērtēšanā kopumā.

4.1. Eiropas kultūras galvaspilsētu programmu novērtēšanas prakse

Kopš 1985.gada katru gadu tiek izvēlēta viena vai vairākas Eiropas kultūras galvaspilsētas (EKG), lai uzsvērtu Eiropas vienotību, kas balstās dažādu kultūru bagātībā un atšķirībā, un šobrīd tas ir kļuvis par prestižāko un augstākā profila kultūras pasākumu Eiropā.³⁵² Šāda iniciatīva radīta, lai izceltu Eiropas kultūras bagātību, veidotu saikni starp dažādu valstu iedzīvotājiem un veicinātu piederību Eiropai, kā arī iniciatīva dod iespēju pilsētai bagātināt tās kultūras dzīvi un veicina tās attīstību, piemēram, programmas laikā uzlabojot tūrisma pieplūdumu un pilsētas tēlu.³⁵³

Eiropas kultūras galvaspilsētas konceptam ir vairākas interpretācijas un galvenie motīvi, arī katrai pilsētai atšķiras galvenie mērķi, lai gan visbiežāk tie ir vērsti uz starptautiskā tēla uzlabošanu un reģiona attīstību ar kultūras aktivitāšu un mākslas pasākumu programmu. Ir arī tādi mērķi kā kultūras auditorijas palielināšana, pilsētas infrastruktūras attīstība, radošuma un inovāciju palielināšana, vietējo mākslinieku talantu attīstība. Kultūras programma gandrīz visām EKG programmām ir bijis centrālais elements. Palmers uzskata, ka nav citu tik liela mēroga kultūras pasākumu, ko var salīdzināt ar EKG, tāpēc tā ir bezprecedenta pieredze lielākajai daļai pilsētu.³⁵⁴

³⁵² European Commission. *European Capitals of Culture*. 2013.

³⁵³ Turpat.

³⁵⁴ Palmer, Robert. *European Cities and Capitals of Culture*. Brussels: 2004. P.15. [Turpmāk: Palmer]

EKG programma kā jauna un nesalīdzināma pieredze pilsētām ir pārbaudījums arī programmu novērtēšanas ziņā. Sākotnēji EKG programmu novērtēšanai trūka vienotas procedūras, kā to darīt un cik bieži. Lielā daļā gadījumu novērtēšanu veica paši organizētāji un aprobežojās ar gala ziņojumu, bet dažos gadījumos novērtēja pašvaldības vai nacionālās valdības. Novērtēšanas veikšanai bija ierobežoti resursi, neefektīgs plānošanas laiks, slikti definēti novērtēšanas kritēriji un ierobežota vai nesejojoša novērtēšanas izvērtēšana. Tikai dažos gadījumos tika novērtēta gan ekonomiskā, gan sociālā ietekme, turklāt pavirši un neatkarīgi no citām pilsētām.³⁵⁵

Pirmais nopietnais ieguldījums EKG novērtēšanā ir tās desmitgades pieredzes apkopojums, ko 1994.veica Dž. Maierskafs, un līdz ar to mainījās uzsvars uz kultūrā balstītu pilsētvides atjaunošanu un ekonomisko ietekmi. Līdz šim laikam trūka adekvātu ziņojumu par ietekmes novērtējumu, bet šis ziņojums parādīja, ka programmai ir pozitīva ietekme dažādās jomās, piemēram, tūrisma attīstībā, un palielināja interesi par ietekmes novērtēšanu, tomēr joprojām trūka skaidrības, kā to izdarīt.³⁵⁶ Kopš šī pētījuma ir bijušas tikai individuālas pilsētu iniciatīvas, bet nav viens informācijas avots EKG organizētājiem, pašvaldībām, kultūras darbiniekiem un pētniekiem par publicējamiem ziņojumiem par programmu novērtēšanu.³⁵⁷

Novērtēšanas metožu apkopojums, kas attīstīja ietekmes novērtēšanas procesu, bija 2004.gada Roberta Palmera (*Robert Palmer*) otrās dekādes ziņojums par 21 EKG programmām kopš 1995.gada. Ziņojuma mērķis bija noteikt iepriekšējo EKG pieredzi.³⁵⁸ Tas parādīja atšķirīgas problēmas ilgtermiņa efektu mērīšanā, piemēram, dažas programmas joprojām bija pārāk nenasas, lai būtu iespējams veikt longitūdinālo ietekmes analīzi. Tomēr ziņojumā parādījās, ka programmas ir spēcīgs kultūras attīstības instruments, kas dod iespēju pilsētai mainīties.³⁵⁹ Līdz R. Palmera ziņojumam trūka vienotības un iespējamo salīdzinājumu dažādu pilsētu starpā, un salīdzināmu datu trūkums radīja problēmas izveidot vienotu izpētes metodi novērtēšanā.³⁶⁰

Abi ziņojumi palielinājuši programmu pētniecības iespējas, bet joprojām ir sarežģīti salīdzināt atšķirīgus procesus dažādās pilsētās.³⁶¹ Ieguldījumu novērtēšanas procesā deva arī

³⁵⁵ Palmer, P.21.

³⁵⁶ European Capitals of Culture Policy *An international framework of good practice in research and delivery of the European Capital of Culture programme*. Group. P.6.

³⁵⁷ Palmer, P.38.

³⁵⁸ Turpat, 14.lpp.

³⁵⁹ Turpat, 23.lpp.

³⁶⁰ European Capitals of Culture Policy Group. *An international framework of good practice in research and delivery of the European Capital of Culture programme*. P.6.

³⁶¹ Turpat, 2.lpp.

Liverpūle³⁶², 2008.gadā veicot pirmo longitudinālo pētījumu par EKG procesu un ņemot vērā gan ekonomisko, gan sociālo ietekmi.³⁶³

Jaunākais ziņojums par EKG labas prakses īstenošanu un vienotas pētījumu stratēģijas attīstību ir Eiropas kultūras galvaspilsētas politiskās grupas (*ECOC Policy Group*) ziņojums, kur tika apkopotas vērtīgākās dimensijas no pētījumiem un programmas pieejām, pievēršot uzmanību Liverpūles pētījumam un dažādām gadījuma analīzēm, lai izveidotu vienotas novērtēšanas iespējas dažādām EKG vidēm.³⁶⁴

4.2. Programmas „Rīga 2014” mērķu identifikācija

Pētījuma uzdevums ir noskaidrot, kāda ir programmas „Rīga 2014” ekonomiskā un sociālā ietekme uz tautsaimniecību un sabiedrību, izmantojot sociālo tīklu analīzi. Novērtēšanu iespējams veikt, atsaucoties uz programmas uzstādītajiem mērķiem.

Rīgas mērķi kā Eiropas kultūras galvaspilsētai ir ļoti dažādi, bet kopumā vērsti uz pilsētvides pilnveidi un dzīves kvalitātes uzlabošanu, kas kultūras un radošuma kontekstā veicinātu dažādu līmeņu sadarbību un iedzīvotāju līdzdalību dažādos procesos.³⁶⁵ Programmas mērķos tiek akcentēts pilsētvides attīstības jēdziens, jo kultūras attīstība iespaido dzīves kvalitāti, labklājību un pilsētas ilgtspējīgumu. Tāpēc būtiska nozīme tiek piešķirta radošumam un iniciatīvām, kas rada jaunas idejas un tādā veidā uzlabo dzīves kvalitāti. Popularizējot Rīgas lokālo kultūru, tiek sekmēta sabiedrības līdzdalība, vairots sociālais kapitāls, līdzsvarotas globalizācijas tendences un izcelts kultūras nozīmīgums vietējā kontekstā.³⁶⁶

Sadarbība ir būtisks atslēgvārds programmas mērķos, jo tā ir iespēja veidot jaunas dažādu līmeņu saskarsmes starp Latviju un citām Eiropas valstīm, kultūras jomu cilvēkiem, pilsoniskā, paaudžu, sociālo un interešu grupu līmeņos, parādīt kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbību, jo tā rezultātā attīstās uz zināšanām balstīta ekonomika, kas izceļ radošo industriju nozīmi tautsaimniecībā un līdz ar to parāda kultūras plašās sadarbības iespējas un ietekmi.³⁶⁷

³⁶² Garcia, Beatriz, Ruth Melville and Tamsin Cox. *Creating an Impact: Liverpool's Experience as European Capital of Culture*. 2001.

³⁶³ European Capitals of Culture Policy Group. *An international framework of good practice in research and delivery of the European Capital of Culture programme*. P.7.

³⁶⁴ Turpat, 3.lpp.

³⁶⁵ Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*.

³⁶⁶ Turpat.

³⁶⁷ Turpat.

Atsaucoties uz pētījuma mērķiem, no tiem izmantotie **atslēgvārdi** ir sekojoši: *dažādu līmeņu saskarsmes; kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbība; sociālais kapitāls; līdzdalība; pilsētvides attīstība; dzīves kvalitāte; radošums un iniciatīvas*.³⁶⁸

Programmai ir iespējams veidot sociālo tīklu, jo tās mērķi vistiešākajā mērā sasaucas ar tīkla struktūru, kuru analizējot var noskaidrot, vai notiek dažādu līmeņu saskarsmes, kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbība, kāds ir tās sociālais kapitāls un cik plašs sociālais loks ir iesaistīts radošuma un iniciatīvu izplatībā starp programmas dažādajām aktivitātēm. Tīkla analīze ļauj secināt, cik plašs un dažāds ir tajā iesaistīto loks un vai tas atsaucas uz tādiem atslēgvārdiem kā pilsētvides attīstību, dzīves kvalitāti, multikulturālismu, jo šie jautājumi tīklā var parādīties apslēptā un nebūt viennozīmīgi interpretējami.

4.3. Datu ieguves metodoloģija

Sociālā tīkla elementu un tiem attiecīga datu ieguves avota izvēle ir būtiska tīkla struktūras izveidē un analīzes procesā, jo tie nosaka, kādu informāciju būs iespējams iegūt no datiem un pārvērst tīklu veidā, ko pēc tam iespējams analizēt. Apakšnodaļā aprakstīta tīkla elementu un datu ieguves avota pamatojums un principi.

Datu masīvi pirms importēšanas uz sociālo tīklu veidošanas programmu *Gephi* tiek veidoti programmā *Excel*, jo tas ļauj veikt dažādas manipulācijas un kodēt datus, kas netiek veiktas datu vākšanas laikā, tāpēc datu ieguves metodoloģija balstās divos līmeņos – datu ieguves procesā un datu masīva apstrādē.

Datu masīva apstrāde nozīmē dažādu kodējumu veidošanu, lai nodrošinātu datu konfidencialitāti un varētu veidot datu kategorijas, saglabājot sākotnējo informāciju, tāpēc pielikumā iekļauti gan datu ieguves masīvi, gan datu apstrādes rezultātā iegūtie masīvi.

4.3.1. Tīkla elementu un datu ieguves avota izvēles pamatojums

Sociālā tīkla veidošanai būtiska ir virsotņu un saišu izvēle, jo tās nosaka, kāda būs tīkla struktūra, kas tiek novērtēts un kādi būs rezultāti. Programmas ietekmi veido tās aktivitātes, kas ir dažādi projekti, bet programmas ietekmes sfēru un plašumu parāda projektu saites ar sadarbības partneriem. Programmas „Rīga 2014” sociālā tīkla virsotnes un saites definētas sekojoši:

Virsošnes: *projektu īstenotāji un to sadarbības partneri*, kas ir projekta aktivitātēm nepieciešamo pakalpojumu un preču sniedzēji.

³⁶⁸ Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*.

Saites: *naudas plūsmas*, kas virzītas no projektu īstenotājiem uz to sadarbības partneriem, kuri projektam sniedz labumus pakalpojumu vai preču formā, lai varētu īstenot projektam nepieciešamās aktivitātes.

Datu ieguves avots: *projektu atskaites*. Programmas lielais mērogs neļauj veikt iesaistīto aptauju, jo tas ir darbietilpīgi un var izrādīties neobjektīvi, tāpēc virsotņu un saišu identificēšanai izmantotas projektu atskaites, jo to saturs ir formāls un ļauj izveidot objektīvu sociālo tīklu. Jāņem vērā, ka šādu saišu izvēle var nenorādīt uz kādām citām sadarbības iespējām, kurās nav iesaistīti finanšu līdzekļi, bet iegūtie dati ir pilnīgāki un tos iespējams salīdzināt.

Programma „Rīga 2014” ir liela mēroga programma, kas sastāv no daudziem atšķirīgiem projektiem. To strukturēšanai izmantotas sešas tematiskās līnijas (aprakstu skatīt *1.pielikumā*) un daži projekti ir bez tematiskās līnijas. Kopā tematiskajās līnijās un ārpus tām ir 161 (156)³⁶⁹ projekts, bet projektu pieteikšana vēl turpinās, tāpēc to skaits var palielināties.

Projektu un šobrīd iesniegto atskaišu apjoms prasa lielus resursus un laika ieguldījumu, tāpēc tika nolemts veidot sociālā tīkla piemēru no divām atšķirīgām tematiskajām līnijām, lai novērotu, vai strukturāli un tematiski atšķirīgas aktivitātes no dažādām līnijām ir saistītas tīklā. Ja tās savā starpā krustojas, var pieļaut, ka krustosies arī citas tematiskās līnijas, kurās ir līdzīgāka veida pasākumi. Kā piemēri ņemtas Ceļu kartes un Brīvības ielas tematiskās līnijas. *1.pielikumā* redzams, ka Ceļu kartes līnija vērsta uz dažādu apkaimju aktivizēšanu un iedzīvotāju iesaisti, līdz ar to ietver ļoti atšķirīgus un neordinārus pasākumus, savukārt Brīvības ielas tematiskā līnija saistīta ar vēstures izpratni, tāpēc ietver vienveidīgākus pasākumus. Sociālo tīklu kartē abas tematiskās līnijas tiks atspoguļotas vienā kartē, jo viena tematiskā līnija nevar izveidot reprezentatīvu karti un neparāda saites, kas saista atsevišķas tematiskās līnijas.

Projekta atskaite ir projekta pieteicēja finanšu saistību atskaite programmai „Rīga 2014”. Projektu atskaites atrodas programmas uzraudzībā. Tajās sniegtā informācija ir konfidenciāla, tāpēc pētījumā netiks parādīti virsotņu nosaukumi un konkrētas naudas summas, lai nebūtu iespējams identificēt aktorus. Tomēr uzticamu un uzskatāmu datu atspoguļošanai tiks veikta gan virsotņu, gan saišu kategorizācija, kas ļaus analizēt tīklu un saprast tā struktūru. Arī projektu līgumi ir konfidenciāla informācija, tāpēc to apraksts balstīts novērojumos, nevis veidota atsauce uz tiešu tekstu.

---

³⁶⁹ Organizatoru norādītā informācija - 161; mājaslapā norādītā informācija - 156. Informācijas atšķirība iespējama, jo organizatoru sniegtā informācija ietver arī tos projektus, kuri tikai nesen aizsākušies, bet vēl nav apstiprināti, lai tos iekļautu mājaslapā.

Projektu atskaitēs dota informācija par Rīgas domes programmai piešķirtā finansējuma izlietojumu. Finansējums var būt pilnībā vai daļēji segts no programmai paredzētā finansējuma, daļai projektu ir arī citi finansējuma avoti, piemēram, sponsoru, pašu vai kāds cits. Projekta līgums individuāli nosaka, kādas darbības veicamas par Rīgas domes piešķirto finansējumu, bet ir iespējams koriģēt finansēšanas plāna izmaiņas. Atskaites par finanšu izlietojumu tiek iesniegtas pa ceturkšņiem.

Projektu norises laiks ir ļoti atšķirīgs – to norise iespējama kopš 2012.gada un turpinās visa 2014.gada garumā. Ir projekti, kuriem finansējums piešķirts tikai dažos ceturkšņos. Tas nozīmē finanšu atskaišu neviendabību un neregularitāti, jo tās ir iesniegtas tikai tad, ja noticis finansējuma izlietojums. Pētījuma datu vākšanas laikā nebija pilnībā noslēgtu projektu, 2014.gada 1.ceturkšņa atskaites vēl nebija apstiprinātas, tāpēc pieejamie dati ar vienu izņēmumu ir līdz 2013.gada 4.ceturksnim. Izņēmuma gadījumā bija dati arī par 2014.gada 1.ceturksni, kuros bija jāņem vērā valūtas konvertācija no eiro atpakaļ uz latiem, jo tie tika pielīdzināti datu vairākumam.

Sociālo tīklu analīzē jāņem vērā, ka projektu sadarbība attiecināma uz programmu „Rīga 2014”, nevis pašiem projektiem, jo tīklā ietverta tikai tā sadarbība, ko finansē Rīgas dome, kā arī projektiem ir atšķirīgi līguma nosacījumi par to, kas tiek iekļauts zem šī finansējuma. Analīze neatspoguļo sadarbību par vienādu laika posmu, jo projektiem ir atšķirīgs norises un finansējuma izlietojuma laiks.

Datu vākšanai izmantotas ceturkšņa finanšu atskaites, kurai klāt pievienoti atšifrējošie dokumenti – rēķini, maksājuma uzdevumi, čeki, avansa norēķini un līgumi. No šiem dokumentiem tika ņemta nepieciešamā informācija par virsotnēm un saitēm. Finanšu atskaites ir derīgas tikai tad, kad tās apstiprinājusi programmas vadība. Dažos gadījumos novēroti neapstiprināti maksājumi, kuri netika ņemti vērā tīkla veidošanā. Atsevišķos gadījumos nebija apstiprināts kāds no ceturkšņiem, kas arī netika ņemts vērā, bet tas ļauj secināt, ka tīkla datu vākšanu vislabāk būtu veikt tikai pēc projekta beigām, kad projektu atskaites ir noslēgtas un pilnīgas, kas izslēdz datu nesakritības un iztrūkumu iespēju.

Programma noslēgsies 2014.gada beigās, tāpēc pašreiz nav pieejami pilnīgi dati par projektiem, to sadarbības partneriem un naudas plūsmām, ko tie virza projektu īstenošanas gaitā, kā arī īsais datu vākšanas laiks un resursi ierobežoja analizējamo projektu daudzumu, tāpēc izveidotais tīkls pilnībā neparāda programmas „Rīga 2014” sociālo tīklu struktūru, bet ir metodoloģisks piemērs sociālo tīklu analīzes izmantošanai kultūras ietekmes novērtēšanā, parādot tendences, kāds varētu izskatīties sociālais tīkls programmas beigās un kādi var būt ieguvumi no tā novērtēšanas.

4.3.2. Datu ieguves un apstrādes procesa apraksts

Datu vākšanai izmantotas projektu atskaites. Dati vākti 2014.gada aprīlī. Tīkla datu ieguves procesā nepieciešami trīs datu masīvi: projekta, virsotņu un saišu.

Projektu dati (2.pielikums): *projekta kods; projekta nosaukums; projekta pieteicējs; projekta pieteicēja juridiskais statuss (atšifrējumi 3.pielikumā); projekta pieteicēja uzņēmuma reģistrācijas numurs; Rīgas domes piešķirtais finansējums; tematiskā līnija (CK-Ceļu karte; BK – Brīvības iela); darbības kategorija,³⁷⁰ projektu īstenojošās organizācijas vadītājs; projekta vadītājs.*

Dati par projektiem vākti atsevišķi, jo par tiem nepieciešama specifiska informācija, kurā parādās projekta pieteicējs un vadītāji, lai varētu identificēt to atrašanos tīklā, pārējā informācija sakrīt ar virsotnēm nepieciešamo. Projekta kopējais piešķirtais finansējums nepieciešams, lai procentuāli noskaidrotu atveidotā tīkla lielumu salīdzinājumā ar reālo tīklu, kas izveidosies projektu noslēgumā. Darbības kategorija raksturo projektu. Kopā savāktais projektu skaits - 37.

Virsoņu datu ieguves masīvs (4.pielikums): *kods; nosaukums; juridiskais statuss; identifikācijas kods (reģistrācijas numurs/personas kods); darbības kategorija; valsts.*

Virsoņnes ir tās organizācijas, uzņēmumi vai individuālās personas, kas saņēmušas naudu no projekta organizatoriem par pakalpojumiem vai precēm. Katrai virsoņnei ir jābūt unikālai, tāpēc to identificēšanai nepieciešams reģistrācijas numurs vai personas kods un juridiskais statuss. Darbības kategorija sākotnēji pierakstīta brīvā formā, kā dots atskaitē, un pēc tam no tās veikta kategorizēšana. Savākto virsoņu skaits - 496.

Saišu datu ieguves masīvs (5.pielikums): *maksātājs (projekts); saņēmējs (virsoņne); summa (latos); ceturksnis.*

Tīkla saites veidotas no naudas plūsmām, ko projekta īstenojājs virza uz dažādām organizācijām, uzņēmumiem un individuālām personām, maksājot par pakalpojumiem vai precēm. Savākto saišu skaits - 1555.

Datu ieguves procesā virsoņu un saišu masīvi tika taisīti katram projektam atsevišķi, lai jaunu atskaišu gadījumā būtu iespējams tos papildināt un neskaidrību gadījumā kontrolēt informāciju par tām. Šīs versijas darbā netiek iekļautas, jo ļautu identificēt iesaistīto. Pielikumos iekļauti apvienotie visu projektu virsoņu un saišu masīvi. Izpētītie ceturkšņi pa projektiem redzami 6.pielikumā.

³⁷⁰ Darbības kategorijas: *mūzika, kino, teātris, deja, literatūra, vizuālā māksla, fotogrāfija, dizains, arhitektūra, iedzīvotāju dalība, ielu māksla, izglītība, zinātne, vēsture, sports, multimedijis un tradīcija.*
Ņemts no: *Rīga 2014 programmas.*

Savāktos datus pirms ievades programmā ir nepieciešams apstrādāt, jo iegūtā informācija par saitēm un virsotnēm var pārklāties, kā arī tām nepieciešams veidot kategorijas, sarēķināt informāciju par to kopējo vērtību un kodēt to īpašības. Izmaiņu veikšanai izveidoti jaunu datu masīvi un veiktas sekojošas izmaiņas.

Virsoņu datu apstrādes masīvs (7.pielikums):

- Apvienotas vienādās virsotnes, lai izveidotu vienu unikālo virsotni, kas identificētas pēc nosaukuma vai identifikācijas koda. Iegūtais kopējais virsoņu skaits: 500
- Pievienots projektu masīvs, jo projektu īstenotāji tīklā parādās kā virsotnes, un ir gadījumi, kad projektu īstenotāji citā projektā parādās kā maksājuma saņēmēji.
- Pievienota kategorija un apakškategorijas. (9.pielikums)
- Pievienota kopējā summa, ko virsotne saņēmusi no citām virsotnēm, lai vizualizācijā varētu noteikt virsotnes izmēru. Summa kodēta 6 grupās, lai tiktu ievērota datu aizsardzība. (3.pielikums).
- Veiktās izmaiņas:

Saišu datu apstrādes masīvs (8.pielikums)

- Apvienotas vienādu virsoņu pāru vairākkārtējas saites, lai rezultātā būtu viena kopējā summa, ko viena konkrēta virsotne maksājusi citai. Iegūtais kopējais saišu skaits: 554
- Summa kodēta 6 grupās, lai tiktu ievērota datu aizsardzība. Tīklu vizualizācijā izmantotas reālās summas.

Sociālā tīkla izveidei virsoņu un saišu masīvs ievadīts datorprogrammā *Gephi*, kur iegūtais tīkls apstrādāts, lai būtu vizuāli pārskatāms.

4.3.3. Tīkla virsoņu kategoriju veidošana

Sociālo tīklu analīzes mērķi ir novērtēt, kāda ir kultūras ietekme un ar ko konkrēti programmas „Rīga 2014” projekti kā aktivitāšu veicēji veido sadarbību, tāpēc nepieciešama virsoņu dalīšana kategorijās, lai noskaidrotu, kādas tautsaimniecības jomas tā ietekmē, kādi kultūras sektora pārstāvji iesaistīti tīklā un kas ir citas grupas, kas svarīgas šādā kultūras programmas tīklā.

Kategorijas veidotas, balstoties uz sākotnējo virsoņu darbības kategoriju virsoņu datu vākšanas masīvā (9.pielikums), kas pierakstītas brīvā formā un pēc tam aprakstītas pēc iespējas līdzīgāk. Tālāk tās veidotas, balstoties uz dalījumu kultūras sektorā un citos tautsaimniecības sektoros, kā arī identificētas citas neatkarīgās kategorijas.

Rezultātā izdalītas 6 kategorijas: *tautsaimniecības sektori; kultūras sektors; projekta pieteicējs; projekta vadība un nodrošināšana; akadēmiskais personāls un pētniecība; nodokļi.*

Projektu vadību un nodrošināšanu nevar pieskaitīt pie kultūras vai tautsaimniecības sektora, jo jautājums par pasākumu organizatoru, vadītāju, menedžeru un kuratoru pieskaitīšanu pie kultūras sektora ir diskutabls, kā arī tīklā nozīmīgi izšķirt to saišu daļu, kas attiecināma uz projekta pārvaldīšanu un pētniecības nodrošināšanu.

Akadēmiskais personāls un pētnieki ir vēl viena kategorija, kuras piesaistīšana pie vienas vai otras lielās grupas ir apgrūtināta, tāpēc tie izdalīti atsevišķi. Sākotnējā dalības kategorizēšanā iespējams redzēt, ka atsevišķs akadēmiskais personāls pieskaitāms kādai kultūras jomai vai citam sektoram, bet gala variantā nolemts šo grupu izdalīt kā atsevišķu, jo arī jautājums par zinātnieku un pētnieku pieskatīšanu pie kultūras sektora ir diskutabls un sadalītu šo grupu pa dažādiem tautsaimniecības sektoriem, turklāt dažos gadījumos nebija identificējams, kādā sektorā darbojas pētnieki un ko tieši tie pēta. Grupas izdalīšana ļauj secināt par tās lomu programmas tīklā.

Projekta pieteicējus būtiski izšķirt, jo tie tīklā ir sadarbības veidotāji, tomēr jāņem vērā, ka lielākā daļa projekta pieteicēju ir pieskaitāmi kultūras sektoram, tikai četrus no projektu pieteicējiem nebija iespējams viennozīmīgi identificēt kā kultūras sektoram piederīgus.

Nodokļi ir atšķirti kā atsevišķa kategorija, lai gan tajā ietilps tikai viena virsotne. Šai virsotnei saites identificētas ar 22 projektiem, jo no vadītājiem un nodrošinātājiem no to atlīdzībām tika maksāti nodokļi. Ņemot vērā, ka nodokļi ir tie, kas saista jebkuru jomu un atlīdzību saņēmēji var izvēlēties nodokļu nomaksas kārtību, kā arī tie apgrūtina tīkla uzskatāmību, tad vizualizācijā nodokļi neparādās, lai gan to virsotne un saite iekļautas pie kopējā skaita.

Tautsaimniecības un kultūras sektoru kategorijas sadalītas apakškategorijās. Tīkla vizualizācijas specifika neļauj tajā parādīt visas 17 apakškategorijas un to būtu ļoti sarežģīti uztvert, tomēr tās izmantotas, analizējot saistības tīklā.

Tautsaimniecības sektors sadalīts šādās apakškategorijās:

- *administratīvie pakalpojumi un izmaksas*, kas ir būtiska tīkla daļa, jo virsotnes šajā kategorijā nodrošina projekta vadību un tai nepieciešamos pakalpojumus;
- *apsaimniekošanas un sadzīves pakalpojumi*;
- *mediji un reklāmas industrija*, kas apvienota vienā apakškategorijā, jo tīklā saites ar medijiem bija pamatā reklāmu nodrošināšanai;
- *sakaru pakalpojumi*;

- *tehniskie pakalpojumi un nodrošinājums*, kurā iekļauti dažāda veida tehnika un materiāli, kā arī pakalpojumi saistībā ar tiem, kas nepieciešami projekta nodrošināšanai;
- *transporta pakalpojumi*;
- *tūrisma pakalpojumi*, kuros ietilps pamatā viesnīcu nodrošināšana;
- *pārtika un ēdināšanas pakalpojumi*.

Kultūras sektors sadalīts šādās apakškategoriņās:

- *dizains*;
- *literatūra*;
- *mūzika*;
- *skatuves māksla un kino*;
- *vizuālā māksla un fotogrāfija*.

Ar šo dalījumu netiek atspoguļots viss kultūras sektors, bet tikai tās jomas, kuras raksturo projektu virsotnes. Skatuves māksla un kino apvienoti, jo datu vākšanas laikā tika secināts, ka virsotnes ar šo apakškategoriņu piedalās gan skatuves mākslā, gan kino, tāpēc reizēm tās ir grūti izšķirt, ja virsotne atkārtojas vairākos projektos ar atšķirīgu dalības kategoriņu. Līdzīgi ir ar vizuālo mākslu un fotogrāfiju.

Kategoriņu un apakškategoriņu veidošanā tika ņemta vērā virsotņu darbības kategoriņa datu vākšanas masīvā, tomēr gadījumos, kad virsotnei bija dažādas darbības kategoriņas atšķirīgos projektos, tās tika veidotas pēc virsotnes nosaukuma un pieejamās informācijas par to. Tāpēc jāņem vērā, ka šāda kategorizēšana ir subjektīva un balstīta pētnieces novērojumos datu vākšanas laikā, tāpēc jebkuri iebildumi ir izskatāmi pēc individuāla gadījuma apskates.

4.4. Sociālo tīklu analīzes rezultāti

Sociālā tīkla datu aizsardzības nolūkos informācija, kas nolasīta no tīkliem un datu masīva, analizēta bez konkrētu kodu un projektu nosaukšanas, tomēr analīzē iegūtā informācija ļauj secināt par sociālo tīklu analīzes iespējām programmas ietekmes novērtēšanā.

4.4.1. Analīzē izmantoto tīklu apraksts

Sociālo tīklu rezultātu analīzes procesā izmantoti vizuāli tīkli un datu masīvi (skatīt pielikumā). Tīkli interpretēti, atsaucoties uz vizualizācijā izvēlētiem atribūtiem un mēriem, kuru krāsu un izmēru izcelšana ļauj tīklu analizēt pēc nepieciešamajiem parametriem un iegūt

daudzpusīgus rezultātus. Programmas „Rīga 2014” piemēra analīzē izmantoti 9 tīkli, no kuriem katrs nepieciešams atšķirīgu secinājumu veikšanai. Pielikumā iekļautie tīkli ir:

1.tīkls: tīkla vienkāršas struktūras atspoguļojums, kas ļauj analizēt tā struktūru. Tas iegūts ar algoritma *ForceAtlas* (skaidrojumu skatīt apakšnodaļas nobeigumā) palīdzību un tam nav veikti vizuāli pārveidojumi.

2.tīkls: izmantots 1.tīkla princips un veikti sekojoši pielāgojumi – izceltas virsotnes, kuras saista vismaz divas citas virsotnes, parādot būtiskākos savienojumus tīklā. To izmērs veidots proporcionāli ienākošajam saišu skaitam, un krāsas pielāgotas atbilstoši kategorijām: kultūras sektors – dzeltens; tautsaimniecības sektors – zils; zinātne un pētniecība – zaļš; projektu vadība – tumši pelēks.

3.tīkls: izmantots 1.tīkla princips un 2.tīkla pielāgojumi, bet izņemtas tautsaimniecības sektoram piederošas virsotnes, kas saista vismaz divas citas virsotnes. Tīkls parāda, kāda izskatās tā struktūra, ja to saista tikai kultūras sektors, projektu vadība un zinātne un pētniecība.

4. tīkls: tīkla struktūrā ar citiem algoritma *ForceAtlas* parametriem nošķirtas grupas, kas attiecināmas uz vienu projekta pieteicēju, no kuriem katrs iezīmēts atšķirīgā krāsā, bet virsotnes, kas saista vismaz divus projektu pieteicējus, ir tumši pelēkas. No tīkla izņemtas virsotnes, kas saista vismaz divus projektu pieteicējus un ir attiecināmas uz tautsaimniecības sektora kategoriju, kurā virsotnes ir ikdienā visiem lietojamas preces vai pakalpojumi, tādā veidā tajā ir 486 saites un 493 virsotnes. Virsotņu izmērs ir proporcionāls negrupētu ienākošo summu kopskaitam un parāda monetārā izteiksmē lielākos ieguvējus tīklā no 486 virsotnēm.

5.tīkls: izceltas tīkla kategorijas: kultūras sektors – dzeltens; tautsaimniecības sektors – zils; akadēmiskais personāls un pētnieki – zaļš; projektu vadība un veidotāji - gaiši pelēks; projektu pieteicēji - tumši pelēks. Šim un nākamajiem 6 - 9. tīklam izmantoti citi algoritma parametri, lai tas būtu vizuāli uztveramāks, kā arī tiem noņemta nodokļu virsotne, jo tā neietekmē šo tīklu analīzi un traucē tīkla pārskatīšanu.

6.tīkls: izceltas tīkla apakškategorijas pēc tāda pašu krāsu apzīmējuma principa kā 5.tīklā, kur tautsaimniecības un kultūras sektora kategorijas sadalīts attiecīgo krāsu toņos, kas veido dažādas apakškategorijas. Apakškategorijas skatīt *9.pielikumā*.

7.tīkls: tīkls sadalīts pēc kategorijām (skatīt *5.tīklu*), bet virsotnes, kurām ir starpniecības (*betweenness*) centralitāte, izceltas spilgti rozā krāsā.

8.tīkls: tīklošanās parādīta pēc virsotņu valstspiederības: Latvija – dzeltens; ārzemes – pelēks.

9. *tīkls*: izšķirts virsotņu juridiskais statuss atbilstoši šifrējumam pēc sekojošām krāsām: biedrība - gaiši zaļš; pašvaldība - gaiši zils; valsts institūcija - tumši zils; privātuņēmējs – oranžs; individuāla persona - tumši zaļš; bez identifikācijas – pelēks.

10. *tīkls*: projekta pieteicēju iedalīti pēc tematiskās līnijas: Ceļu karte – tumši violets; Brīvības iela – gaiši violets; projektu pieteicēji no abām līnijām – gaiši zils. Pārējās virsotnes dalītas pēc kategorijām (skatīt 5. *tīklu*).

Tīkla izveidei pēc datu masīva ievietošanas datorprogrammā ir jāizvēlas algoritms jeb shēmu (*layout*), pēc kura izrēķināta tīkla struktūra. Katram algoritmam ir specifika, kas ietekmē tīkla izkārtojumu. Pētījumā izvēlēts algoritms *ForceAtlas*, kura galvenā funkcija ir izkārtot tiešās saites telpiskā tīklā ar spēka palīdzību, jo punkti attiecībā viens uz otru darbojas kā magnēti, savukārt saites pievelk punktus. Algoritma radītais spēks rada kustību, kas apstājas pie automātiski izrēķināta sabalansēta stāvokļa, pie kura var interpretēt datus. Ar spēka palīdzību punkti tiek novietoti pēc to funkcijas attiecībā pret citiem punktiem, tomēr punktu koordinātes neatspoguļo citus mainīgos, jo nav saistītas ar atribūtiem. Tāpēc algoritmā punkta pozīciju nevar interpretēt pašu par sevi, bet tā ir jāsalīdzina ar citiem. Tādā veidā algoritms atspoguļo tīkla struktūras būtību, kas ļauj veikt vizuālu struktūras interpretāciju.³⁷¹

4.4.2. Tīkla struktūras un elementu analīze

Sociālā tīkla struktūra programmai „Rīga 2014” analizēta pēc 1. *tīkla*. Tajā ir 500 virsotnes un 554 saites. Tīkla struktūru raksturo arī darba 2. nodaļā aprakstītie mēri. Jāņem vērā, ka šim tīklam piemērot mērus tīkla elementu izvēles dēļ, jo izejošās saites veidojas tikai no projektu pieteicēju virsotnēm.

Tīklā **vidējā pakāpe** (*degree*) jeb izejošo un ienākošo saišu skaits uz vienu virsotni ir 1,108, tātad saišu skaits uz vienu virsotni ir tikai nedaudz vairāk kā redzams kopējā elementu skaitā. Virsotņu pakāpe jeb saišu skaits ir no 90 līdz 0. No tām izejošo saišu skaits ir no 90 līdz 0, bet ienākošo no 22 līdz 0.

Tīkla struktūra nav atbilstoša tradicionāli pieņemtam tīklam, kur visām virsotnēm ir iespējams sasniegt citas, jo programmas specifikas dēļ tīkla struktūru veido centri jeb projektu pieteicēji, ap kuriem grupējas virsotnes jeb naudas plūsmu saņēmēji, kuriem savā starpā savienoties nav iespējams, izvēlēto datu specifikas dēļ.

Kopā tīklā ir **37 projekti**: Ceļu kartes (CK) tematiskajā līnijā 17; Brīvības ielas (BI) 20, bet tīkla struktūra veidojas no 31 projektu pieteicējiem. Kā virsotnes atveidoti projektu

³⁷¹ *ForceAtlas2, A Continuous Graph Layout Algorithm for Handy Network Visualization*. Mathieu Jacomy, Sebastien Heymann, Tommaso Venturini, etc. 2012.

pieteicēji, nevis projekti (*4.tīkls*), tāpēc vairāku projektu gadījumā to saites attiecināmas uz visiem to īstenotajiem projektiem. Pieciem projektu pieteicējiem ir vairāki projekti – četriem pieteicējiem ir 2 projekti, bet vienam ir 3 projekti. CK līnijā atrodas 13 projektu pieteicēji, bet BI 16 projektu pieteicēji. Abās tematiskajās līnijās atrodas 3 projektu pieteicēji (*10.tīkls*). Šāds tīkls neļauj aplūkot projektus atsevišķi, ja to pieteicējam ir vairāki projekti, bet tas adekvāti atspoguļo tīkla struktūru, jo naudas devējs šiem projektiem ir viena unikālā virsotne. Projektu pieteicēji turpmāk analizē saukti par centriem.

Centru plašums jeb lielums mērāms pēc izejošo saišu skaita jeb unikālajām sadarbībām, ko projekti veikuši ar preču un pakalpojumu piegādātājiem. Kopēju projektu pieteicēju izejošo un ienākošo saišu skaitu iespējams redzēt *10.pielikumā*. Tīklā izceļas trīs lieli centri, no kuriem divi attiecināmi uz vienu projektu - lielākais atrodas CK ar 90 sadarbības partneriem, otrs lielākais BI ar 89 sadarbības partneriem, bet trešais lielākais ar 80 partneriem ir attiecināms uz diviem projektiem, kas katrs atrodas atšķirīgās tematiskajās līnijās. No nākamajiem vidēji lielajiem centriem divi atrodas CK ar 38 un 21 sadarbības partneriem, bet viens BI ar 33 partneriem. Divi vidēja izmēra centri atrodas BI līnijā ar 24 un 21 sadarbības partneriem, kas attiecināmi uz vienu projektu. Ar sadarbības partneriem, kuru skaits ir lielāks par 10, izceļas divi CK centri, no kuriem vienam ar 18 partneriem ir divi projekti, bet otram ar 14 ir viens projekts, savukārt BI centriem ir viens projekts un to sadarbības saites ir 15 un 13. Projektus (tātad projektu pieteicējus), kuriem ir mazs saišu skaits, var uzskatīt par nesenu aizsāktiem, tāpēc tie neparāda reprezentatīvu naudas sadalījumu projektā, bet tos var izmantot, programmas projektu dinamikas atspoguļošanai atkārtotā pētījumā. Bez sadarbības saitēm ir 5 projektu pieteicēji, jo kopā ir 6 projekti bez saitēm, no kuriem vienam ir projekta pieteicējs ar jau citu īstenot sāktu projektu. Divi neaizsākti projekti ir BI, bet trīs CK. Šīs virsotnes bez saitēm arī iekļautas tīklos, jo parāda, ka programmas aktivitāšu īstenošana vēl tikai norisinās un arī var tikt izmantotas atkārtota pētījuma gadījumā kā attīstības dinamikas parādītāji.

Kopā Ceļu kartes līnijā ir 319 sadarbības virsotnes, savukārt Brīvības ielas līnijā tikai 235. Lai gan BI ir 20 projektu, ievērojami plašāka sadarbība šobrīd izveidojusies CK ar 17 projektiem. Ņemot vērā, ka projekti turpinās un daļa nav aizsākti, nevar izdarīt secinājumus par korelāciju starp tematiskām līnijām un to sadarbību skaitu. Projekta beigās tas ļautu secināt, kura no līnijām izvērsusi plašāko sadarbību un ar kādām virsotnēm, ņemot vērā turpmākos raksturojumus. Šobrīd sadarbību skaits raksturo tikai tīkla struktūru.

Blīvums (*density*) parāda, cik tuvu tīkls ir tam, lai būtu pilnīgs (tādam grafikam būtu visas iespējamās saites, kuru blīvums pielīdzināms 1)³⁷². Programmas tīkla blīvums ir 0,002, kas nozīmē ļoti nelielu blīvumu un mazu savstarpējo saišu skaitu. Tas nozīmē, ka tīkla mazais blīvums norāda uz vāju sadarbību starp tās elementiem, bet jāņem vērā, ka saišu veidotāji ir tikai projektu pieteicēji.

Starpniecības (*betweenness*) mēra virsotnes atrašanos starp citām virsotnēm tīklā, atspoguļojot to cilvēku skaitu, ar kuru šī virsotne netieši ir saistīta caur savām tiešajām saitēm, kas ne vienmēr nozīmē lielu virsotņu saišu skaitu, bet, ka tām ir plašāka informācijas piekļuve, jo tām ir vairāk šo netiešo saišu.³⁷³ Tīklā virsotnes ar starpniecības centralitāti ir tikai piecas, kuras amplitūda ir no 87 līdz 5. 7.tīklā redzams, ka tikai 2 no 5 virsotnēm ir arī lielākie centri, bet ir divi pavisam mazi centri, tātad secinājums, ka šiem centriem augsts informācijas aprites un sadarbības potenciāls tīklā, pat ja ar tiem saistītais projekts nav sācis aktīvu darbību. Starpniecības centralitāte 70 ir projekta pieteicējam ar 3 projektiem, tāpēc loģisks secinājums, ka šis projektu pieteicējs ir ar plašām iespējām iegūt informāciju no saviem sadarbības partneriem. Savukārt lielākā starpniecības centralitāte 87 ir projekta pieteicējam ar vienu projektu, tāpēc šim projektam būtu nepieciešama plašāka analīze par tā veiksmīgi izveidoto sadarbības tīklu. Pārējiem projektiem ir neliela starpniecības centralitāte, tomēr katrs no tiem ir analizējams, lai noskaidrotu to efektivitātes iemeslus, tomēr no tik neliela tīkla secinājumus izdarīt ir sarežģīti.

Novērojams, ka centriem ar starpniecības centralitāti ir augstāka sadarbība ar vairākiem citiem centriem tīklā, līdz ar to var secināt, ka programmā iespējamā sadarbība un informācijas aprīte būtu nodrošināta, ja projektiem veidotos sadarbība savā starpā. Jāņem vērā, ka šeit pētīta sadarbība finansiālā aspektā, tomēr arī šāda veida saites pastiprina informāciju un zināšanu izplatīšanos tīklā.

Tuvuma (*closeness*) centralitāte tīklā kā atšķirīga parādās tikai diviem projektu pieteicējiem, jo tā ir lielāka par 1 (no 1,436 līdz 1,563). Šī centralitāte, līdzīgi kā starpniecība, parāda ietekmīgākos centrus tīklā. M. Nūmens uzskata, ka tās izmantojums nav iespējams, ja ir ļoti neliela tās starpība.³⁷⁴ Viens no centriem ar augstu tuvuma centralitāti ir tas pats, kura starpniecības centrālitate ir 70 un uz to attiecināmi 3 projekti, bet uz vēl vienu attiecināmi 2 projekti, savukārt projekts, kuram ar vienu projektu bija augsta blīvuma centralitāte, ir arī projekts ar augstu tuvuma centralitāti, tātad vēlreiz tiek norādīts, ka šis projekts ir plašākas izpētes vērts.

---

³⁷² Gephi.

³⁷³ Newman, P.283-288.

³⁷⁴ Turpat, P.277.,278.

Secinājums, ka tīkla struktūra programmai „Rīga 2014” ir atšķirīga no tradicionālas izpratnes par tīkla uzbūvi, kur visām virsotnēm nav iespējams veidot savstarpējās saites, jo tīkla struktūra koncentrējas ap centriem jeb programmas projektu pieteicējiem un tādā veidā ierobežo datu apjomu. Tādā veidā iespējams analizēt projektu pieteicēju vai atsevišķos gadījumos projektu (kad projekta pieteicējam ir tikai viens projekts) īpašības un secināt, kuri projekti ir ietekmīgāki un veido vairāk sadarbību, kuru identificēšanas veidi ir būtiski, tāpēc nākamajās sadaļās tiks analizēti. Struktūra ļauj novērtēt stipros un vājos posmus tīklā, kurus nepieciešams attīstīt, tomēr šajā tīklā iekļauti daudzi tikko iesākušies projekti ar maz saitēm, tāpēc nevar secināt, ka kāds no tiem ir vājais posms. Sociālā tīkla struktūras analizē vērtīga iezīme ir iespēja veikt atkārtotu pētījumu un salīdzināt projektu attīstības dinamiku.

4.4.3. Tīkla virsotņu grupēšana un kategoriju analīze

Tīklā struktūrā esošās virsotnes ir iespējams dažādi grupēt pēc krāsām, lai varētu tās analizēt no dažādiem aspektiem, kā tas redzams 5., 6., 8. un 9. tīklā. Šo tīklu virsotnes attēlotas atbilstoši to kopējās saņemtās summas lielumiem, bet projektu pieteicēji izcelti ar lielāku izmēru un uz tiem nav attiecināma summas proporcija.

Projektu virsotnes grupētas pēc **kategorijām** un **apakškategorijām**, kuru veidošana redzama 9. pielikumā. Tīkla veidošanas procesā tika secināts, ka tajā ir par maz virsotņu, lai būtu iespējams to uzskatāmi dalīt pa apakškategorijām, kā redzams 6. tīklā, tāpēc analīze pamatā balstīta uz kategoriju dalījumu 5. tīklā, ņemot vērā, ka iespējams noskaidrot arī apakškategoriju atspoguļojumu tīkla paplašināšanās gadījumā.

Tīkla virsotnes pēc kategorijām iedalās: 217 *tautsaimniecības sektora pārstāvji* (43,4%); 173 *kultūras sektora pārstāvji* (34,6%); 59 *projektu vadība un nodrošināšana* (11,8%); 31 *projektu pieteicēji* (6,2%); 19 *akadēmiskais personāls un pētnieki* (3,8%); *nodokļi* (0,2%).

Visvairāk ienākošo saišu ir **tautsaimniecības sektora** sekojošām virsotnēm: benzīns (6), arhīva pakalpojumi (5), aviokompānija 1 (4), sakaru pakalpojumi 1 (4), sakaru pakalpojumi 2 (4), IT pakalpojumi (4), transporta pakalpojumi (4), grāmatvedības pakalpojumi (3), taksometru pakalpojumi (3). Kultūra sektorā ienākošo saišu visvairāk ir vienam autoram (3), savukārt pārējiem nav vairāk par 2 saitēm. Var secināt, ka tautsaimniecības sektoru pārstāvji programmas tīklā aizņem vairāk vietas nekā kultūras sektora pārstāvji. Ņemot vērā, ka programmas mērķos izmantotie atslēgvārdi ir dažādu līmeņu saskarsmes, kultūras, izglītības un tautsaimniecības sadarbība, kā arī tā vērsta uz pilsētvides attīstību un dzīves kvalitātes uzlabošanu, tad šāds tautsaimniecības sektora īpatsvars

programmas tīklā varētu liecināt par minēto mērķu izpildi. Tam būtu nepieciešams pilnīgs tīkls un papildinoša novērtēšanas metodoloģija, kura ļautu noskaidrot programmas ietekmi uz svarīgākajām tautsaimniecības virsotnēm tīklā.

Savukārt **kultūras sektora** procentuāli mazākais īpatsvars tīklā, salīdzinot ar tautsaimniecību, var norādīt uz programmas koncentrēšanos to mērķu izpildei, kas saistīti ar kopējo pilsētvides attīstību, kas ietver ekonomisko ieguvumu no kultūras pasākumiem, kamēr tādi atslēgvārdi kā radošums un iniciatīvas, kas var būt pieskaitāmi pie kultūras sociālās ietekmes, tiek mazāk veicināti. Piemēram, 6. tīklā un 9. pielikumā redzams, ka kultūras sektorā šobrīd divās tematiskajās līnijās trūkst tāda kultūras joma kā arhitektūra, kā arī ļoti maz mūziķu. Šobrīd nevar izdarīt secinājumu, ka programmā trūkst mūziķu, jo izveidotais tīkls ir salīdzinoši neliels un ir zināms, ka programmā paredzēti plaša mēroga mūzikas pasākumi, piemēram, Pasaules koru olimpiāde³⁷⁵, tomēr tas parāda tendenci, ka projektos lielāks īpatsvars ir skatuves mākslas un kino, vizuālās mākslas un fotogrāfijas, kā arī literatūras nozares pārstāvjiem. Pilnīgāka tīkla novērtēšanas gadījumā var novērtēt, kādās kultūras nozarēs nepieciešams veicināt jaunas iniciatīvas un ideju izplatību, aicinot veidot papildus projektus.

Projektu vadītāji un nodrošinātāji aizņem nedaudz vairāk kā desmito daļu no tīkla virsotnēm. Būtiskus secinājumus no tā izdarīt nevar, jo programma veidojas no daudziem projektiem, kur katram ir projekta vadītāji, īstenotāji un dažādi tā darbības nodrošinātāji, piemēram, koncepciju izstrādātāji, pasākumu veidotāji, kuratori, bez kuru darbības projekti nebūtu iespējami. Šie dati noder kā apstiprinājums, ka kultūras projektu izveide nav iespējama tikai ar kultūras radošo sektoru pārstāvjiem, bet ir nepieciešams arī projekta vadības un atbalstošais personāls.

Akadēmiskais personāls un pētnieki projektā aizņem nelielu daļu un identificējami 6 projektos, tomēr sākotnējā pētījuma izstrādē netika paredzēta šādas kategorijas parādīšanās, tāpēc to esamība tīklā ļauj izdarīt secinājumus, ka kultūras projektu izstrādē tiek izmantoti vērā arī akadēmiskais personāls un dažādi pētnieki. Novērots, ka tie izmantoti dažādu pasākumu koncepcijas un pamatojuma izveidē, kā arī daļa no tiem iesaistījušies projektos kā lektori un konferences dalībnieki. Akadēmiskā personāla parādīšanās tīklā varētu liecināt par mērķu izpildi, kas saistīti ar sadarbību starp kultūru, izglītību un tautsaimniecību.

Nodokļi šajos tīklos netiek parādīti, uzskatāmu nodokļu spēku var redzēt 2. tīklā. Tas ļauj secināt, ka ar nodokļiem programmas projekti pašvaldībā un valsts budžetā atgriež tajos ieguldīto naudu un nonāk kopējā valsts ekonomikā.

---

³⁷⁵ Rīga 2014. *Pasaules koru olimpiāde*.

Kategoriju ekonomisko ieguvumu no programmas projektiem raksturo **virsoņņu kopsummas**, ko tās ieguvušas no kopējā maksājumu skaita. Konfidencialitātes dēļ summas sadalītas 6 grupās (*3.pielikums*). Kultūras sektoram pieder virsoņnes ar trīs lielākajām kopsummām, no kurām divas atrodas ārzemēs un nedod tiešu ieguldījumu Latvijas ekonomikā, bet viena virsoņne ir māksliniecisko risinājumu nodrošināšanas uzņēmums un dot lielu ekonomisko piensumu kultūras industrijā un ekonomikā kopumā. Tautsaimniecības sektorā līdzvērtīgas grupas summas saņēmušas divas kompānijas, kas nodrošina aparatūru, un aviokompānija. Nodokļi arī pieskaitāmi šīs summas grupai. Viens uzņēmums, kurš nodrošinājis ar lektora uzstāšanos un iekļauts pie akadēmiskā personāla un pētniekiem, arī saņēmis līdzvērtīgu summu, tomēr nevar secināt, ka programma tādā veicinājusi zinātņi un pētniecību, jo, kā norādīts atskaitēs, lektoram nav līgums par pētniecības veikšanu, bet gan publisku uzstāšanos. Nedaudz mazākas grupas summas saņēmuši divi producenti, autors, mākslinieks, kurators no kultūras sektora, kā arī viens projekta vadītājs, savukārt no tautsaimniecības līdzvērtīgas summas saņēmusi firma, kas nodrošina ar tehniku, viesnīca un transporta pakalpojumi.

Analizējot tīkla virsoņnes, kas saņēmušas vislielāko summu jeb kuru saitēm ir vislielākais svārs, redzams, ka kultūras sektoram ir lielāks ekonomiskais ieguvums nekā tautsaimniecības sektoram, tomēr šāds apgalvojums parāda tikai tendences, kas var būt lielāko summu saņēmeņji, jo neņem vērā pārējās virsoņnes, kas tīklā saņēmušas mazākas summas. Šādi aprēķini tālāk nav veikti, jo tam būtu nepieciešama atbilstoša ekonomiska analīze, kas ļāutu izvērtēt tīkla ekonomisko devumu, tāpēc var secināt, ka sociālo tīklu analīzes pieeja ļauj identificēt ekonomiski nozīmīgākos punktus, pēc kuriem var izdarīt secinājumus par tālākām novērtēšanas metodēm, kas ļāutu izpētīt ekonomisko ietekmi.

Tīklu var grupēt arī pēc citiem parametriem, kas piefiksēti datu vākšanas laikā. Viena no iespējām ir virsoņņu grupēšana pēc **juridiskā statusa** (*10.tīkls*), kura dalījums ņemts no projektu pieteicēju līgumos dotajiem statusiem, kas atšifrēti *3.pielikumā*. Tīklā ir virsoņnes ar šādu statusu: 239 individuālas personas (47,8%); 212 (42,4%) privātuzņēmēji, 21 (4,2%) nodibinājumi un biedrības, 16 (3,2%) valsts institūcijas, 1 (0,2%) pašvaldību institūcijas. Var secināt, ka tīklā līdzīgās proporcijās ir individuālas personas un privātuzņēmēji, bet ļoti maz iesaistītas valsts institūcijas.

Analīzē jāņem vērā, ka saites veidojas no naudas plūsmām, līdz ar to valsts institūciju iesaiste var būt citādāk izpētāma. Piemēram, var izdalīt atsevišķi projektu pieteicēju (31) juridisko statusu, kas ir: 15 biedrības, 8 valsts institūcijas, 6 privātuzņēmumi, 1 pašvaldību institūcija un 1 projektam ir dažādi un vēl neidentificējami pieteicēji. Tas ļauj secināt, ka ļoti liela interese par projektiem ir bijusi biedrībām un nedaudz mazāk valsts institūcijām, pie

kurām pieskaitāmi muzeji, valsts teātri, augstākās izglītības iestādes un citas institūcijas. Savukārt privātuzņēmēji projektus pieteikuši daudz mazāk, un uz sarežģījumiem norāda viens piemērs tīklā, kad projektu pieteikusi biedrība, kura projekta virsotnēs kā saņēmējs parādās privātuzņēmējs ar tādu pašu nosaukumu un juridisko adresi, tikai izmainītu juridisko statusu. Secinājums, ka šis grupējums ir noderīgs, tomēr tam nav obligāti nepieciešams tīkls, jo šāda informācija ir nolasāma arī no citā veidā apkopotiem datiem.

Grupēšana pēc **valstspiederības** 8.tīklā parāda, ka programma „Rīga 2014” sadarbību veicina arī ar ārvalstu pārstāvjiem. No visām virsotnēm 445 (89%) ir Latvijā reģistrētas, par ko liecina identifikācijas kodi (reģistrācijas numurs, personas kods) un cita norādošā informācija atskaitēs, savukārt kā ārvalstu pārstāvji identificējamās 55 (11%) virsotnes. Ārvalstu sadarbības partneri pārsvarā ir kultūras sektora darbinieki – tulkotājs, autors, mākslinieks, fotogrāfs, teātra speciālisti, režisors, arī lektors un pētnieks, kuri pārsvarā braukuši uz šejieni un saistīti ar viesnīcu izmaksām. Savukārt visbiežāk ārzemēs izmantotas tieši viesnīcas, transporta pakalpojumi, arī tehnika un filmu studija, kas saistīts ar Latvijā esošo profesionāļu pieredzes braucieniem. Pārsvarā kā virsotni raksturojoša valsts novērota Krievija, Vācija, tomēr ne vienmēr no atskaitēm iespējams identificēt valstspiederību, tāpēc precīzāka tīkla izveide ar sadalījumu pa konkrētām valstīm nozīmē papildu datu avotu nepieciešamību. Ārvalstu partneru identificēšana parāda, ka to skaits ir vairāk nekā desmitā daļa no programmas „Rīga 2014” sadarbības saitēm, kas var tikt uzskatīts par procentuāli lielu skaitu, tomēr, atsaucoties uz programmas mērķiem, tie nosaka, ka jāveicina sadarbība arī Eiropas līmenī,³⁷⁶ līdz ar to mērījums parāda, kādā mērā šis mērķis ir īstenots.

Kategoriju veidošana palīdz veidot argumentāciju par dažādu grupu līdzdalību, dažādu līmeņu saskarsmes un sadarbības veidošanu programmas ietvaros. Var secināt, ka kategoriju veidošana tīklā programmas „Rīga 2014” novērtēšanas gadījumā ir viens no lielākajiem ieguvumiem, jo tas ļauj noskaidrot programmā iesaistīto aktoru piederību un īpašības, kas parāda ietekmes plašumu. Sociālo tīklu analīze programmas vidējā termiņa novērtēšanā ļauj identificēt trūkstošos posmus jeb tīkla dalībniekus no konkrētām kategorijām, lai programmas vadība varētu veikt nepieciešamās darbības to pilnveidei, un pēc tam atkārtotā novērtēšanā iespējams secināt, vai programma ir īstenojusi nepieciešamos uzlabojumus un kāda ir tās attīstība.

Kategoriju veidošana parāda, kādā mērā tīklā iesaistīti tautsaimniecības sektora pārstāvji, kas ļauj izdarīt secinājumus par programmas ekonomisko ietekmi, tomēr precīzākam ekonomiskās ietekmes novērtējumam nepieciešama kāda papildinošā metode,

---

³⁷⁶ Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*.

tāpēc var secināt, ka sociālo tīklu analīze ekonomiskās ietekmes novērtēšanā ir kā norādoša pieeja.

Savukārt kultūras sektora dalījums parāda programmas sociālo kapitālu, kas īsteno tās projektos ietilpstošās aktivitātes, un ļauj izdarīt secinājumus par programmas sociālo ietekmi, kas programmas definētajos mērķos nozīmē radošuma un ideju izplatību, sadarbību, līdzdalību un citas monetārā izteiksmē nekvantificējamās lietas, ar ko savā starpā apmainās un rada dažādu projektu dalībnieki. Tīkls parāda struktūru, pa kuru virzās šīs netveramās lietas un kas ir tie tīkla dalībnieki, kas tīklā palīdz izplatīties radošumam, idejām, zināšanām un citai informācijai. Šajā aspektā ļoti būtiski ir identificēt tos aktorus, kas tīklā ir citu virsotņu saistītāji un savieno atsevišķus projektus vienotā programmā.

4.4.4. Sadarbības saišu novērtēšana

Iepriekš noskaidrots, ka uz uzstādīto programmas mērķu pamata iespējams veidot tīkla struktūru, jo tajos uzsvērtā dažādu līmeņu sadarbība un saikņu veidošana.

Tāpēc sociālo tīklu analīzē viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir tīkla struktūras saistītāju identificēšana, respektīvi, jānoskaidro, kas ir tās virsotnes, kuras saista vairākus projektus un to pieteicējus. Analīzei izmantots *2.un 3.tīkls*. Rezultātā iegūtas 39 dažādu kategoriju virsotnes un 5 projektu pieteicēju saites, kas savieno projektus tīklā.

Tīklu saista 39 dažādu kategoriju virsotnes. No tām 23 ir piederīgas tautsaimniecības sektoram, 11 kultūras sektoram, 3 projektu vadītājiem, 1 akadēmiskajam personālam un pētniekiem un 1 apzīmē nodokļus. Jau minēts, ka nodokļi šajā kontekstā nav svarīgi, jo tie saistītu jebkuru šāda veida tīklu.

Tautsaimniecības sektorā projektu saistītāji ir tādi visiem izmantojami pakalpojumi kā transports - aviokompānijas, taksometri, benzīns, sabiedriskā transporta un vilciena biļetes, dažādi sakaru pakalpojumi, ēdināšanas un viesnīcas pakalpojumi, bankas pakalpojumi, dažādu materiālu iegādes vietas, piemēram, kancelejas preču veikals, kā arī grāmatvedības un IT pakalpojumi. Tikai divas virsotnes no tautsaimniecības sektora var identificēt kā īpašu kultūras un pārējā tautsaimniecības sektora sadarbību, jo tie ir uzņēmumi, kas nodrošina tehniku skatuves mākslas un kino nozarē, un tie saista projektus, kuros iesaistītie pieskaitāmi šai jomai. Šis ir veiksmīgas sadarbības piemērs starp tautsaimniecību un kultūras nozari, jo parāda kultūras ekonomiskās ietekmes izplatības tīklu, kurā veidojas multiplikatorais efekts, kad netieši tiek veicināti efekti no patērēšanas konkrētā ekonomikas zonā, un šajā gadījumā no tā, ko sektors iegādājas kā labumus no vietējiem, kas savukārt palielina savus

ienākumus.³⁷⁷ Palielinot šādus veiksmīgus sadarbības gadījumus, iespējams izveidot tīklu, kurš veicinātu programmas pieņemtos mērķus uzlabot kultūras un tautsaimniecības nozaru sadarbību, pilsētvides attīstību un dzīves kvalitāti pilsētā kopumā.

Kultūras sektorā projektus saista visas tā nedefinētās apakš kategorijas, izņemot mūziku. Trīs projektus saista literatūras nozares pārstāvis jeb autors, kurš ir vienīgais sektora pārstāvis, kurš saista vairāk nekā divus projektus. Visvairāk projektus saista skatuves mākslas un kino jomas pārstāvji, kas ir producenti, scenogrāfi, divi filmas tehniskie veidotāji un filmu studija, bet to var pamatot ar procentuāli lielo šīs apakš kategorijas virsotņu skaitu un projektu skaitu programmā, kuri saistīti ar filmu veidošanu, kas turklāt ir laikietilpīgs process, tāpēc var pieņemt, ka šiem projektiem sadarbība tīkla ietvaros sākusies ātrāk nekā citiem projektiem. Literatūras jomā ir trīs projektu saistītāji – 2 autori un viena izdevniecība, kuras ievietošana kultūras jomā var būt diskutabla, jo tā nodarbojas arī ar kancelejas preču tirgošanu. Projektus saista arī divas foto studijas un viens dizaina uzņēmums. No 11 projektu saistītājiem gandrīz puse jeb 5 ir uzņēmumi, nevis individuāli kultūras nozares pārstāvji, kur reprezentatīvāks programmas tīkls tās beigās ļautu secināt, vai tā ietvērusi vairāk individuālu kultūras darbinieku vai arī uzņēmumus, kas varētu liecināt par radošas vides veicināšanu sadarbībā ar kultūras un radošo industriju uzņēmumiem vai arī koncentrēšanos uz atsevišķiem kultūras nozares profesionāļiem.

Projektu sadarbību veicina trīs **projektu vadības un nodrošināšanas** pārstāvji, kas ir projektu īstenotājs, projekta koncepcijas izstrādātājs un kurators. Pilnīgs programmas tīkls varētu parādīt, cik lielā mērā projektos iesaistīti tie paši projektu vadītāji, tādā veidā tiktu novērtēts projektu vadītāju un veidotāju sadarbības tīkls, jo dažādu indivīdu iekļaušana tīklā varētu liecināt par radošumu un ideju dažādību, bet vienu un to pašu izmantošana vairākos projektos veidotu šaurāku sadarbības tīklu, bet tajā pašā reizē veicinātu zināšanu un pieredzes apmaiņu, kas varētu uzlabot projektu pienesumu kopējā programmā.

Vienīgais **akadēmiskā personāla un pētniecības** pārstāvis, kurš saista divus projektus, ir vēsturnieks, kas var būt pamatojams ar Brīvības ielas tematiskās līnijas specifiku saistībā ar vēsturi. Pilnīgs programmas tīkls ļautu novērtēt iesaistīto akadēmisko vidi un pētniekus projektu izpētē un veidošanā, un varētu secināt, vai sadarbība ar tiem veidota plašāka vai arī izmantots neliels ekspertu skaits.

Projektu pieteicēji savā starpā saistīti ar piecām saitēm jeb pieci projektu pieteicēji saņēmuši naudu no citiem projektu pieteicējiem, bet šo saišu veidotāji ir bijuši trīs, jo divi pieteicēji veidojuši saites ar diviem citiem projektu pieteicējiem. Ieguvums no tīkla analīzes ir iespēja identificēt šādus savstarpēji saistītus projektus un izdarīt pieņēmumu, ka tīkla

---

³⁷⁷ Reeves, P.43.

struktūra veicina to sadarbību. Šādu finansiālu saistību plašāku ietekmi būtu nepieciešams noskaidrot ar kādu citu metodi, kas parādītu, vai saistība ir ietekmējušas projektu sadarbību arī kā citādi, ne vien naudas apmaiņas procesā.

Sociālo tīklu analīze var novērtēt, kuri ir tie aktori, kas tīklā veicina tādu mērķu izpildi kā kultūras, izglītības un tautsaimniecības sadarbība un dažādu līmeņu saskarsme. Ņemot vērā, ka programmas mērķi balstīti sadarbības veicināšanā, tad būtu jāņem vērā, lai šī sadarbība nav saites ar ikdienā visiem pieejamiem pakalpojumi, bet veidotu stabilāku sadarbības tīklu starp kultūras nozari un tautsaimniecību nākotnē, tādā veidā ļaujot veidot argumentus par tieši kultūras sektora ekonomisko pienesumu un ietekmi.

Tīklu analīze palīdz novērtēt, kāda ir sadarbība iekšēji starp kultūras sektora dalībniekiem un dažādām nozarēm. Šobrīd programmas tīklā redzams, ka projektus vairāk saista tautsaimniecības nozarē visiem pieejamie ikdienas pakalpojumi, tāpēc spēcīgāka sadarbības radīšana starp projektiem un tajos iesaistītajiem veicinātu radošuma un iniciatīvu izplatību, kā arī saliedētu kultūras nozari kopumā, radot priekšstatu par programmu kā par kultūru vienojošu elementu, nevis dažādu savstarpēji neatkarīgu projektu kopumu.

4.5. Sociālo tīklu analīzes ieguldījums programmas mērķu izpildes novērtēšanā

Novērtēšana ar sociālo tīklu analīzi veikta, atsaucoties uz programmas izvirzītajiem mērķiem. Tika pieņemts, ka ar analīzes palīdzību iespējams identificēt sekojošus mērķus: *dažādu līmeņu saskarsmes; kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbība; sociālais kapitāls; līdzdalība; pilsētvides attīstība; dzīves kvalitāte; radošums un iniciatīvas.*³⁷⁸

Noskaidrots, ka sociālo tīklu analīzes lielākais ieguldījums mērķu īstenošanas novērtēšanā ir tīkla struktūras spēja vizuāli uzskatāmi parādīt tādas mērķus kā saskarsme un sadarbība, jo tīkls sastāv no programmā iesaistītajiem un to savstarpējām saitēm, līdz ar to sadarbības plašuma un apmēra noteikšanā sociālo tīklu analīze ir labākā iespējamā pieeja novērtēšanā.

Sociālā tīkla veidošanas procesā iespējams izmantot dažādas tīkla virsotņu īpašības, kas ļauj tās grupēt un veidot kategorijas. Analīzē tas ļauj noskaidrot, kas ir *dažādās līmeņa saskarsmes*, kas īstenotas programmas ietvaros, tomēr jāņem vērā, ka tīkla elementu izvēle ietekme to, ka dažādās līmeņu saskarsmes attiecināmas tikai uz projekta īstenošanas procesu, tāpēc netiek ņemtas vērā citu veidu saskarsmes, kas, piemēram, attiecināmas uz programmas pasākumu apmeklētājiem, jo viņi šajā tīklā neparādās.

³⁷⁸ Rīga 2014. *Programmas Rīga 2014 mērķi.*

Tīkla virsotņu kategoriju veidošana palīdz noskaidrot, kādā mērā un cik plaši īsteno *kultūras, izglītības un tautsaimniecības nozaru sadarbība*. Kultūras un izglītības nozares sadarbība tīklā parādās nedaudz, ja tiek pieļauts, ka izglītības nozari pārstāv akadēmiskais personāls. Secināts, ka tautsaimniecības nozares pārstāvji projektos parādās vairāk nekā kultūras pārstāvji, kas gan pamatojams ar virsotņu izvēlēm, kur ietilpst projekta aktivitāšu īstenošanai nepieciešami pakalpojumi un preces, kurus var iegūt no tautsaimniecības sektora, līdz ar to programma veicina kultūras nozares sadarbību ar tautsaimniecību pietiekamā apmērā. Tas ļauj arī secināt, ka kultūras nozare nav savrupa, un, kā redzams *3.tīklā*, tās pastāvēšana kā vienotam veselumam bez tautsaimniecības sektora ir grūti īstenojama, jo tad būtu jāveicina kultūras sektora savstarpēja sadarbība, un šajā tīklā tautsaimniecības sektora pārstāvji ir tie, kas veicina programmas projektu savstarpējo sadarbību.

Tīkla virsotņu īpašību noteikšana un kategoriju veidošana palīdz noskaidrot, kāds ir programmas *sociālā kapitāla* raksturojums un kas iesaistīti projektu īstenošanā, parādot *līdzdalības* mērķa īstenošanu. Piemēram, parādās, ka kultūras sektora apakškategorijs vislielākais pārstāvju skaits ir no skatuves mākslas un kino nozares un parādās daudzi vienu profesiju vai uzņēmumu pārstāvji, kā vairāki operatori, producenti, filmu veidotāji un tamlīdzīgi, tātad var secināt, ka programmai ir bijis pietiekami plašs sociālais kapitāls saistībā ar šo nozari un dažādi nozaru pārstāvji ir gatavi līdzdarboties programmas īstenošanā. Tomēr šo mērķu izpildes identificēšanai būtu nepieciešams plašāks to definīcijas pētījums un metode, jo jāņem vērā, ka iepriekš minētais attiecināms tikai uz tiem, kas iesaistīti projektu izveidē un īstenošanā.

Sociālo tīklu analīze tādu mērķu īstenošanu kā *pilsētvides attīstība* un *dzīves kvalitāte* nevar argumentēt ar kvantitatīvu ekonomisko analīzi, jo šajā gadījumā tikai programmas specifiskas dēļ par saitēm izvēlētas naudas plūsmas un arī to novērtēšana prasa papildus analīzi, tomēr tā veido argumentāciju par programmas ietekmi uz tautsaimniecību, jo parāda, ka ļoti plašs sadarbības partneru skaits atrodas tieši tautsaimniecības sektorā, līdz ar to programmai ir liela ekonomiskā ietekme.

Tādu grūti izmērāmu mērķu kā *radošums* un *iniciatīvas* novērtēšanā sociālo tīklu analīze var noderēt, norādot uz to struktūru, pa kuru iespējams izplatīties radošumam, iniciatīvām, jaunām idejām un citām kultūru veidojošām netveramām lietām, kuras būtu grūti nomērīt ar jebkuru metodi un kuru problemātika jau tika analizēta darba 1.un 3.nodaļā saistībā ar kultūras novērtēšanas problemātiku. Tomēr sociālais tīkls ir pielietojams, lai argumentētu, ka radošums un iniciatīvas nāk no pietiekama skaita dažādu kultūras nozaru pārstāvjiem un ka programma nav balstīta tikai dažos entuziastos, bet plašā kultūras nozares profesionāļu kopumā.

4.6. Argumentācija sociālo tīklu analīzes izmantojumam kultūras ietekmes pētījumā

Secinājumi par programmas „Rīga 2014” ietekmes novērtēšanu ar sociālo tīklu analīzi parāda, ka tā kultūras ietekmes novērtēšanā dod vairākus būtiskus ieguvumus:

- Tīkls dod vizuālu priekšstatu par kultūras pasākuma, organizācijas, projekta vai programmas uzbūvi, un, izceļot nepieciešamos elementus, var darboties kā arguments dažādos jautājumos.
- Ar tīkla struktūru var parādīt kultūras pasākumā iesaistītos, to apmēru un to savstarpējās saites, kas ļauj argumentēt par tajā nodarbināto vai aktivitāšu īstenošanā iesaistīto apmēru un to pienesumu kopējai tautsaimniecības labklājībai.
- Izmantojot virsotņu īpašības, iespējams veidot iesaistīto kategorijas un grupēt tos pēc nepieciešamajiem parametriem, kas ļauj novērtēt stipros un vājos punktus tīklā un to, kas trūkst veiksmīgai mērķu izpildei vai arī kas ir tie, kas ļāvuši veiksmīgi sasniegt nodefinētos mērķus.
- Tīklā var novērtēt, kuri iesaistītie veido sadarbības saites tīklā un, izmantojot virsotņu īpašības, secināt, starp kuriem dalībniekiem nepieciešams veicināt sadarbību, kas varētu labāk palīdzēt mērķu īstenošanā.
- Atkarībā no tīkla elementu izvēles, ir iespējams secināt, vai kultūras nozarei veidojas sadarbība ar citām nozarēm, kas ļauj argumentēt par tās plašāku ietekmi un nepieciešamību, jo tā nav autonoma nozare, kas pastāv neatkarīgi no citām, bet veicina sadarbību ar citām nozarēm, tā radot sociālo un ekonomisko pienesumu šīm nozarēm un valstī kopumā.
- Tīkls parāda, pa kādiem tīkliem izplatās tādi kvantitatīvi netverami un kultūrā nepieciešami jēdzieni kā radošums, idejas un iniciatīvas, kuras, saistot ar attiecīgām teorijām, parādītu kultūras un tās aktivitāšu plašo sociālo ietekmi.
- Ar sociālo tīklu analīzi iespējams veikt atkārtotu pētījumu un novērtēt, kāda ir kultūras pasākuma, organizācijas, projekta vai programmas ietekmes attīstība.
- Sociālo tīklu analīzi kultūras ietekmes novērtēšanā var izmantot kā norādošu pieeju, jo tā parāda tīkla struktūrā svarīgākos elementus un sadarbības, ko citādi nebūtu iespējams ieraudzīt, un tas ļauj izdarīt secinājumus par tālāku metožu nepieciešamību jautājumos saistībā ar konkrētu problemātiku, uz ko norādījis sociālais tīkls.

NOBEIGUMS

Darba ievadā par pamatproblēmu izvirzīta nepieciešamība pēc specifisku metodoloģiju piemērošanas kultūras ietekmes mērīšanai, kuras ietvertu gan ekonomisko, gan sociālo ietekmi. Problēma saistīta ar vairākiem pētnieciskajiem jautājumiem, kuru atrisināšanai izvirzīti atbilstoši darba uzdevumi un noskaidroti četrās nodaļās.

Darba 1.nodaļā tika analizēta kultūras ietekmes jēdziena izpratne un problemātika un noskaidrots, ka kultūras ietekmes novērtēšanā veidojušies divi atzari, kas pēta ekonomisko un sociālo ietekmi, bet joprojām trūkst metodes, kas apvienotu abas ietekmes. Vairāki pētnieki norādīja, ka kultūras ietekmē svarīgs ir tīklošanās process, kuru nepieciešams pētīt, lai noskaidrotu kultūras ekonomiskos un sociālos efektus, tāpēc tika pieņemts, ka sociālo tīklu analīze varētu būt piemērota metode kultūras ietekmes novērtēšanai.

Sociālo tīklu analīzes iespējas un instrumenti tika apkopoti 2.nodaļā un noskaidrots, ka, pateicoties arvien pieaugošajam programmatūru skaitam un speciālistiem, kas pilnveido šo pieeju, tai ir daudz instrumentu, kas būtiski atšķiras no citās metodēs pieejamiem, tāpēc tā var ietekmes novērtēšanā dot secinājumus, kurus nebūtu iespējams iegūt ar citu metožu palīdzību.

Sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējas kultūras ietekmes novērtēšanas pētījumos tika pētītas 3.nodaļā un secināts, ka ideja par sociālo tīklu analīzes izmantojumu kultūras ietekmes novērtēšanas pētījumos ir novatora un parādījusies pēdējos gados, tikai daži autori ir rakstījuši par to un ir ļoti maz empīrisku piemēru, tāpēc darbā izmantoti ietekmes novērtēšanas pētījumi arī no citām jomām, kurus iespējams attiecināt uz kultūras nozari. Nodaļā noskaidrots, ka sociālo tīklu analīzei ir potenciāls un iespējas dot tādus secinājumus, kurus nevar iegūt no citām metodēm kultūras ietekmes novērtēšanā.

Sociālo tīklu analīzes izmantojums kultūras ietekmes novērtēšanā empīriski pārbaudīts 4.nodaļā, izmantojot Eiropas Kultūras galvaspilsētas programmu „Rīga 2014”. Ņemot vērā, ka programma vēl nav beigusies un datu apjoma dēļ tika izvēlēta tikai daļa projektu jeb divas tematiskās līnijas no sešām, piemērs nav reprezentatīvs programmas tīkla struktūras atspoguļojums, bet metodoloģisks piemērs sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējām kultūras ietekmes novērtēšanā, parādot tendences, kāds varētu izskatīties programmas tīkls tās beigās un kādi varētu būt novērtēšanas secinājumi.

Programmas „Rīga 2014” tīkls veidots no projektu pieteicējiem un to sadarbības partneriem, bet kā to saites izmantotas naudas plūsmas. Par katru dalībnieku tika vākti plašāki dati, lai varētu veidot dažādus tīklus, kas paplašinātu to analīzi. Rezultātā tikai iegūti 10 tīkla piemēri, kuros izcelti atšķirīgi atribūti un tādā veidā paplašināti novērtēšanas secinājumi.

Darba noslēgumā izdarīti secinājumi par sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējām kultūras ietekmes pētniecībā, izmantojot programmas „Rīga 2014” piemēru. Novērtēšana veikta, atsaucoties uz izvēlētajiem programmas mērķiem, un noskaidrots, ka definēto mērķu *sadarbības, saskarsmes, līdzdalības, sociālais kapitāls, pilsētvides attīstības, dzīves kvalitātes, radošuma un iniciatīvu* īstenošanu iespējams izpētīt ar sociālo tīklu palīdzību.

Secināts, ka tīklu novērtēšana norāda gan uz sociālo, gan ekonomisko ietekmi. Grupējot dažādas tīkla virsotnes un to īpašības, var analizēt, kuri sektori iesaistīti tīklā un kāda ir to sadarbība, kas ļauj norādīt uz kultūras ekonomisko ietekmi. Savukārt par tīkla sociālo ietekmi ļauj secināt tā sadarbības saites, īpaši kultūras sektora iekšienē tās parāda, pa kādiem kanāliem virzās tādi kultūrai piederoši jēdzieni kā radošums un jaunas idejas.

Sociālo tīklu analīze parāda tādus rezultātus, kādi nebūtu iespējami ar citu metožu palīdzību, tomēr ar to nevar kvantitatīvi raksturot, piemēram, ekonomiskās ietekmes plašumu. Būtisks secinājums par sociālo tīklu analīzi ir tas, ka tā ļauj identificēt problēmjautājumus tīklā un pielāgot tiem citas metodes, tādā veidā tā darbojas arī kā norādoša pieeja.

Var secināt, ka darba galvenie pētnieciskie jautājumi, kāda ir kultūras ietekmes empīriskās izpētes specifika un kādā veidā ir iespējams kultūras ietekmes pētījumiem piemērot sociālo tīklu analīzi, ir atbildēti, jo, īstenojot darba mērķi un noskaidrojot kultūras ietekmes izpētes specifiku un sociālo tīklu analīzes izmantošanas iespējas, noskaidrots, ka sociālo tīklu analīzei kā jaunai pieejai ir liels potenciāls kultūras ietekmes novērtēšanā.

Pētījuma gaitā noskaidrojās, ka viens no apstākļiem, kas kavē sociālo tīklu analīzes izmantošanu novērtēšanā, ir pētījumu trūkums, tāpēc vairāk novērtēšanas pētījumu varētu attīstīt šīs pieejas izmantošanu. Kā iespējamās problēmas tīklu analīzes plašākā pielietošanā kultūras ietekmes pētījumos identificētas divas. Pirmkārt, ir specifiskās zināšanas, ko tā prasa, un īpaši sociālo zinātņu jomā pētniekiem var trūkt pieredze par matemātiskajām metodēm, kas nepieciešamas sociālo tīklu analīzē. Otrkārt, sociālo tīklu analīzes datu vākšana ir ļoti laikietilpīgs process, kas var sadārdzināt pētījumu izmaksas, tāpēc pētījumu pasūtītāji var atteikties no šīs pieejas izmantošanas.

Ņemot vērā, ka darba nobeigumā secinātās sociālo tīklu analīzes iespējas kultūras ietekmes novērtēšanā padara to par potenciāli noderīgu un interesantu pieeju kultūras ietekmes novērtēšanā, šis darbs aktualizē nākamo problemātiku, kas saistīta ar sociālo tīklu analīzes pieejas pilnveidošanu kultūras ietekmes pētīšanā, un tas dod plašas darba turpinājuma iespējas. Kā viens no piemēriem tā turpinājumam ir esošā pētījuma turpinājums un analīze, kā sociālie tīkli atkārtotā pētījumā parāda programmas attīstības dinamiku, kā arī iespējams veikt ietekmes novērtējumu citiem kultūras pasākumiem un projektiem, lai sociālo tīklu analīzi kultūras ietekmes novērtēšanā varētu attīstīt ar daudzveidīgiem un atšķirīgiem pētījumiem.

KOPSAVILKUMS

1. Kultūras ietekmes novērtēšanas aktualizēšana ir būtiska, jo var parādīt kultūras nozares plašo pienesumu gan ekonomikā, gan sabiedrībā. Tā darbojas kā lēmumu pieņemšanas instruments politikas veidotājiem, ar kuru pamatot finansējuma nepieciešamību kultūrai, kā arī tā veicina plašākas sabiedrības izpratni par kultūras nepieciešamību. Aktualizējot problēmu, tiek veidota kultūras nozares pārstāvju izpratne par novērtēšanu kā iespēju uzlabot iekšējos procesus.
2. Ietekmes novērtēšana jāveic, atsaucoties uz izvirzītajiem mērķiem, plānotajiem rezultātiem un ieguldītajiem resursiem. Kultūras novērtēšanā nereti grūti atsaukties uz mērķiem un rezultātiem, jo kultūras pasākumu veidotāji, balstoties uz kultūras netveramo vērtību, bieži nespēj nedefinēt skaidrus un saprotamus mērķus, pēc kuriem iespējams veikt ietekmes novērtējumu.
3. Kultūras ietekmes novērtēšanas problemātika saistīta ar vērtību un kvalitātes noteikšanu kultūrā, jo tas atkarīgs no katra cilvēka individuālā pasaules skatījuma un bieži kultūras vērtība tiek saskatīta pašā kultūrā. Līdz ar to trūkst izpratnes par novērtēšanas nepieciešamību no kultūras nozares pārstāvju puses, kas neļauj attīstīt novērtēšanas procesus kultūrā un pilnveidot novērtēšanas metodes.
4. Kultūras ietekmes novērtēšanas vēsturiskajā attīstībā izdalījušies divi virzieni, kā novērtēt kultūru – ekonomiskais un sociālais. Katram virzienam ir atšķirīgas metodes, bet pētnieki uzskata, ka tās nepieciešams pilnveidot un atrast pieeju, kas parādītu gan kultūras ekonomisko, gan sociālo ietekmi.
5. Kultūras sektora dinamiku un virzību iespējams izpētīt ar tīklošanās palīdzību, jo ietver kultūras ekonomisko un sociālo dabu. Tāpēc tiek izvirzīts pieņēmums, ka kultūras ietekmes novērtēšanā iespējams izmantot sociālo tīklu analīzi.
6. Sociālo tīklu analīze ir pētījumu pieeja sociālās zinātnēs un izmantota arī socioloģijā, bet tā balstās tīkla zinātnē un aktualizējusies pēdējās desmitgadēs, pateicoties programmatūras un matemātisko instrumentu attīstībai. Tai nav konceptuālas teorijas, tāpēc to var raksturot kā perspektīvu vai empīrisku stratēģiju, kura iet pagrieztā virzienā no metodoloģijas uz teoriju.
7. Sociālo tīklu analīzes pamatā ir datos balstītas tīkla struktūras izveide, kas sastāv no diviem tīkla elementiem – virsotnēm jeb tīkla dalībniekiem un to savstarpējām saitēm. Iegūto tīklu iespējams analizēt ar dažādiem tīkla analīzes instrumentiem un mēriem, kas ļauj iegūt atšķirīgus rezultātus no tradicionālajām kvantitatīvajām un kvalitatīvajām metodēm.

8. Sociālo tīklu analīzes dati ir atšķirīgi no tradicionālajiem socioloģijas datiem, bet to vākšanas metodes ir tās pašas. Atšķirība no tradicionālajām metodēm, ka sociālo tīklu izveidē nepieciešama speciāla programmatūra, kas ar algoritmu palīdzību izveido tīkla vizualizāciju un piemēro tam dažādu atribūtu raksturojumu un mērus.
9. Sociālo tīklu analīze var tikt izmantota novērtēšanas pētījumā, jo tā fokusējas uz sociālo attiecību struktūru un to elementu saistībām, un analīzes instrumenti ļauj noskaidrot struktūras raksturojumu ar dažādiem tīkla instrumentiem, tā apakšgrupas, atsevišķu dalībnieku raksturojumu un salīdzinājumu ar citiem tīklā, kā arī veikt atkārtotu pētījumu un novērtēt ietekmes attīstības dinamiku.
10. Sociālo tīklu analīzei novērtēšanā var būt vairāki riski. Datu ieguves un atspoguļošanas procesā jāņem vērā ētiskie un privātuma jautājumi, kā arī datu ieguve ir darbietilpīgs process, jo analīzē nedrīkst būt datu iztrūkums, savukārt analīze prasa specifiskas zināšanas, kuras šobrīd pētniekiem trūkst. Līdz ar to ir maz pētījumu par sociālo tīklu analīzi ietekmes novērtēšanā, uz kuriem atsaukties.
11. Sociālo tīklu analīzes izmantošana tieši kultūras ietekmes novērtēšanā ir kļuvusi aktuāla pēdējos gados, un šobrīd trūkst pētījumu un publikāciju par šo pieeju novērtēšanā, tāpēc analizēt tās izmantojumu kultūrā var citu jomu novērtēšanas pētījumu palīdzību. Tas liek secināt, ka sociālo tīklu analīzes izmantojums kultūras ietekmes novērtēšanā ir novatora pieeja un katrs jauns pētījums noder tās attīstībai.
12. Sociālo tīklu analīzei kultūras ietekmes novērtēšanā ir potenciāls, jo tā ietver ideju par tīkliem, pa kuriem izplatās tai nepieciešamās jaunās idejas un radošums, līdz ar to tīkla struktūra var atspoguļot gan sarežģīti izpētāmo sociālo ietekmi, gan ekonomiskās ietekmes attīstību.
13. Sociālo tīklu analīzes izmantojums ietekmes novērtēšanas pētījumā pārbaudīts ar programmas „Rīga 2014” piemēru, kuru var pētīt ar šo pieeju, jo tās plašās aktivitātes un definētie mērķi ir attiecināmi uz tīkla struktūru.
14. Programmas „Rīga 2014” tīkli veidoti no projektu pieteicējiem un to sadarbības partneriem, kuru saistības tiek veidotas ar naudas plūsmu palīdzību jeb maksājot par pakalpojumiem vai precēm, kas nepieciešamas projektu aktivitāšu īstenošanai, tāpēc kā datu ieguves avots izmantotas projektu atskaites.
15. Ņemot vērā programmas „Rīga 2014” aktivitāšu norisi līdz 2014.gada beigām un projektu apjomu, kura dēļ samazināti apskatītie projekti līdz divām tematiskajām līnijām, piemērs nav uzskatāms par reprezentatīvu programmas tīkla struktūras atspoguļojumu, bet ir metodoloģisks piemērs sociālo tīklu analīzes izmantošanai kultūras ietekmes

novērtēšanā, parādot tendences, kāds var izskatīties tīkls programmas beigās un kādi var būt novērtēšanas rezultāti.

16. Sociālo tīklu analīze tika veikta, atbilstoši programmas „Rīga 2014” mērķiem, un noskaidrots, ka sociālo tīklu analīzes lielākais ieguldījums mērķu īstenošanas novērtēšanā ir tīkla struktūras spēja vizuāli parādīt tādas mērķus kā saskarsme un sadarbība, tāpēc to ietekmes novērtēšanā šī ir labākā iespējamā pieeja.
17. Tīkla virsotņu kategoriju veidošana ļauj noskaidrot, cik plaša ir programmas ietekme uz tautsaimniecību. Tautsaimniecības nozares pārstāvju lielais īpatsvars parāda, ka kultūras programmai ir ekonomiskā ietekme uz to, un tas ļauj pētīt šo ietekmi ar citām metodēm.
18. Programmas projektu savstarpējo sadarbību pārsvarā veicina tautsaimniecības sektora pārstāvji, tāpēc var secināt, ka kultūras nozare nav savrupa un tās pastāvēšana kā vienotam veselumam bez tautsaimniecības sektora ir sarežģīti īstenojama.
19. Tīkla struktūra parāda, kas ir tie ceļi, pa kuriem izplatās tādi grūti izmērāmi programmas mērķi kā radošums un iniciatīvas. To var izmanto argumentācijai, ka radošums un iniciatīvas nāk no pietiekama skaita dažādu kultūras nozaru pārstāvjiem un ka programma nav balstīta tikai dažos entuziastos, bet plašā kultūras nozares profesionāļu kopumā.
20. Secinājumi par „Rīga 2014” ietekmes novērtēšanu ar sociālo tīklu analīzi parāda, ka tā kultūras ietekmes novērtēšanā dod vairākus būtiskus ieguvumus, kas ļauj izdarīt secinājumus par sociālo tīklu analīzi kā noderīgu pieeju kultūras ietekmes novērtēšanā.
21. Sociālo tīklu analīze noder pašiem kultūras aktivitāšu īstenošanai, jo novērtē stipros un vājos punktus tīklā un norāda, kas ir nepieciešams veiksmīgai mērķu izpildei un kas ļāvuši veiksmīgi sasniegt nedefinētos mērķus.
22. Sociālos tīklos var izcelt dažādus nepieciešamos elementus un tad tīkls kā vizuāls priekšstats noder dažāda veida argumentāciju veidošanā. Piemēram, tīkla struktūra parāda kultūras aktivitātēs iesaistītos un to apmēru, ar kā palīdzību var veidot argumentus par kultūrā nodarbināto un iesaistīto apmēru un to pienesumu kopējai tautsaimniecības labklājībai, tādā veidā sociālie tīkli norāda gan uz ekonomisko, gan sociālo ietekmi.
23. Sociālo tīklu analīzi kultūras ietekmes novērtēšanā iespējams izmantot arī kā norādošu pieeju, kas parāda tīkla struktūras svarīgākos elementus un to saistības, kuras nevar identificēt tik veiksmīgi kā ar citām metodēm, un tas ļauj izdarīt secinājumus par tālāku metožu nepieciešamību jautājumos saistībā ar konkrētu problemātiku, uz ko norādījis sociālais tīkls.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. America Evaluation Association. *About Social Network Analysis in Evaluation*.
Pieejams: <http://comm.eval.org/snaTIG/tigresources/aboutsna1> [skatīts 2014, 23.apr.]
2. Barabasi, Albert-Laslo. *Network Science*. 2012.
Pieejams: <http://barabasilab.neu.edu/networksciencebook/> [skatīts 2014, 25.feb.]
3. Belfiore, Eleonora and Oliver Bennet. *The Social Impact of the Arts: An Intellectual History*. Palgrave Macmillan, 2008. Pp.248.
4. Belfiore, Eleonora. Art as a means towards alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK. *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 8, no.1, 2002. Pp.91-106. Pieejams: http://wrap.warwick.ac.uk/53047/1/WRAP_Belfiore_Social%20Inclusion%202002%20WRAP.pdf [skatīts 2014, 2.apr.]
5. Belfiore, Eleonora. The social impacts of the arts – myth or reality? In: *Culture Vultures: is UK arts policy damaging the arts?* London: Policy Exchange Limited, 2006. Pp.21-37. Pieejams: <http://wrap.warwick.ac.uk/51721/> [skatīts 2014, 2.apr.]
6. Culturelab. *Pēījumi*. Pieejami: <http://culturelablv.wordpress.com/resursi/> [skatīts 2014, 15.mai.]
7. Davies, Rick. *Network Perspectives In The Evaluation Of Development Interventions: More Than A Petaphor*. 2003. Pieejams: <http://www.mande.co.uk/docs/nape.pdf> [skatīts 2014, 1.mai.]
8. Davies, Rick. *Social Network Analysis as an Evaluation Tool: Experiences with International Development Aid Programmes*. 2007. Pieejams: www.mande.co.uk/docs/UKSocNetConfAbstractRickDavies.doc [skatīts 2014, 30.mar.]
9. Easley, David and John Kleinberg. *Networks, Crowds, and Markets: Reasoning about a Highly Connected World*. Cambridge University Press, 2010. Pieejams: <http://www.cs.cornell.edu/home/kleinber/networks-book/> [skatīts 2014, 2.mai.]
10. Emirbayer, Mustafa and Jeff Goodwin. Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. In: *The American Journal of Sociology*, Vol.99, No.6, 1994. Pp.1411-1454. Pieejams: <http://sociology.as.nyu.edu/docs/IO/233/ais94.pdf> [skatīts 2014, 4.mai.]
11. European Capitals of Culture Policy Group. *An international framework of good practice in research and delivery of the European Capital of Culture programme*. 2010. Pp.39. Pieejams: http://ecocpolicygroup.files.wordpress.com/2010/07/ecoc-policy-group_research-framework1.pdf [skatīts 2014, 12.maijs]

12. European Commission. *European Capitals of Culture*. 2013. Pieejams:
http://ec.europa.eu/culture/tools/actions/capitals-culture_en.htm [skatīts 2013, 23.nov.]
13. *ForceAtlas2, A Continuous Graph Layout Algorithm for Handy Network Visualization*.
Mathieu Jacomy, Sebastien Heymann, Tommaso Venturini, etc. 2012.
Pieejams: http://www.medialab.sciences-po.fr/publications/Jacomy_Heymann_Venturini-Force_Atlas2.pdf [skatīts 2014, 13.mai.]
14. Fredericks, Kimberly and Joanne Carman. *Using Social Network Analysis in Evaluation*.
Princeton: Robert Wood Johnson Foundation, 2013.
Pieejams: <http://www.rwjf.org/content/dam/farm/reports/reports/2013/rwjf409808>
[skatīts 2014, 29.apr.]
15. Friemel, Thomas (ed.). *Applications of Social Network Analysis*. UVK, 2007. Pp.13-17.
Pieejams: http://www.uvk.de/uploads/tx_gbuvkbooks/PDF_L/9783867640466_L.pdf
[skatīts 2014, 30.apr.]
16. Garcia, Beatriz, Ruth Melville and Tamsin Cox. *Creating an Impact: Liverpool's Experience as European Capital of Culture*. 2001.
Pieejams: http://www.liv.ac.uk/impacts08/Papers/Creating_an_Impact_-_web.pdf [skatīts 2014, 2.mai.]
17. Gregson, Kim and Charlotte Ford. *Evaluation of Community Networks*. Bloomington, 1998. Pieejams: <http://www.asis.org/Conferences/MY98/Gregson.htm> [skatīts 2014, 30.apr.]
18. Hanneman, Robert A. and Mark Riddle. *Introduction to Social Network Methods*. University of California, 2005. Pieejams: <http://faculty.ucr.edu/~hanneman/nettext/> [skatīts 2014, 3.mar.]
19. Hoppe, Bruce and Claire Reinelt. Social network analysis and the evaluation of leadership networks. *The Leadership Quarterly*, vol.21. 2010. Pp.600-619.
Pieejams: <http://leadershiplearning.org/system/files/SNA%20and%20Leadership%20Networks%20-%20LQ.pdf> [skatīts 2014, 26.apr.]
20. Investigating the Potential of Using Social Network Analysis in Educational Evaluation. Penuel, William R., Willow Sussex, Christine Korbak, etc. *American Journal of Evaluation*, Vol. 27., no.4, 2006. Pp.437-451.
21. Klāsons, Gints. *Kultūras pasākumu ietekmes novērtējumu iespējas. Rīga – Eiropas kultūras galvaspilsēta 2014 piemērs*. 2014. Pieejams:
<http://culturelablv.wordpress.com/2014/05/07/kulturas-pasakumu-ietekmes-novertejumu-iespejas-riga-eiropas-kulturas-galvaspilseta-2014-piemers/> [skatīts 2014, 15.mai.]

22. Krebs, Valdis. *Social Network Analysis, A Brief Introduction*. 2013. Pieejams:
<http://www.orgnet.com/sna.html> [skatīts 2014, 13.mar.]
23. Labadi, Sophia. Impact evaluation of cultural projects in Great Britain: the thirty year Hitch. In: *Culture as a tool for development. Challenges of analysis and action*. ACTED, 2009. Pp.206.-223.
24. Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Atbalsta valstiski nozīmīgu pasākumu rīkošanu Rīgas – Eiropas Kultūras galvaspilsēta 2014 ietvaros*. Pieejams:
<http://www.km.gov.lv/lv/es/kulturpolitika/galvaspilseta.html> [skatīts 2014, 18.mai.]
25. Martens, Krystin. A Review of Social Network Analysis in Program Evaluation. *Jorunal of MultiDisciplinary Evaluation*, No.6. 2006. P.82.-84. Pieejams:
http://journals.sfu.ca/jmde/index.php/jmde_1/article/view/45 [skatīts 2014, 30.apr.]
26. Matarasso, François. *Defining Values. Evaluating arts programmes*. Comedia, 1996. Pieejams: <http://www.culturenet.cz/res/data/004/000566.pdf> [skatīts 2014, 10.apr.]
27. Matarasso, Francois. *Magic, Myths and Money, The Impact of English National Ballet on Tour*. Comedia, Stroud, 1999.
28. Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. Comedia, 1997.
Pieejams:http://mediationdanse.ch/fileadmin/dokumente/Vermittlung_ressources/Matarasso_Use_or_Ornament.pdf [skatīts 2014, 10.apr.]
29. *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations*. London: Art Council, 2012.
Pieejams:http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/pdf/Final_economic_benefits_of_arts.pdf [skatīts 2014, 12.apr.]
30. Myerscough, John. *The Economic Importance of the Arts in Britain*. Policy Studies Institute, 1988.
31. New directions in the use of network analysis in research and product development evaluation. Jonathon E.Mote, Gretche Jordan, Jerald Hage, etc. *Researc Evaluation*, vol.16., no.3, 2007. Pp.1.-13.
Pieejams:<http://www.gwu.edu/~cistp/assets/docs/events/wren08/Mote%20Research%20Evaluation%20September%202007.pdf> [skatīts 2014, 3.mai.]
32. Newman, Mark. *Networks. An Indtroduction*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010.
33. *Nework Analysis and the Social Impact of Cultural Arts Organizations*. Kay Oehler, Stephen C.Sheppard, Blair Benjamin, etc. North Adams: C³D, 2007.

- Pieejams:<http://web.williams.edu/Economics/ArtsEcon/library/pdfs/NA%20Network%20Paper%20010807.pdf> [skatīts 2014, 2.mai.]
34. O'Brien, David. *Measuring the value of culture: a report to the Department for Culture Media and Sport*. DCMS, 2010. P.16.
Pieejams:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/77933/measuring-the-value-culture-report.pdf [skatīts 2014, 17.mai.]
35. Palmer, Robert. *European Cities and Capitals of Culture*. Brussels: 2004.
Pieejams http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc654_en.pdf [skatīts 2014, 15.mai.]
36. Pratt, Andy C. *The Cultural Industries Sector: its definition and character from secondary sources on employment and trade, Britain 1984–91*. London: London School of Economics, 1997. Pieejams:
http://eprints.lse.ac.uk/21419/1/The_cultural_industries_sector_-_RPESA_41.pdf [skatīts 2014, 4.apr.]
37. Reeves, Michelle. *Measuring the economic and social impact of the arts: a review*. London: the Arts Council of England, 2002. P.133. Pieejams:
<http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/documents/publications/340.pdf> [skatīts 2014, 24.mar.]
38. Rīga 2014. *Pasaules koru olimpiāde*. <http://riga2014.org/PKO> [skatīts 2014, 15.mai.]
39. Rīga 2014. *Rīga 2014 programma*. Pieejams: <http://riga2014.org/> [skatīts 2014, 14.apr.]
40. Rīga 2014. *Rīga 2014 programmas mērķi*. 2011. Pieejams:
<http://office.riga2014.org/lv/2011/08/04/riga-2014-programmas-merki/> [skatīts 2014, 31.mar.]
41. Rīga 2014. *Rīga 2014 tematisko līniju apraksts*. Pieejams: <http://riga2014.org/>
42. Rožkalne, Anita (red.). *Force Majeure. Rīgas pieteikums Eiropas Kultūras galvaspilsētas statusam 2014.gadā*. Pieejams: http://office.riga2014.org/wp-content/themes/BLANK/images/Rigas_pieteikums_Force_majeure_lv.pdf [skatīts 2014, 2.mai.]
43. Saccone, Donatella. Development As A Network: A New Perspective To Evaluate Cultural Projects. *Tafterjournal*. Nr.67, 2014. Pieejams:
<http://www.tafterjournal.it/2014/01/03/development-as-a-network-a-new-perspective-to-evaluate-cultural-projects/> [skatīts 2014, 14.mar.]
44. *Social Network Analysis. Theory and Applications*. 2011. Pieejams:
http://train.ed.psu.edu/WFED-543/SocNet_TheoryApp.pdf [skatīts 2014, 15.apr.]
45. Staber, Udo. Network Evolution in Cultural Industries. *Industry and Innovation*. Vol.15, no.5, 2008. Pp.569-578. Pieejams:

http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13662710802374229#.U3mKu_1_uYI
[skatīts 2014, 23.apr.]

46. The Arts Council of Great Britain. *A Great British Success Story*. London: The Arts Council of Great Britain, 1985.
47. *The Art of Regeneration: Urban renewal through cultural activity*. Charles Landry, L.Green, Francois Matarasso, etc. Comedia, Stroud, 1996.
48. Throsby, David. *Assesing the Impacts of the Cultural Industry*. Chicago: Cultural Policy Centre, 2004. Pieejams: <http://culturalpolicy.uchicago.edu/papers/2004-lasting-effects/Throsby2.pdf> [skatīts 2014, 12.apr.]

SUMMARY

The thesis called „*The possibilities of using social network analysis on cultural impact studies. The example of programme Rīga 2014*” is written by Līga Grīnberga.

The reason of this issue are discussions about cultural impact in society, mass media, cultural sector and politics, which has a great influence on cultural budget, so there is necessity for good arguments to show suitability of culture. Way to justify usefulness of culture is to have cultural impact evaluation, but there are need for new evaluation methods. So the main matter of this thesis is considered the necessity of new approach in culture impact studies, which includes economic and social impact evaluation. The aim of the thesis is to establish features of cultural impact study and investigate the potential of using social network analysis in cultural impact studies.

The thesis consists of three theoretical chapters and one empirical chapter. Three theoretical parts consists of following subjects: the description of cultural impact evaluation, possibilities of social network analysis and potential of using social network analysis in cultural impact evaluation. The empirical part is example of using social network analysis in evaluation of European Capital of Culture programme „Rīga 2014”.

The research demonstrates that social network analysis is useful for making visualisations of programme structure and it can show different aspects of it, so there can be made conclusions of its usefulness in investigation of economic and social impacts. The conclusion of thesis is that social network analysis has many features which are unique in comparison to other methods, so it is useful approach in cultural impact studies.

PIELIKUMI

Pielikumi

1. *pielikums*: Programmas „Rīga 2014” tematisko līniju apraksts
2. *pielikums*: Projektu dati
3. *pielikums*: Atšifrējumi
4. *pielikums*: Virsotņu datu ieguves masīvs
5. *pielikums*: Saišu datu ieguves masīvs
6. *pielikums*: Savākto saišu skaits pa ceturkšņiem
7. *pielikums*: Virsotņu datu apstrādes masīvs
8. *pielikums*: Saišu datu apstrādes masīvs
9. *pielikums*: Kategoriju veidošana
10. *pielikums*: Projektu pieteicēju virsotņu pakāpes (*degree*)

Tīkli

1. *tīkls*: Tīkla vienkārša struktūra
2. *tīkls*: Projektu saistītāji
3. *tīkls*: Projektu saistītāji bez tautsaimniecības sektora
4. *tīkls*: Projektu pieteicēji
5. *tīkls*: Kategorijas
6. *tīkls*: Apakškategorijas
7. *tīkls*: Starpniecības (*betweenness*) centralitāte
8. *tīkls*: Valstspiederība
9. *tīkls*: Juridiskais statuss
10. *tīkls*: Projektu pieteicēju piederība tematiskajai līnijai